

II RIIGIKOGU

3. istungjärk.

Protokoll nr. 85 (24).

1924. a.

II Riigikogu koosolek 4. aprillil 1924 a.
kell 5 p. l.

Kokku on tulnud 80 Riigikogu liiget.

Walitsuse looshis: Riigiwanem **Fr. Akel**, välisminister **O. Strandman**, rahaminister **K. Baars**, haridusminister **H. B. Rahamägi**, töö-koolekandeminister **Chr. Kaarna**, teedeminister **K. Kark**, kohtuminister **R. Gabrel**, siseminister **Th. Rõuk**, sõjaminister **O. Amberg**, põllutööminister **A. Kerem**, riigisekretäär **K. Terras**.

P ä e w a k o r d :

1. Riigi 1924 a. eelarwe — II lugemisel.

Koosolekut juhatab esimees **J. Tõnisson**, pärast abiesimees **K. Wirma**.

Sekretäri kohal abisekretäär **O. Köster**, pärast abisekretäär **J. Wain**.

Koosolek algab kell 5.15 min.

1. Päewakorra Juhataja **J. Tõnisson**: Awan Riigikogu koosoleku. Päewakord on Riigikogu liigetele välja jagatud.

J. Wain (sd.): Riigikogu liigetele väljajagatud päewakorras on ette nähtud ainult 1924 a. eelarwe. Kuna aga eile deklaratsiooni waidlused pooleli jäid, siis teen ettepaneku päewakorra esimeseks punktiks wõtta läbirääkimised Wabariigi Walitsuse deklaratsiooni kohta.

Juhataja **J. Tõnisson**: Rkl. Wain'i poolt on tehtud ettepanek wõtta päewakorra esimeseks punktiks läbirääkimised Wabariigi Walitsuse deklaratsiooni kohta. (H ä ä l e t a t a k s e.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud ja päewakord kindlaks määratud.

2. Läbirääkimised **J. Piiskar** (is.): Wabariigi Walitsuse deklaratsiooni kohta. Ma luban enesele sellele lisaks, mille peale tähendasin eilsel Riigikogu koosolekul,

teha walitsuse deklaratsiooni kohta weel mõned märkused. Deklaratsioon käsitab majandusosas ka popside küsimust. Õeldakse, et popside küsimus tuleb lõpule

wiia, millejuures tuleks toetada popsi-kohtade asutamist riigi päralt olewale uudismaale, ja see on kõik.

Meie kõik mäletame, et eelmise walitsuse ametisse astumise eeltööde puhul just popside küsimus oli see, mis mitmeks nädalaks andis ainet waidlusteks, mis näitab, et sel alal mõtted õige lahkuminewad pidid olema. Ja meie nägime, kuidas selle tagajärjel ettepanekuid mitu korda muudeti ja lõpuks kokku seati kaunis üksikasjalik kawa, mida aga kahjuks ei saadud, wõi ei tahetud, ma ei tea kumb oletus õigem on, täita. Selle tõttu on popside küsimus samas järgus, milles see oli siis, kui neid waidlusi peeti. Kui nüüd öeldakse, et popside küsimuse lahendamine tuleb lõpule wiia, siis ei ole selge, mis selle all mõistetakse, sest tõepoolest ei ole selle küsimuse lahendamisele asutudki. Siin oleks tulnud kindel tee ära näidata ja öelda, et popside küsimuse lahendamine tuleb täies ulatuses käsile wõtta. Et aga deklaratsioonis on juba ära määratud siht, kuidas tahetakse popside küsimust lõpule wiia, kawatsedes neid riigi päralt olewatele uudismaadele üle wiia, sunnib weel kord selle küsimuse kohta küsimismärgi panema. Meie teame, et popsidel on suuremalt osalt omad majad. Kui neid hakatakse riigi päralt olewatele sooserwadele asetama, wõi metsaärtele, kust ainult uudismaad saadakse, siis nende ütikesed maha lõhkuda tulewad, sest ülewii mist need wanad majad ei kannata ja neid wõiks wast ainult tulepuudeks tarwitada. Endisel kohal wõiks aga suurem osa nendest majakestest weel püsida ja elamis- kõlbulikud olla.

Kui see on ainuke tee, mida walitsus tahab käia, siis peab kartma, et popsid wihma käest räästa alla satuwad, ja sellepärast oleks siin ka walitsuse majanduspoliitika kohta selgemat wäljendust nõuda tarwilik.

Popside küsimusega on ühenduses eluaseme küsimus, — wõimaluse soetamine inimestele eluaset, nii öelda, uut popsi-kohta asutada. Uudismaa kasutamisel ja väljaandmisel peaks silmas peetama just neid, kellel senni popsi-kohtagi ei olnud, kes aga siiski tahaksid enesele eluaset

asutada. Oleks tarwis rõhku panna selle peale, et nendele saadaks tarwilik osa maad anda. See on hädapärane ja küllalt suur ülesanne. Meie seisukohalt tuleks aga popside küsimus lahendada niisugusel teel, et nemad jäetakse sinna, kus nad nüüd on ja et neid mitte ümber istutama ei hakataks.

Siis tahaksin ma weel ühte küsimust tööstuse alal puudutada, mida ma eile aja-puudusel teha ei saanud, ja see oleks järgmine:

Meil on olemas terve rida ettevõt-teid, mis weel praegu hoolekande all on ja mille kohta ei ole mitte teada, mis nendega mõeldakse ja tahetakse teha, kuidas neid tulewikus mõeldakse kasutada, ja mis alusele seada. Sellega ühenduses on nende kurikuulsate riigi päralt olewate aktsiate küsimus, millest ajakirjanduses mitmel puhul on kõneldud. Riik, kui suurem aktsiate omanik, on lasknud ettevõtete aktsiad oma käest ära libiseda jne. jne. Kas uus Wabariigi Walitsus mõtleb neid küsimusi selgitada, kas ta mõtleb oma õigusi maksma panna ja kas ta mõtleb seda küsimust terwes ulatuses kõnelda wõtta, wõi laseb asjadel minna, nagu nemad senni on arenenud. Ja siit tuleme tööstuse korralduse juurde terwes ulatuses. Meie oleme kuulnud ja näinud, kuidas siin ja seal asutatakse uusi ettevõt-teid, tellitakse wabrikute ja tööstusasu-tuste sisseseadeid, laiendatakse neid, isegi riiklikud tööstusasutused teewad seda, ja teiselt poolt teewad seda ka eratööstus-asutused. Samal ajal näeme aga, kuidas terwed wabrikute sisseseaded wõrdlemisi korralikkude ruumidega, wõrdlemisi tuge-wate jõujaamadega seisawad kasutamata, roostetawad, lähewad rikki. Senni ei ole mingisugust kawa, mis juhiks tarwitaja sinna, kus tarwilik sisseseade iseenesest olemas on. Meie teame aga, et on finan-seeritud sarnaseid seiswaid asutusi liht-salt selles mõttes, et neil hinge sees hoida ja neid mitte hukka minna lasta. Kui seda teed edasi käiakse, siis satutakse endisele pinnale. Siin ei ole aga tegemist spekulatiivsete ettevõtetega, waid lihtsalt waranduste alleshoidmisega, kuid seegi nõuab suturi kulusid, sest sisseseaded seisawad, wananewad, lagunewad ja ei produtseeri mitte midagi. Samal ajal aga muretsewad teised uusi samalaadisi sisseseadeid, nii et samal ajal, kui wabrikud awaramad on, kui tegutsemiswõimalused, asutatakse uusi ikka järjest juurde ja wanad seisawad kasutamata, antakse isegi

laenusid nende korrashoidmiseks. See ei tohiks ometi eesmärgiks olla. Oleks huwitaw kuulda, kuidas uus walitsus mõtleb siin talitada, kas ta mõtleb kaubandus-tööstusministeeriumi kaudu siin ratsionaalsemat joont pidama hakata, kas ta mõtleb laenude andmises ja nende tagasi-nõudmises mingisuguseid uusi seisukohti omaks wõtta wõi mitte.

Edasi leiame meie samas deklaratsiooni osas wiimase lõikena järgmise lause: „Riigiametnikkude ja teenijate pal-kade kõrgendamine tuleb teostada ühel ajal koosseisude kokkutõmbamisega.“ Palkade küsimusest on alles hiljuti Riigi-kogus kõneldud rahaministeeriumi eel-arwe arutamise puhul, kus muuseas esi-tati ka teataw soowiawaldus palkade küsimuse kohta, milles kõneldakse, et riigi-teenijate palkade küsimus tuleb terwes ulatuses, nimelt palkade kõrgendamise suunas, arutamisele wõtta. On samuti teada, et endisel walitsusel oli loodud erikomisjon, kes seda küsimust arutas. Nüüd leiame meie palkade kõrgendamise küsimuse ühenduses ühe teise tingimusega, mis sunnib arwama, et see küsimus hulgaks ajaks päewakorrast ära wõt-takse. Ma mäletan, kuidas rahaministeeriumi esitaja härra Öpik teatas siit kõne-toolilt, et ei wõi ühtki ametnikku maha kustutada ja kui seda tahetakse teha, siis toob see töösse takistusi, wõib isegi teatawas osas ministeeriumi tegewuses seisakut tuua. Kui lugu nii on, siis ei ole ju ei praegu ega ka tulewikus neid wõimalusi, kuidas ja kunas saadakse koosseise kokku tõmmata. Kõigi meeldetuletuste ja soowiawalduste peale waatamata ei ole senni see küsimus liikuma hakanud. Mäletan aga, et endine rahaminister härra Westel ütles, et praeguse asjaajamise korra juures ei ole suuremat lootust koosseise kokku tõmmata, wõib ainult mõned üksikud ametnikud ümber paigutada ja see on kõik. Suuremaid kokkutõmbamisi ette wõtta ei saa. Edasi ei ole meie näinud, et asjaajamise ümberkorraldamise suunas oleks midagi ära tehtud. Kuidas siis mõtleb praegune walitsus koosseise kokku tõmbama hakata, kui senni on öeldud, et see praeguse korra juures üldse läbiwiidaw ei ole? On näha, et koosseise nii kerge käega kokku tõmmata ei saa, sellega aga seotakse palkade rewiderimise küsimus. See tähendab lihtsalt seda, et see küsimus päewakorralt ära langeb ja teatawaks ajaks maha maetakse. Kui walitsusel teine seisukoht on, siis peaks ta

seda ütlemata enne kui deklaratsiooni waidlused lõpule jõuawad.

Teine ala, kus tingimata waja uut kursi, on sise poliitika, sest senni on sise poliitikas demokraatia nimel, nagu ka praeguses deklaratsioonis leiame, häwitatud demokraatlikku korda ja õõnistatud demokraatia aluseid. Ja senni kui uus walitsus lepib ainult fraasiga, et tema tahab makswate seaduste ulatuses hakata kindlustama demokraatlikku riigikorda, oleme sunnitud jällegi panema suure küsimärgi ja küsima, kas demokraatliku korra kindlustamine peab minema sama teed, nagu senni, wõi mis suunas ja suhtes tahab uus walitsus kindlustada sise poliitikat teisiti, kui seda sennine walitsus on teinud. Mõnest kõrwalisest märkusest deklaratsioonis paistab aga wälja, et seda uut suuna waewalt küll oodata on. Öeldakse, et demokraatlik kord tuleb makswate seaduste ulatuses kindlustada. Meie oleme aga näinud, kuidas meie endine wäga agar siseminister kõigi juhuste jaoks, ükskõik kui suur ja kui järsk näkulöömine see ka demokraatlikule korrale oli, alati leidis paragrahwi. (J. Temant, põl.: Teie jaoks ka?) Minu jaoks kipitab ikka alati härra Temant'il paragrahw südame peal. Isegi, kui wõtta härra Einbund'i wiimaseid samme — töölisühisuste ruumide sulgumist, siis ühisuste eneste sulgumist, kus õiged ja ülekohtused ühte patta wisati, ja ühe hoobiga suruks löödi, siis peab arwama, et härra Einbund seda mitte midu ei teinud kui temal selleks makswate seaduste paragrahwi tagawaraks ei oleks olnud. Ma kardan, et härra Einbund'i järeltulija, kadestundes tema eelkäija loorberite üle, hakkab samasugust teed sammuma ja makswate seaduste piirides demokraatiat samuti kindlustama, nagu seda senni on tehtud. (Wahel hüüa põllumeeste poolt: Mis härra Hellat tegi, kõnelge sellest ka Einbund'ile.) Mis härra Hellat'isse puutub, siis ei tea mina, kas tema on härra Einbund'i õpilane, wõi on härra Einbund Hellat'i õpilane, aga mina wõiksin küll sellest kõneleda, kuidas härra Hellat'i ja Einbund'i arenemisteed wäga paralleelselt on läinud, umbes ühest kohast peale hakanud ja ühte kohta wälja jõudnud. Wõiksin wäga palju etappe näidata, kus need härrad just ühte ja sama rada käinud, hakates hoopis teisest äärest peale ja jõudes wälja teise äärde. Aga lubatagu mind selle paralleeli juures mitte peatada,

waid edasi minna. Ja weel kord alla kriiputades seda, et senni on demokraatia kindlustamine õieti demokraatia häwitamisele, demokraatia allasurumisele wiinud, tahaksime meie igatahes palju selgemalt, kui seda deklaratsioonis wäljendatud, kuulda, kuidas ja milliste abinõudega mõtleb uus walitsus seda demokraatiat kindlustada.

Siis paistab iseenesele wastukäiwana see osa deklaratsioonis, mis kõneleb kiriku ja riigi lahutamisest. Esimese lausena öeldakse: „Kiriku lahutamise riigist tuleb kiires korras lõpule wiia.“ Teine lause ütleb aga: „Perekonna-seaduses tuleb ette näha võimalus kodanlise registreerimise toimetusi panna ka waimulikude peale.“ Kuidas neid kahte asja kooskõlla wiia, on täiesti selgusetu. Ühelt poolt tuleb riik kirikust wõi kirik riigist, lahutada. Meie arwates peaks see tähendama, et kirik peaks muutuma eraorganisatsiooniks, umbes samaseks, nagu on kristlik rahwaerakond, nagu on põllumeestekogud. (J. Lattik, krst.: Sotsid.) Härra Lattik, mina arwan, et Teil peaks selge olema, et sots, nagu Teie seda sõna tarwitate on füüsiline isik, aga mitte organisatsioon, samuti, nagu härra Lattik ei ole organisatsioon, waid isik... Ja kui lugu nii on, siis jääb arusaamatuks, kuidas see eraorganisatsioon wõib hakata täitma riiklikka ülesandeid. Ja mis lahutamise see siis on! Kirik, mis praegu täidab riiklikka ülesandeid, lahutatakse riigist, wõetakse temalt ära need riiklikud ülesanded ja teise käega antakse tema kätte jälle riiklikud ülesanded. Mistarwis teda siis riigist lahutada, kui tema riiklikude ülesannete täitjaks edasi jääb? (J. Lattik, krst.: Ei!) Härra Lattik, Teie olete ehk nii lahke ja ütlete, miks seda siis nii tehakse. Minule igatahes see selge ei ole. (J. Lattik, krst.: On palju asju, mis Teile selged ei ole.) Kõigest sellest pean järelduse tegema, et härrad waimulikud kardawad, et kui kiriku ja riigi lahutamise läbi wiidakse, siis karjalambukeste hulk wähenema hakkab, ja sellepärast püüawad nad neid lambukesi, kes praegu juba ümber uitawad, jällegi tuua waimulikude juurde, kas wõi selleks, et neid ilmalikult registreerida, ning sealjuures weel kord kõike oma osawust nende juures ära kasutada. (J. Lattik, krst.: Miks ta peab kahanema?) Mina ei leia neile lausetele deklaratsioonis mingisugust teist loogilist seletust. (J. Lattik, krst.: See on Teie sele-

tus, aga kasta loogiline on, see on ise asi.) Kuidas siis lugu tõepoolest on? (J. Lattik, krst.: Wäga lihtne...)

Juhataja **J. Tõnisson**: Palun rahu.

J. Piiskar (is.): Edasi on deklaratsioonis öeldud: „kogudustele tuleb kirik ametite ülewalpidamise tarwidusteks nende endistest kirikumaaadest kunni 1 normaaltalu suuruses maad anda.“ Kui kirik on eraorganisatsioon, siis tekib küsimus, mis õigus on tal maasaamise peale rohkem kui kõigil teistel eraorganisatsioonidel. Siis peaks ju kõigil organisatsioonidel õigus olema maad nõuda. Wõiksid tulla näiteks põllumeestekogud, poliitilised parteid, haridus- ja karskusseltsid ning kõik organisatsioonid maad nõudma sama õigusega, nagu seda kirikutele antakse. Aga niiwiisi ometi küsimust seada ei tohi. Wõiks weel sellest aru saada, kuigi öeldaks, et kirik ei saa ilma tüki maata usuasju arendada, kuid siis peaks maad andma ka kõigi usulahkude kirikutele. Deklaratsioonis on aga öeldud, et maad antakse ainult nendele kirikutele, kellel enne maad on olnud. Minu teadmise järele on ainult mõnedel kirikutel maa olnud, nagu luteriusu ja osalt ka apostliku kiriku kogudustel. Wõtke aga näiteks teiste uskude organisatsioonid, nagu paptistid, adwentistid ja mõned teised „istid“, kõigil neil ei ole maad olnud, kuigi nad ometi on samasugused eraorganisatsioonid, nagu luteriusu kirikki. Kui tahetakse usuwabandust tõsiselt wõtta, peaksid ka meie kristlased, kes haridusministri deklaratsioonist eest wastutust peawad kandma, ka neile organisatsioonidele maad andma. (E. Weberman, rhsw.: See ei ole maa andmine, see on maa jätmine.) Härra Weberman, see ei sea küsimust teisele pinnale. Küsimus on — kas on kirikule, kui eraorganisatsioonile usutunnete arendamiseks ja usulisteks toiminguteks maad waja wõi mitte. Kui Teie kõnelete maa wõtmisest ja maa jätmisest, siis wõib siin paralleeli tõmmata. Kas wõiwad tulla endised mõisaomanikud ja nõuda maad, mis kord nende käes on olnud. Maa jätmisest ei saa siin juttu olla, sest on ometi ju ka kirikumaaad maaseadusega wõrandatud. On wõrandatud kirikumõisad terwes ulatuses. Nii härra Weberman, ei saa siis juttu olla maa jätmisest, waid maa andmisest. Ja sarnasel alusel maad anda ainult ühele kirikule,

kes kuigi küll domineeriwal kohal, ei ole mingisugust põhjust. Kui tahetakse aga riigikirikut looma hakata, siis ei saada ju kirikut riigist lahutada, siis jääb ju kirik riigi orgaaniliseks osaks. Kust küljest seda küsimust ka ei waata, — ikka on mõtete wassing. Kirik tuleb tunnistada eraorganisatsiooniks ja maa tuleb anda wälja neile, kes maad harida tahawad.

Ma ei taha enam teisi üksikasju puudutama hakata, ega deklaratsiooni üksikasjaliselt arwustada, sest juba nendest üksikutest märkustest ja eile deklaratsiooni kohta peetud kõnedest on läbi käinud see toon, mida ma juba alguses alla kriipsutasin ja mida siin weel kordama pean, nimelt — uue walitsuse deklaratsioon ei ole näha mingisugust uut kursi ei üldse, ega majanduspoliitika alal, eriti mille tähe all walitsus sündis. Sellepärast peab arwama, et walitsus tegelikult tahab minna peajasjalikult endist rada. Muuseas on huwitaw, et sedasama rõhutas ka endine Riigiwanem oma kõnes, et midagi uut uue walitsuse deklaratsioon ei ole. Kui lugu nii on, siis peab küsima, milleks see deklaratsioonide wahetus ette wõeti. Kas, nagu eile lentsõna tarwitati, siingi prillide sissehõõrumisega tegemist ei ole, wõi — see on teine oletus — ei julge ehk uus walitsus, kui vähemuswalitsus, enesele üldse töökawa kokku seada ja tahab ainult, nii öelda, päewast päewa elada, lastes sealjuures asjadel areneda, nii nagu nad iseenesest arenewad. Kas on asutud seisukohale, et kindlat töökawa ei looda, waid elatakse päewast päewa nii kaua, kui elada lastakse. Kuid sarnasel korral tekib küsimus, milleks sarnane walitsus loodi just uue majanduspoliitika tähe all, kui ta ei katsugi uusi teid leida, kui ta ei katsugi uusi sihtjooni üles seada?

Üles seades terve rea küsimusi, mis selgitamist tahaksid, enne kui üldse saaksime deklaratsiooni kohta seisukohta wõtta, tahan ma lõpetades meelde tuletda seda lauset, mille üks lugupeetud koolitegelane ütles teise koolitegelase usuõpetuse proowitunni kohta, nimelt et ta on pettunud. Niisama pean ka mina ütleva, et meil ära kuulates uue walitsuse usutunnistust, see on deklaratsiooni, ei ole usku sellesse walitsusse, waid meie oleme pettunud.

K. Einbund (põl.): Austatud Riigikogu liikmed! Meile on esitatud Riigiwanema dr. Akel'i poolt deklaratsioon heakskiitmiseks. Meie peame oma poolt

ütlemata, kas ta meile wastuwõetaw on, kas tagasilükataw, wõi oleksime sunnitud tema juures erapooletuks jääma. Ma ei oleks tahtnud peatada kogu deklaratsiooni juures, waid ainult mõne tema üksiku osa, eriti just sissejuhatawa osa ja sisepoliitika juures. Esmalt aga siiski peaksin mõne üldise sõna ütlemata ka deklaratsiooni kohta üldse. Juba warem on meil mõtet awaldatud, et deklaratsioonil meie walitsuse ametissekutsumisel seda tähtsust ei wõi olla, mis muudel põhiparlamentlikkudel maadel. Kui walitsus ametisse kutsutakse ja kokku seatud wäljapool parlamenti, ja kui siis selle walitsuse poolt deklaratsioon esitatakse parlamendile, siis tähendab see tagant järele uuesti usalduse awaldamist mõni päew, wõi üks päew pärast walimisi. Kui aga walitsus kokku seatakse parlamendi enese poolt, siis awaldatakse temale juba walimise juures täielik usaldus, sest ei tahaks arwata, et walitsuse ametisse kutsumise eel koalitsiooni rühmade poolt mitte mõnesugune kokkulepe poleks käinud ja otse ettekujutamata oleks, et parlament selle walitsuse, kelle ta eile ametisse walis, deklaratsiooni ettekandmise järele kukutab, tema kinnitamata jätab. Meie parlamentlikus elus on deklaratsioon õieti esimeseks parlamentlikuks selle walitsuse arwustamise päewaks, ma tahaksin öelda, õieti esimeseks waatemänguks, millega algab walitsuse arwustamine ja millele järgneb hulk arupärimis-koosolekuid igal neljapäewal ja teised pealekäimised walitsusele. Sellest hoolimata, kui deklaratsioon meil teatawaks walitsemise aktiks on saanud, peaksime meie ka ilmtingimata deklaratsiooni kohta üles seadma need üldtunnustatud deklaratsiooni nõudmised, millest kõigetähtsam ja kõigeesimene järgmine oleks: deklaratsioon, pärast seda, kui eelmine walitsus parlamendi poolt oli lahkuma sunnitud, peaks sisaldama eneses deklareeritawa walitsuse uue tegewuskawa kõigis neis punktides, milles endine walitsus kukutati. Selle peale on juba enemalt, iseäranis eile tähelpanu juhitud, ja mina ei saaks sellest ka mitte mööda minna ilma eriti selle peale tähelpanu juhtimata. Endise ja uue walitsuse tegewuse lahkuminewad küljed peaksid sünnitama uue walitsuse deklaratsiooni kawa. See on tarwis selleks, et rahwal ning parlamendil selgus oleks selles, mis uus walitsus kawatseb teha ja see on ka tarwilik selleks, et uuesti tegewusse astuw walitsus ei ehiks end mitte

endise walitsuse ehetega. (M. Martna, sd.: Seda tuleb ära hoida.) Ei tahaks arwata, et Eesti parlament sunnib walitsust lahkuma tujuka lapsena ja kutsub ametisse walitsuse, kellel, wõrreldes endisega, mitte ühte uut printsiipi ei ole. Tahaksin öelda, et eelmine walitsus esimene oli praeguse Riigikogu ajal, kelle tegewuskawas leidusid nii mõnedki uued printsiibid. Pealegi, kui see uus walitsus weel rohkem tahab tugeneda pahempoolsele enamusele. (M. Martna, sd.: Weel rohkem, kui Teie? Naer.) Mina tahaksin küsida, lugupeetud pahempoolsed, kui teie mõjuawaldus praeguse walitsuse peale tegelikka tagajärgi oleks andnud, siis oleksime wõinud ka oodata, et see mõju oleks pidanud ulatama deklaratsiooni sisusse, mida aga eilsete läbirääkimiste järele otsustades märgata ei ole ja oleksime wõinud oodata deklaratsiooni sisus rohkem tähelepandawaid ja tuntawaid lahkuminekuid, wõrdlemisi endise walitsuse deklaratsiooniga. Meie aga, wõttes kätte selle deklaratsiooni, wõime leida temas küll hulga ja hulga ümberredigeerimisi. (M. Martna, sd.: See on tunnistus, missugusest koalitsioon walitsust tuleb?) Wõtame minu pärast näiteks, popside küsimuse, mille juures ka juba eile peatati. (L. Johanson, sd.: Kas see ka Teile walu teeb?) Ka see teeb walu. Popside küsimuse kohta, mille juures peatati ka I Riigikogu aegu, leiame walitsuse deklaratsioonist järgmist: „Popside küsimuse lahendamine tuleb lõpule wiia, millejuures tuleb neid asetada riigi päralt olewale uudismaale.“ Peab ütlemata, et endise walitsuse tegewuskawa oli selles osas tuntawalt radikaalsem ja popsidele wastuwõetawam, kui praeguse walitsuse tegewuskawa. (J. Wain, sd.: Uulitsa rahustamiseks!) Ma ei wõi öelda, et see tegelikult teisiti oleks wõinud olla, sest praegune põllutööminister Kerem'i isik, pidi wastutama selle eest, et see kawa ka tõesti ellu wiidakse. Käesolewa deklaratsiooni kawast aga leiame, et popside küsimuse lahendamine ei saa mitte lõpule wiidud, sest uudismaale asendamise wõimalused on wäikesed.

Edasi, wõtame selle tõenduseks põllumajanduse ikaldusaasta kohta käiwa redaktsiooni: „Pika ikaldusaasta raskustest kawatseb Wabariigi Walitsus üle saada, korraldades Eesti panga kaudu odawa protsendilisi laenusaamise wõimalusi seemnewilja jne. ostmiseks.“ Mina küsik-

sin, mis siis on käesolewas deklaratsioonis selle küsimuse kohta uut, wõrreldes endise walitsuse tegeliku tööga. Õieti on see kõik juba tehtud, laenud on korraldatud ja korraldatud nii, nagu seda praegune deklaratsioon nõuab, ja mis selle deklaratsiooni alusel ette wõetakse, see ei leia wäljendust selles deklaratsioonis. wõtame veel põlise maatarwitamise õiguse. Deklaratsioonis seisab: „Põlise maatarwitamise õigus tuleb seadusandlikul teel teostada“. Mina küsiks, austatud Riigikogu liikmed, missugusel teel meie seda põlise maatarwitamise õigust siis teostada tahame, õieti missugusel teel meie seda teostame? Minu arwates administratiiv-määrusega meie seda teha ei saa. (A. Anderkopp, tõer.: Ega walitsus seadusandlikul teel ei teosta midagi.) Eelnõu on juba mõnda aega Riigikogus, ja mis moodi uus walitsus seda paremini teostada saab, see jääb selgusetaks. Praegusel korral teostab seda õieti Riigikogu.

Wõtame edasi kohtukorralduse osa. Siit loeme: „kohtuasutuste ümberkorraldamine wastawalt meie oludele.“ (E. Weberman, rhwsw. Ega see puudulikkus ei ole, kui meie olude kohaselt.) Mina küsiks, lugupeetud Riigikogu liigete käest, kuidas meie siis oma kohtuid peaksime ümber korraldama? Ei tahaks arwata, et meie hakkaksime oma kohtuid ümber korraldama ükskõik missuguste olude järele.

Nüüd lähaksime edasi ja puudutaksime deklaratsioonis, minupärast kas wõi neid kohti, mis iseäranis mõnel korral... (J. Kuk, tõer.: Kalaasjandus.) Jah, kalaasjandus puudub deklaratsioonis täiesti. (Hulgalised wahelhüüded.) Jah, mina pean rõhutama, et kalaasjandus selles deklaratsioonis täiesti puudub.

Juhataja **J. Tõnisson**: Praegu ei ole kalaasjandus kõne all. Palun rahu!

K. Einbund (põl.): Edasi wõtaksime mõned küljed nendest etteheidetest, mille osaliseks endine walitsus sai. (M. Martna, sd.: Suur osa praegustest ministritest.) Jah, härra Martna, mina hakkaksin peale sellest punktist, millest Teie nii mitmel korral kõnelenud olete. Nimelt heideti endisele walitsusele ette, et tema liigete seas olewat olnud tegelasi ärieringkondadest, ja härra Anderkopp... (A. Anderkopp, tõer.: Kas

mina olen äridega ühenduses?) ...selle ümberlukkamiseks ja selgitamiseks on pidanud isegi meie ajakirjandus nii mitmel korral sõna wõtma. (E. Weberman, rhwsw.: Siis wastake ajakirjanduses, aga mitte Riigikogus.) Mina tahaksin öelda, et meil ei ole endisele walitsusele sellepärast mitte midagi ette heita, et tema keskel tegelased olid, kes pärit olid tööstuse wõi mõnest teisest ärieringkonnast. (L. Johanson, sd.: Kas isegi Aseri aktsiatest ei wõi rääkida?) Meie wõime seda ainult plussiks panna walitsusele, et tema hulgas tegelasi leids mitmesugustel erialadel. (O. Gustawson, is.: „Atlanta“, „Aseri“) Aga on arusaadaw, et meie ei saa seda mitte heaks kiita ja ei saa ka praegu mitte heaks kiita, kui olles walitsuses... (M. Martna, sd.: Ja olles wabrikus.) ...jäädakse ärilisse tegewusse edasi. Olles walitsuses, tuleb ennast wabastada aktiivsest ärilisest tegewusest. Meie nõuame seda praegu ja nõuame seda ka edaspidi, et olles walitsuses, tuleb äri- listest ettewõtetest, aktiivsest juhatusest loobuda. Endine walitsus, seda ära tundes... (Wahelhüüe E. Weberman'i, rhwsw. poolt.) Seda on ka tehtud, härra Weberman. — Endine walitsus, seda ära tundes, mahutas wastawa punkti oma deklaratsiooni ja ta täitis ka selle punkti. Kui selle wastu tullakse waidlema, siis wõime sellest pärast kõnelda. Meie leiame sellekohase keelpunkti endise walitsuse deklaratsioonis, aga praeguse walitsuse deklaratsioonist ei leia meie seda punkti mitte. See on mõistetaw ja normeeritaw meile endisest ajast Wene seadustega, kuid Wene seadused wõiwad selles osas kahtluse esile kutsuda, ja sellepärast tahaksin ma küsida, kas see põhimõte, mis walitsemas oli selles osas endise walitsuse ajal, walitseb ka tulewase walitsuse ajal wõi mitte? (A. Anderkopp, tõer.: Kas deklaratsioonis peab ka see sees olema, et iga minister nime oskab kirjutada?) Sest minu teada wõiks põhjuseks olla selle nõudmise maksuwus ka tulewase walitsuse kohta.

Edasi, juba eisel koosolekul oli mõtteid awaldatud meie kullafondi ja marga püsiwuse kohta. Mina ei tahaks nende kahe aine juures pikemalt peatada, aga mina kuulsin awaldawat eile kahtlust, nagu oleks eelmine walitsus Eesti panga operatsioonidesse lasknud Riigikogu poolt

usaldatud 2 miljonit kuldrubla marga stabiliteedi hoidmiseks. Nimelt rkl. härra Kukk avaldas arvamist, et see asi nõuab rewideerimist. Mina wõin tänasel koosolekul tõendada, et endine walitsus andis Riigikogu usalduse põhjal Eesti panga operatsioonidesse üleantud 2 miljonit kuldrubla uuele walitsusele täies ulatuses puutumata üle, ja meie julgeme loota, et uus walitsus Eesti marga stabiilsuse hoidmiseks ka mitte seda kahte miljonit kuldrubla ei puuduta. Samuti, härra Kalbus, Teie näete asja wastu huwi tundwat. Meie wõime lugeda esitatud deklaratsioonist, et uuel walitsusel on kawatus marga stabiliteeti kõigi abinõudega kindlustada ja alal hoida. Meie oleme rõõmsad, et Riigiwanem härra Akel on tunnistanud selle deklaratsiooni lausega, et Eesti mark on püsiwana ja kindlana uuele walitsusele üle läinud. Mul oli wõimalus ühe ajalehe kirjutuse põhjal tähele panna, et seesama deklaratsioon, oma esialgses redaktsioonis, sisaldab mõtte, et meie uus walitsus margakursi alles jalule tahab hakata seadma. (J. Kukk, tõer.: Ta peab seda tegema.) See redaktsioon, missugune praegu siin on, kõneleb küll sellest, et uus walitsus ei ole saanud mitte endisele walitsusele lugupidamist awaldamata jätta, selle eest, et Eesti mark kindlana on püsinud ja kindlana üle antud, ja ma tahaksin loota, et uus walitsus sama kindlana marga edasi hoiab. (O. Gustawson, is.: Ja edasi annab!) Ma ei tahaks sellest kõneleda, missugused kawatused wõiksid uuel walitsusel selleks olla, aga oleks tahtnud küll loota, et uus walitsus meile oleks lähemalt öelnud, missugused abinõud temal margakursi hoidmiseks wõiksid olla, et uus walitsus oleks meile samuti öelnud, mis mõtleb tema kullafondiga teha. (E. Weberman, rhwsw.: Millest aga wähe järele on jäänud. J. Piiskar, is.: Kullariismed!) Aga kui uus walitsus selle oma tegewuse nähtawasti taktistel põhjustel on saladusse jätnud, siis ei oleks põhjust arwata, et härra Riigiwanem, doktor Akel, selle kohta meile seletust annaks. Ma tahaks aga siiski peatuda pisut weel tollipoliitika juures. Tollipoliitikat puudutati eile wähem, kuid tollipoliitika asjus oli teatud elewus enne praeguse walitsuse tegewusse astumist, sellepärast oleksime tahtnud küll kuulda, mis uus walitsus kawatseb tollipoliitika alal ette wõtta. Kui meie uue walitsuse

deklaratsiooni loeme, siis leiame seal järgmist: „Kunni tollitariifide kinnitamiseni Riigikogu poolt, wõib praegumaks wate tariifide muutmine sündida ainult Wabariigi Walitsuse nõusolekul.“ Ma küsiks, härra Riigiwanem, samuti ka lugupeetud Riigikogu liikmed, kuidas siis tollitariifide kinnitamine senni sündis. (E. Weberman, rhwsw.: Kahe ministri poolt.) Ma kuulen, härra Weberman, et see olla sündinud kahe ministri poolt, nimelt kaubandus-tööstus- ja rahaministri. Et see ka tulewikus nii on, see on kahtlemata kindel, sest ega Riigikogu seda oma peale ei ole wõtnud. (A. Anderkopp, tõer.: Uus walitsus tahab seda Riigikogu kätte anda, aga mitte nõnda, nagu teie tegite.) Mina tahaksin, härra Anderkopp, öelda seda, et kui Teie walitsuses olite, siis Teie mäletate ka, et ei ole kunagi kaubandus- ega rahaministrid tollitariife muutnud, tõstnud, ega teisenanud, enne kui walitsuse poolt wastaw nõusolek oli saawutatud. (A. Anderkopp, tõer.: Ei ole kuulnud!) Meie kuulsime just Teie ringkondadest, härra Anderkopp, etteheiteid nisuterade, wõi nisujahu tollide kohta, mida hiljuti tõseti. (A. Anderkopp, tõer.: Mis saitemast?) Endine walitsus ei seisnud koos mitte ükski põllumeeste esitajatest, kuigi sellel walitsusel juht põllumeeste erakonnast oli, aga siis ei leidunud ühtegi walitsuse liiget, kes oleks tollide muutmise wastu kõnelenud. Kas see Teie ajal oli, härra Anderkopp, seda ma ei mäleta, aga kui Teie seal olite, siis ei kõnelenud Teie selle wastu. Aga see ei olnud wist Teie ajal, seal olid teised liikmed Teie erakonnast. Nii et nende tollide kinnitamisel wõi läbiwaatamisel walitsuse poolt mitte ükski walitsuse liigetest selle wastu ei waielnud. Alles pärast seda, hoolimata, et ka Teie liikmed osa wõtsid selle otsuse tegemisest, alles pärast seda leidsid etteheitjad ajakirjanduses selle kohta. (A. Anderkopp, tõer.: Siis parandasid inimesed oma arwamisi, aga Teie ei parandanud.) Ja nüüd uus walitsus, wabandage, ma tahtsin öelda praegune walitsus kõneleb, et tollitariifid mõeldakse ainult Wabariigi Walitsuse nõusolekul teha. Aga kuidas see senni teisiti oli ja mis seal nüüd muuta on? Ja nüüd küsin edasi. Teie ütlete, et uus walitsus tahab tollid tuua Riigikogu kätte kinnitamiseks. Mina ei taha selles asjas mitte

seisukohta wõtma hakata, kas see ots-
 tarbekohane on wõi mitte, ma wõiksin
 öelda, et ma selle wastu ei räägi, kui
 Riigikogu tollitariifide kinnitamise oma
 kätte wõtab, aga sellest hoolimata olek-
 sime meie õigustatud nõudma, missugune
 poliitika uuel walitsusel tollide asjus on,
 kui ta sellekohase esitise Riigikogule teeb.
 Ega see iseenesest midagi ei ütle, see on
 niisama, kui et meie põlist maatarwita-
 mise õigust seadusandlikul teel lahenda-
 me, aga see ei wõta walitsuse pealt poli-
 tiitilist wastutust ära, kui öeldakse, et
 waadake, meie tahame seadusandlikul
 teel teha. (J. Kuk, tões.: Waadake,
 see käsi-proteksionism kaob
 ära.) Ja waadake, härra Kuk, kui Teie
 kõnelele nõندانimetatud käsi-proteksio-
 nismist, siis peaksid kõik walitsuse liik-
 med kõigist erakondadest, kuhu nemad
 kuulwad, selle wastu wõitlema. Aga ma
 ei ole kuulnud, et ükski walitsuse liige
 selle wastu oleks wõidelnud, waid nad
 on selle alati heaks kiitnud. Tollipoliitika
 asjus on praeguselt walitsuselt tema dek-
 laratsiooni puhul nii mõndagi küsida.
 Meie ei tea isegi neid kõigealgsemaid
 nõudeid ja põhimõtteid selles asjas. Näi-
 teks, meie ei tea, kas uus walitsus tahab
 wabakaubandust ajada, wõi mis ta tahab
 teha. Küll aga oleme ajakirjandusest
 kuulnud, et nõutakse litsentside süsteemi.
 Omal ajal, mõni kuu tagasi, kui awalik
 lärm tõusis seltskonnas laenupoliitika as-
 jus, samuti ka margakursi ja kullafondi
 asjus, ja kui awalik arwamine ärewusse
 sattus, et meie sisse- ja wäljawedu ei
 balanseeri, siis kuulsime häält, et aeg
 oleks osaliselt litsentside süsteemi sisse
 seada. Ma ei tea, mis mõtleb selles asjas
 praegune walitsus ja ometi kõik see sei-
 sab ühenduses sellesama lõikega, mille
 juures meie praegu peatusime, nimelt
 tollide küsimusega. Ja sellepärast on
 arusaadaw, et ainukene wormulatsioon, et
 waadake, meie toome selle Riigikogu
 kätte, ei ole küllaldane.

Wõtaksime edasi minu pärast majan-
 dusosast põllumajanduse, mille juures eile
 juba peatati ja mille kohta muuseas ka
 tähendati, nagu oleks eriline tähelepanu
 pööratud majanduslikus osas põllumajan-
 duse peale. Tähelepanelikult deklaratsiooni
 jälgides ei tuleks ma mitte niisugusele
 järeldusele. (A. Anderkopp, tões.:
 Jälle üks lahkumine, mine
 saa aru!) Küll, wõib olla ridade pöo-
 lest, on põllumajandusele tõesti pühenda-
 tud rohkem, wõrreldes teiste osadega,

aga, härra Anderkopp, kui meie sisu jä-
 rele hakkaksime waatama, siis meie ei
 leia mitte, et põllumajandus erilisel kui-
 dagi oleks selles deklaratsioonis kaitse
 alla wõetud. Millest siis kõneldakse
 siin? Ainult laenuandmisest, nii pikaaja-
 lisest kui ka lühikeseajalisest laenust ja
 rohkem mitte millestki. Meie aga teame,
 et meil on põllumajanduses praegu peale
 laenude küsimuse weel terve rida akuut-
 seid küsimusi, mille kohta mina härra
 Riiگیwanemale küll tahaksin küsimisi esi-
 tada. (L. Johanson, sd.: Ega siin
 mõni küsimiste ja kostmiste
 õhtu ei ole! — K. Päts, põl.: Teie
 kõned lõppesid eile kõik küsi-
 mistega. — O. Strandman, tões.:
 Kas peab halbu eeskujusid
 jälgima.) Kui meie wõtaksime lae-
 nude wäljaandmise wiisi ja toetusteand-
 mise wiisi, siis huwitaks mind selle juu-
 res, kuidas tegelikult mõeldakse seda
 realiseerida. Iseenesest on see, wõib
 olla küsimus, mis nii wäga lähedalt seotud
 ei ole praeguse deklaratsiooniga, kuid
 mis ometi uue walitsuse tegewuses sel-
 guse peaks andma. Meie teame, et esi-
 mese Riigikogu ajal nii wäga terawalt
 wõeti seisukoht toetuste ja laenude and-
 mise juures põllumajanduslikkude ja põl-
 lupidajate organisatsioonide wastu, mille
 põhikirjas seisab, et nendel põllumeeste
 majanduslik ja poliitiline ülesanne on.
 Meie teame, et sel korral põllutöõminis-
 teeriumi eelarwe juures mindi isegi nii
 kaugele, et keelati ära põllumeestekogude
 poolt korraldatud põllumajanduslikkudele
 kursustele komandeerimast keskasutuse
 instruktoreid, kes saawad toetust riigi
 poolt. Ma ei tahaks praegusel korral
 mitte waidlusesse astuda selle üle, kas see
 otstarbekohane on, wõi mitteotstarbeko-
 hane, mina leiaksin aga siiski, et see ots-
 tarbekohane ei olnud, sest põllumajandus-
 likkudele ja põllupidajate kõigile organi-
 satsioonidele peab riik wastu tulema, kui
 nemad enese algatusel midagi tahawad
 ette wõtta. Meie ei tohi siin rõhku panna
 selle peale praegusel korral, kas see or-
 ganisatsioon poliitiline wõi mitte-poliiti-
 line on. (J. Wain, sd.: Mispärast
 ainult põllumeeste organisat-
 sioonid?) Aga, härra Wain, meie teame,
 et põllutöõministeerium ja selle järele
 otsustades ka meie praegune walitsus,
 selles asjas järjekindlat joont pidada ei
 taha.

Mina ei kõnele mitte eelmisest walit-
 susest, eelmisel walitsusel olid selles as-

jas ka oma seisukohad. (Põllutööminister A. Kerem: Needsamad seisukohad, kui praegu!) Sellest meie kõnelesime juba põllutööminister härra Kerem'iga ja mina panin tähele, et praegusel põllutööministril, härra Kerem'il, tõesti teistsugused seisukohad on selles asjas, kui nad tolleaegsel rkl. härra Kerem'il olid.

Mina tahaksin praegusel korral tõesti awalikult küsida, kas praegusel walitsusel on kawatus neid osaid põllumajanduslikust toetusest realiseerimisele wõtta asunikkude liidu kaudu wõi mitte? Ma ei taha mitte, härra põllutööminister, selle wastu kõnelda, waid mina tahaksin toetada seda, et kõik põllumajanduslikud organisatsioonid, kas on see asunikkude liit wõi mõni kolmas, neljas, et need organisatsioonid peaksid tegewuswabaduse saama oma põllumajandusliku tegewuse korraldamisel. (Segane wahelhüüe B. Oja, töer. poolt.) Aga kui see nii on, härra Oja, siis niisugusel korral peaksid saama üheõiguslikuks ka kõik organisatsioonid, sest meie riigis ei tohi olla eesõigust ühel organisatsioonil teise organisatsiooni ees, ja kui meie Riigikogu poolt on toetust antud läinud aastal 10, 15 kunni 20 miljonit marka töölisorganisatsioonidele, mis ilmtingimata poliitilised on, mis pärast siis ei tuleks toetust anda põllumeeste organisatsioonidele. (J. Piiskar, is.: Mis toetus see oli? M. Martna, sd.: Kuhu see läks, härra Einbund?) See läks neile majaostmiseks. (L. Johanson, sd.: Kas nad said raha kätte? M. Martna, sd.: Teie panite selle raha risti alla.)

Ja kui meie Riigikogu weel aasta wiimasil tunnil annab lisaeelarwega poliitilistele organisatsioonidele toetust, ma kuulen härra Weberman'i käest, et 5 miljonit marka olla antud... (L. Johanson, sd.: Mida walitsus kohe kawatses andmata jätta!) Igatähes meie selle üle waielda ei saa, aga küsige selle walitsuse käest ise, mis tema selle summaga heaks arwas teha, aga fakt on see, et Riigikogu poolt 5 miljonit marka toetust anti poliitilistele organisatsioonidele. (L. Johanson, sd.: See oli kultuuriline ühisus!) Sellest meie näeme nüüd, et Teil mingisugust ühtlast mõõdupuud ei ole kodanikkude organisatsioonide wastu. (Segane wahelhüüe.) See ei ole mitte üks ja seesama, seal on oma wahe. Põllumeeste-

kogud ja asunikkude liit ei ole üks ja seesama, nendel on waks wahet, aga asunikkude liit ja põllumeestekogud on küll sarnased organisatsioonid, ja sellepärast, kui ühele neist organisatsioonidest wõimaldatakse põllutööministeeriumi ja walitsuse poolt toetust, siis peaksid ka teised organisatsioonid seda saama, neil peab seesamane eesõigus olema, sest meie ei tohi mitte arwata ega arwamisele tulla, et endised põllupidajad peaksid niisugusel korral asunikkude põllukultuurilise hoolekande alla käima. Mina tahaksin loota seda, et meie endine põllupidaja enese eest hoolitsemisel niisama kõrgel wõib seista, kui asunik seda suudab. Ja sellepärast peaksime meie nii ühele kui ka teisele wõimaldama ühtlase printsiibi järele käimise. Sellega tahtsin mina kõneleda mitte asunikkude liidu wastu, waid tema poolt, sest nii asunikkude liidu kui ka põllumeestekogude wastu peab näitama ühtlast seisukohta ja peab ühtlast mõõdupuud tarwitama. (Segane wahelhüüe K. Korneli, rhw. poolt.) Noh, härra Kornel, Teie hääletasite ka selle poolt, et ühtlase mõõdupuu järele tuleb käia, Teie ärge wõtke mitte erakondlikku poliitikat siia hulka. (M. Martna, sd.: See oleks eriti ka Teie; kui „Kaja“ peatoimetaja kohta maksew.) Mina weel seda ei ole. (Segased wahelhüüded.)

Juhataja **J. Tõnisson**: Palun rahu!

K. Einbund (põl.): See oli, härra Wain, esimene punkt kõigist.

Edasi, härrad Riigikogu liikmed, meie ei leia deklaratsioonist vähematki lauset selle kohta, kuidas mõtleb walitsus olukorda luua, et põllumajanduslik produktioon enesele tasuwuse saaks. Mina julgaksin tähelpanu juhtida selle peale, et sellega tuleb arwatawasti juba Teil, härra Riigiwanem, tegemist, sest meie julgeme loota, et teie walitsus pikk ja kestew on. See küsimus teeb wist teile peawalu juba ette nähes, et iseäranis tulewal suwel, see tähendab tulewast sügistest peale, terawalt päewakorradele wõib tõusta see küsimus. Ja mina tahaksin küsida, missugustel teedel härra Riigiwanem mõtleb meie põllumajandusliku produktiooni tasuwust kaitsta. (J. Uibopuu, rhws.: Sellest rääkis juba härra Päts.) Mina räägin sellest täna ka. Mina juhin tähelpanu selle peale, et tollipoliitikas ei leia meie was-

tawat seletust. Ja kui meie wähegi tunnistame seisukorda, et praegu terakaswatus meie juures wäga suurt osa etendab, siis kas mõtleb uus walitsus põllumajandusliikude saaduste sisseweotollidega midagi esile wõtta wõi mitte. (Wahelhüüe keskelt: Nagu läinud aastal.) Mitte nii. Kui meil pealegi tulewal suwel hea wiljaaasta wõib tulla, nii nagu loota wõib, siis läheb see kriis weel terawamaks. Siis peame meie tahes wõi tahtmata aegsasti awalikult küsima, kuidas terawilja tasuwus kaitstakse. (J. Kuk, tões.: Kuidas seda Wene ajal kaitsti.) Siis olid teised tingimised. (J. Kuk, tões.: Mis poolest?) Meil on põllumeeste poolt wäga terawalt küsimine üles seatud, kuidas oleks lugu sisseweotollidega. Endine walitsus on selles asjas oma reguleeriwa otsuse öelnud, kahjuks on see otsus... (J. Piiskar, is.: Paberile jäänud.) ...mitte paberile jäänud, waid pahema poole pealekäimisel lahendunud mitte just põllumajandusliikudes huwides. Kahjuks, kui mina seda ette loen, siis ka eelmises walitsuses tollide kohta käiw paragrahw põllumajandusliikudes huwides ei ole redigeeritud sellepärast, et parempoolsete pealekäimisel pidi tema wastawalt pehmentatama. (A. Anderkopp, tões.: Härra Jürman seadis üles, mis ta siis räägib.) Aga praegusel korral, härra Anderkopp, oleks meil põhjust küll küsida, mis uus walitsus selles asjas mõtleb ja kawatseb.

Edasi, härrad Riigikogu liikmed, on wäga tähtis küsimus meil põllumajanduse alal põllupidajate organiseerimise küsimus. (L. Johanson, sd.: Ikka weel organiseerite üht ja sedasama.) Ikka weel organiseerime seda. Huwitawal kombel, kui praegune walitsus palju endistest deklaratsioonidest omaks on wõtnud, ei ole ta omaks wõtnud põllutöökoja küsimust. Läbi lugedes kogu deklaratsiooni, ei leia meie põllutöökojast mitte poolt lausetki. (Töö-hoolekandeminister Chr. Kaarna: Aasta tagasi olite ise selle wastu kõigeägedamini.) Ja see küsimus iseenesest on sedawõrd tähtis küsimus, et meie wõiksime põllupidajate organiseerimisele just awalikõiguslikul alusel, anda suure tähtsuse. Mina julgeksin siin härra Riigiwanemalt tema arwamist deklaratsioonile lisaks küsida. Meile on deklaratsioon küll esitatud, aga meie julgeksime siiski seisukoha wõtmiseks, kas selle

poolt wõi wastu ollakse, seda teada saada.

Edasi oleks minul härra Piiskar'i jaoks küsimine, mis teid eriti wõiks huwitada. (Segane wahelhüüe pahemalt poolt.) Ikka põllumajanduse alal. Nimelt, peale põllupidajate organiseerimise küsimuse on meil wäga tähtis... (J. Piiskar, is.: Töölise küsimus.) ...wäga tähtis põllumajanduslikult põllutöölise küsimus. Peatades selle juures tahaksin mina tähelpanu juhtida... (J. Piiskar, is.: Organiseerida ühe ropsuga ära. Segane wahelhüüe L. Johanson'i, sd. poolt.) Kui Teil, härra Johanson, niipalju tahtmist oleks ka väljaspool Riigikogu, kui Riigikogus, siis oleksid need maatöölised tõesti organiseeritud, nii nagu Eesti riigi seisukohast see tarwilik ja kasulik on. Nimelt põllutöölise küsimuses huwitaks mind, mis kawatseb uus walitsus teha, niinimetatud segakomisjonidega. Meie teame, et... (E. Weberman, rhsw.: Mis Teie teate?) ...et nende tuleb kriips peale tõmmata. (A. Anderkopp, tões.: Kelle eelnõu see oli? L. Johanson, sd.: Miks Teie selle kriipsu peale tõmbasite siis?) See on omast kohast wäga tähtis küsimus, kui palju see wõtab jõudu ja rahakulu, ning selle tagajärg... (J. Piiskar, is.: Põllumeeste wastu wõitlemine.) ...selle tagajärg on kõigeminimaalsem, mis olla wõib. Oieti segakomisjonid on just kui seadusandlikult ellu kutsutud selleks, et sünnitada tööandjate ja töölise wahel segadusi, mis praeguses maa olukorras mitte sünnis ei ole. (L. Johanson, sd.: Härra Einbundi demagoogia tund läheb paremini korda, kui härra Luuri usuõpetuse tund.) Meie tahaksime tõesti teada, kas uus walitsus kawatseb segakomisjonid tegewusse jätta, wõi kawatseb need kaotada. (J. Piiskar, is.: Tõmmake kriips peale ja pange kinni segakomisjonid.) Eriti tahaksin mina aga peatada deklaratsiooni sissejuhatawa osa juures. Siit loeme: „Oma tegewuses tahab Wabariigi Walitsus pidada tihedat kontakti seadusandliku wõimuga, nähes selles riikliku töowiljakuse paremat aluspanti.“ Kõneledes Riigikogust, on härra Riigiwanem arwatawasti mõelnud ka põllumeeste rühma peale, teades, et selle seljataga ometi seisab $\frac{1}{4}$ Riigikogu saadikutest. (A. Anderkopp,

töer.: Kuidas rühma seljataga $\frac{1}{4}$ seisab? Wahelhüüe keskelt: Imelik, kelle seljataga rahwasaadikud seisawad?) Meie sooviksime, härrad Riigikogu liikmed, tõesti walitsusega wahekorraldada. (M. Martna, sd.: Soo, head wõi halba?) Jah, pidada walitsusega head wahekorraldada, nii nagu ma sellest ka weel lõpu poole kõnelen. Aga hea wahekorraldamine walitsusega ei ole võimalik ka isegi suuremal parlamentlikul Eesti Riigikogu rühmal ilma eeldusteta, ilma tingimisteta. Aga ma küsaksin, härra Riigiwanem, Teie ja Teie tagaseiswatelt koalitsioonirühmadelt, mida olete selleks teinud, et põllumeeste rühmade arwuliselt wastaw õigus Riigikogu juhtimises oleks kindlustatud... (Naer. — Wahelhüüe: Kas see on walitsuse asi? — K. Kornel, rhw.: Rewolutsioon põhiseaduse wastu.) ...et ta jääks walitsuse wastu heatahtlikku opositsiooni. (J. Piiskar, is.: Isegi siis, kui härra Einbund siseministriks oli, ei saanud midagi tetta, mis siis nüüd weel!) See, mis ma praegusel korral ütlesin, on just nõnda. Teie taga, härra Riigiwanem, seisawad koalitsioonirühmad. Walitsuse seljataga Teie töö toetamiseks seisawad Riigikogu koalitsioonirühmad, see on nõnda. Meie teame, ja ei tarwitse sellest mitte saladust teha, et kokkulepete sünnitamisel walitsusel on mõju tema poolehoidwate rühmade peale, sellepärast mina ei pööra mitte ainult praeguse walitsuse poole härra Riigiwanemaga eesotsas, waid pöoran selle walitsuse töö ja ka selle walitsuse poolt wäljaminewa seadusandluse taga seiswate koalitsioonirühmade poole, ja sellepärast peaks küsimus arusaadaw olema. (J. Uibopuu, rhwsw.: See on Wabariigi Walitsuse deklaratsioon, aga mitte Riigikogu deklaratsioon.) See on ühenduses ka walitsuse deklaratsiooniga. Kui teie tahate meie korda tunda, teada ja pidada seda korda, siis on see nõnda. Meie walitsusttoetawad rühmad on aga selles asjas ajanud rohkem eemaltõrjuwat poliitikat, kui parlamentaarselt kaasatõmbawat poliitikat. (J. Piiskar, is.: Kuidas teie kommuniste kaasa tõmbate?) Teie ütlesite, härra Weberman, et Teie mitte üksi ei toeta Riigiwanemat, waid tulite tema poolt kõnelema, sellepärast oleme meie sunnitud arwama, et

põllumeestelt parlamentlikku toetust praegusel korral ei otsita ja sellepärast just kui deklaratsioonis tähendatud punkt selles suhtes põllumeeste kohta nagu soovimata oleks. Milles siis asi seisab? Meie teame, et parlamentlik sisemine elu ja töökord, head läbisaamise võimalused, saadakse sel teel, et korraldatakse Riigikogus wahekorraldada mitte ainult kodukorra kaudu kirjas awaldatud normidega, waid need korraldatakse just iseäranis kombenormidega ja kombeõiguse normidega. (J. Piiskar, is.: Kunst wiisakas olla.) Just niisama — rühmade wahel ka kunst wiisakas olla. Kombeõiguse normid on aga makswad samuti, nagu kirjutatud normid, niikaua, kui norme samades pretsedentides ja samas korras ei muudeta, nagu nad tekkisid. Riigikogu walib oma tööde korraldamiseks endale juhataja, walib enese tööde korraldamiseks endale esimehe ja siin ei walita juhatust ega ka esimeest mitte nõnda, nagu see meil kõigil teada on, nagu mõnel seltsi peakoosolekul, waid see walitakse ikka sellekohaste eelkäiwate kokkulepete järele rühmade wahel. (Segane wahelhüüe O. Liigand'i, rhw. poolt.) Wäga õige! Ma wotan ka sellest kinni, et see wäga õige on. Aga edasi, härra Liigand, need kokkulepped ei tehta mitte iga korra jaoks, neid ei tehta mitte tuju pärast, nii kuidas kellelgi rühmal wahest tuju juhtub olema, waid need kokkulepped tehakse teatawatel alustel, ja need alused põhjendawad omakorda parlamentlikudel pretsedentidel, mis juba kombeks on kujunenud.

Juhataja **J. Tõnisson**: Kõneleja, ma juhin Teie tähelepanu selle peale, et meil on päewakorral Wabariigi Walitsuse deklaratsiooni üle läbirääkimised. Palun Teid aine juurde jääda.

K. Einbund (põl.): Kõneledes praegusel korral walitsuse deklaratsioonist, olen mina kindlas arwamises, et seda walitsuse deklaratsiooni toetawad kõik rühmad, kes walitsuse seadusandliku töö taga seisawad. Ja sellepärast tunnen mina ennast õigustatud olema, jäädes selle deklaratsiooni raamide piiridesse, milles kõneldakse seadusandliku wõimuga koostöötamisest, kõnelda ka koostöötamise võimalustest. (Kiiduwaldused põllumeeste rühmast.)

Juhataja **J. Tõnisson**: Palun rahu!

(K. Ipsberg, põl.: Ei ole erapooletu! — J. Hünerson, põl.: Rikub erapooletust!)

Juhataja **J. Tõnisson**: Rkl. Hünerson, teen Teile märkuse.

K. Einbund (põl.): Kui meie Riigikogus tahame kõneleda parlamentlikust koostööst ja parlamentlikust koostöötamisest, et selle töö tagajärjel walitsus tunneks ennast kõwana, tunneks ennast püsiwana, siis on sellel koostöötamisel ka oma teatawad eeldused, ilma milleta parlamentlikku koostööd ei ole. Ja sellepärast on sellest koostööst huwitatud ka Riigiwanem, ja sellepärast olen mina pööranud ka härra Riigiwanema poole, et tema omalt poolt ka selle koostöö healekuks midagi ära teeks, sest härra Riigiwanema taga seisate teie, koaleeriwad rühmad. Kokkulepete tegemisel wõetakse arwesse alati alused, mis põhjenedawad kindlatel pretsedentidel. (Wahelhüüde keskelt: Meil pole neid senni.) Ma ütlesin, meil on teatawad pretsedendid kindlad, mis juba kombeks on kujunenud. Need kujunenud kombed kaitsewad nii suuremate kui ka wäiksemate rühmade õigusi. Kõigi õigusi peawad nad kaitsma, kusjuures wäiksemad rühmad, kuigi nad suuremate wastu on ühinenud, ei wõiks õiguse alusel suuremate õigusi rikkuda. (L. Johanson, sd.: Aga Teie wõtsite kommunistlikul rühmal kõik õigused ära.) Igaühel on oma koht ja oma ulatuses õigus, ja ka kombeline õigus selleks luuakse. (L. Johanson, sd.: Endine sise-minister ja kombeõpetus!) Härra Johanson, mina olen ka töö-hoolekandeministeeriumi juhataja olnud. (M. Martna, sd.: Kas sa kuuled!) Ja mitte just väga kahjuks! (L. Johanson, sd.: Eesti riigi õnnetuseks on see nii olnud, paraku.) Meie oleme härra Johanson'iga kombeõigust ühel kursusel wastastikku õppinud, nii, et härra Johanson'il ei wõiks see wõõras olla. (K. Ast, sd.: Johanson on midagi juurde õppinud, aga Teie juures tuleb kahelda.) Mina olen Johanson'i õpetanud.

Põllumeeste rühm on kogu aeg juhatausest olnud eemale tõrjutud. Ma küsiksin mikspärast? Sellepärast, et Riigikogu teistele rühmadele nähtawasti, suuremate rühmade tekkimine Riigikogus üldse meelepärane ei näi olewat. Kui niisugu-

sed tekkinud, siis oleme wõinud meie tähele panna, iseäranis juba käesolewa Riigikogu algusest, ühise wäljaastumise kujunemist, et seda suuremat rühma tema tegewusest eemale tõrjuda, hoolimata sellest, et see suurem rühm meie Riigikogus on meie wiimastel walimistel kõigesuurema usalduse saanud. Kuidas eemale tõrjuti? Selleks leiti kõigeparem abinõu — tunnistada põllumeeste rühma wastu need õigused mittemakswateks, mis senni on olnud kõigil teistel rühmadel, alates Eesti parlamendi elu algusest. (Rahaminister K. Baars: Mis ühenduses see siis deklaratsiooniga on?)

Juhataja **J. Tõnisson**: Kõneleja, ma teen Teile teise märkuse, et Teie kõneainest kõrwale kaldute. (Segased wahelhüüded.) Palun artikuleerimata lauseid mitte tarwitada.

K. Einbund (põl.): Meil on hea läbi-saamise pärast, töökergenduse ja erapooletu oleku pärast Riigikogu koostöös senni tõesti kindlad pretsedendid ja kindlad nõudmised olnud. Kui nüüd on teisiti tehtud, siis oleks pidanud wiimasel korral, nimelt praeguse walitsuse kujundamise korral, ühise koostöö saawutamiseks Riigikogu põllumeeste rühmale need õigused wõimaldatama, mis wastawad ta suurusele ja temale antud häältehulgale, et wõimalik oleks olnud ühes kõigi teiste rühmadega walitsust kindlustada, kindlustada seda tagaselja, mis riiklikus opositsioonis olew rühm oma heatahtlikkuse juures wõiks kindlustada. Aga asja praeguse seisukorra juures on koalitsioonirühmade poolt ühes äärmiste pahempoolsete rühmadega loodud Riigikogus niisugune olukord, et põllumeeste rühmal mitte ainult raske ei ole walitsuse toetamise tööst ja ühisest tahtmisest osa wõtta, waid see isegi peaaegu wõimatu on. (L. Johanson, sd.: Aga kes Teid siis õieti palunud on? — Wahelhüüde: Teie olete ennegi uksest wälja läinud.) Ma tahtsin peatada weel pisut meie sisepoliitika juures. (L. Johanson, sd.: Siis tuleb Wenemaa wahekorid ka wälispoliitika alal.) Jah, wõime ka selle wõtta. (L. Johanson, sd.: Siis läheb asi hulluks!) Sisepoliitika on praegusesse deklaratsiooni üles wõetud, ma saan nii aru, kitsas mõttes. Selle all ei ole tahetud sisepoliitikat tema täies ulatuses mõelda, waid on tahetud

ainult puudutada sisepoliitikat niipalju, kui ta on ühenduses siseministeeriumi küsimusega. Siseministeeriumi tööala jaguneb teatawasti peaasjalikult kahte ossa: üks — julgeolek, see tähendab politsei-ala, kitsalt wõetud, ja teine — omawalitsuse ala. Julgeoleku alal wäärib erilise tähelpanu politsei-ala. Igas deklaratsioonis peab wäärima erilise tähelpanu riigiwastaste wastu wõitlemise küsimus. Kui meie awaksime praeguse walitsuse deklaratsiooni, siis selles asjas ei leia meie mingisuguseid awaldusi, küll aga wõiksime kuulda ajalehtede kirjutuste järele, et sellekohased deklaratsiooni wõetud awaldused olewat pahema poole pealekäämised maha kustutatud. Meie teame aga, et meie riigiwastaste wastu wõitlemise küsimus, nimelt kommunistide küsimus, äärmisel pahemal tiival ja teiste riigiwastaste küsimus paremal tiival on Eesti riigis erilise tähtsusega küsimused. Ja iseäranis tähtsaks küsimuseks on ta tõusnud peale wiimaste walimiste. Meie wõiksime tähele panna, et pärast wiimaseid walimisi awaldus kommunistidele walijate suurem poolehoid, kui eelmistel walimistel. (Segane wahelhüüe.) Ma kõnelen ka sellest weel. (J. Tiks, is.: Mida enam neid taga kiutsati, seda enam neid saadi.) Meie wõiksime selles asjas teatawa analoogia tõmmata Soome, Läti, Leedu ja Poola oludega. (M. Martna, sd.: Mina soowitaksin Teile seda teadet lugeda.) Eilsel Riigikogu koosolekul kuulsime aga meie rkl. Martna awaldust, et kommunismi kaswamine olewat meil seletataw ainult praeguse hädalise oluga, teisiti öeldud, et nende kaswamine on teataw häda mõõdupuu. (M. Martna, sd.: See häda mõõdupuu, mida endine walitsus ei ole osanud kõrwaldada.) See tähendab, et kommunistliku liikumise kaswamine seatakse meil ühendusse ainult sotsiaalingimustega, meie sotsiaaloludega jne. Just niisuguste awalduste pärast olin sunnitud täna erilisel selle küsimuse juures peatama. (M. Martna, sd.: Ja alles nüüd tulite selle juurde.) Meie oleme kõik ühel kindlal arwamisel, et riigiwastase aktiivse kommunismi wastu tuleb kindlasti wõidelda, sest sellest oleneb meie riigikord. Aga mitte ainult meie riigikord, waid ka meie majanduslik heaolek, sellest oleneb ka meie majandusliku elu stabiliseerimine, sellest oleneb meie ettewõtlikkus, üldse kogu

meie rahwa niihästi poliitiline kui ka majanduslik hea käekäik. See kõik oleneb sellest, kuiwõrd meil aktiivne kommunism tõusnud wõi langenud on. Ja sellepärast ei ole see sisepoliitika elu mitte wiimase tähtsusega küsimus, waid esimesejärgu tähtsusega. (M. Martna, sd.: Teie katsute püssitikkude otsa istuda, aga seal ei saa istuda.) Mina näitaksin härradele Riigikogu liigetele, et aktiivse kommunismi wastu wõitlemine ei sünni mitte ainult selle wiimase kolmanda abinõu kaudu, mida mina tõelikult tunnistan, waid kommunismi wastu peab seadma kolm wäga kindlat ja kõwa abinõu. (M. Martna, sd.: Tuli ja raud.) Esimene oleks repressioon, oleksin asetanud selle järjekorras õieti wiimaseks abinõuks, aga see on ükskõik, missugusest otsast peale hakata. See esimene on nimelt wõitlus riigiwõimu abil. Teine oleks seltskondlik wastuagitatsioon ja kolmas tööolude, elamistingimuste ja olude parandamine. (J. Piiskar, is.: See wastuagitatsioon on fashism.) Ja huwitaw on see, et just sotsiaaldemokraadid ja iseiswad sotsialistid õigustawad ainuüksi kolmanda liigi wõitlusabinõu, teisi aga mitte. Kui meie selle poliitika omaks peaksime wõtma, ja kui uus walitsus selle poliitika ka omaks peaks wõtma, siis oleks see meie riigikorrale hädaohuks. (J. Tiks, is.: Potipõllumeestele hädaohuks! — J. Wain'i, sd. wahelhüüe.) Ja weel suuremaks hädaohuks oleks ta teile. (Chr. Kaarna, tõer.: Aga kes on selle hoolekande korralduse wastu?) Tahaksin pisut peatada seltskondliku agitatsiooni juures. Meie peame ütleva, et wõitlus kommunismi wastu on usaldatud meie seltskonnas ainult walitsuse hooleks ja sellepärast wõitlus tema wastu ongi andnud põhjust sotsiaaldemokraatidele esile tulla just niisuguste etteheidetega, et waadake, teie wõitlustöö on negatiivne. Eesti walitsus on oma töö teinud, mis tema tegema pidi ja teisiti tema ei saanud. Tema ei saagi teisiti teha. Edasi küsiksin: missugune parlamendi rühmadest ja tema taga seiswatest seltskondlikkudest organisatsioonidest on ka enesele ülesandeks wõtnud seltskondliku agitatsiooniga kommunismi wastu wõitlema hakata? Ma küsiksin: missugused erakonnad on wõtnud selle oma programmi? Ei mitte ükski erakond. Kui wõtame wiimased Soome walimised, siis

näeme, et Soomemaa juba tunneb seda hädaohtu ja teab, et mitte ainult represiooniga ei wõidelda kommunismi vastu, waid tuleb wõidelda ka seltskondliku agitatsiooniga ja sotsiaalabinõudega. Need kolm abinõu peawad käima käsikäes. (E. Weberman, rhsw.: Mis on eelmine walitsus teinud?) Eelmine walitsus on teinud selle osa kommunismi vastu wõitlemiseks, mis tema kui riigivalitsuse ülesanne on olnud ja selle osa on tema täitnud rahuloldawalt. Aga mina küsiks: mis on teinud meie seltskondlikud organisatsioonid kommunismi vastu wõitlemiseks, ja mis on sotsiaaldemokraadid teinud selleks, et meil mitte kommunismi ei oleks? (L. Johanson, sd.: Teil ei ole meilt midagi küsida.) Julgen seda awalikult öelda, et Eesti awalikule arwamisele ja Eesti seltskonnale tuleb miinuseks panna, et tema seda teist punkti minu poolt esitatud kawas mitte käsitamisele ei ole wõtnud. (L. Johanson, sd.: Kas ükski kommunist oleks wõinud pidada paremat kõnet Eesti riikluse kahjuks, kui Teie seda teete?) Ja mina julgen loota, et kui kommunism meil kaswab, siis ei tule seda panna walitsuse tegewuse arwele, et tema selles osas, kui walitsus, ei oleks oma osa täitnud, see tuleb panna meie seltskonna arwele ja ka nende arwele, kes omalt poolt oleksid pidanud aktiivsemalt kommunismi vastu wõitlema. Walitsus selles töös ei ole ka mitte kõrwalinõ lüli, waid päris aktiivne lüli selles wõitluses, ja sellepärast, tundes wiimaste walimiste tagajärjel hädaohtu, tegi walitsus kõik, et seda ära hoida. Ma julgeksin küsida praeguse walitsuse käest: kas on olemas kindlad kawad selle vastu wõitlemiseks, kui meil kommunism uuesti kaswama peaks? (L. Johanson, sd.: Kas Teie olete teda häwitanud? — K. Tonkman, põl.: Teie tunnete ju neile kaasa! — L. Johanson, sd.: Teie olete neid kaswatanud oma walimata wõtetega. Wahelhüüe O. Liigand'i, rhw. poolt.) Härra Liigand, meie kõneleme ka sellest, ja seda olete ka Teie härra Liigand teinud. (L. Johanson, sd.: Eesti kommunismi isad istuwad seal paremal pool.)

Edasi on weel väga tähtis küsimus sisepoliitika alal — üks tähtis ja väga walus küsimus, see on omawalitsuste küsimus. (Chr. Kaarna, tõesr.:

Wäga walus, kui wõim kipub käest minema. — J. Piiskar, is.: Ega wana arm ei roosteta.)

Ma pean tähendama, et omawalitsuste asutuste küsimus on meil üks tähtsamatest küsimustest. (J. Piiskar, is.: Millal siis Riigikogu kohtusse kaebate?) Selles asjas leiame meie deklaratsioonis punkti: „Wahekord riigi ja omawalitsuse asutuste wahel peab seadusandlikul teel kiires korras saama lahendatud ja maksma pandud omawalitsuste maksustamise seadus.“ See redaktsioon ei ütle iseenesest omawalitsuse küsimuses mitte midagi. Mina küsiks, kas praegusel korral wahekord riigi ja omawalitsuste wahel mitte seadusandlikul teel ei ole lahendatud. Wahekord riigi ja omawalitsuste wahel põhjeneb praegu kindlatel seadustel ja mitte midagi ei põhjene administratiiv äranägemisel. Wõiksin tähendada, et need seadused on niisugused, mis täiesti tarwitawad on ka meie olukorras. Samuti tahaksin öelda, et meil maksawad praegu ka omawalitsuste heaks maksustamise seadused. Ka need maksawad meil, nii et ega meie ei saa omawalitsuste heaks mingisugust maksu wõtta, kui see seadusega normeeritud ei ole. Kõik see on juba praegu nii, nagu ta seisab deklaratsioonis.

Aga küsimus on hoopis teine, ja küsimus seisab omawalitsuse asutuste tuludes. Seadused iseenesest ei olegi nii väga halwad. Kogu ülesanne seisab aga selles, et nemad arusaadawas keeles tulewad meil wälja anda, muidugi tarwilikkude ümbertegemistega.

Aga mis meil omawalitsuste juures tõesti hädaline on, mitte nendes seadustes ei ole see häda, see on tulude küsimus, tähendab, omawalitsuste heaks maksustamise küsimus. Aga kui meie läheme omawalitsuste heaks maksustamise küsimuse juurde, siis on see poliitiline küsimus. Ja siin küll huwitaks mind walitsuse deklaratsioonis teada, kuidas mõeldakse omawalitsusi rahaliselt jalule seada. Ma pean ütlema, mõni päew tagasi lugesin etteheitwa kirjutuse ajalehest „Waba Maa“, mille sisust mitte midagi enese ega sennise poliitika kohta maks-waks ei wõi lugeda, sest see on enam kui suuremalt osalt härra Anderkopp'i kirjutatud, mitte asja õigest küljest wõttes, waid walgustades asja sootu teisest küljest. (A. Anderkopp, tõesr.: Nii nagu

omawalitsuse tegelane sellest aru sai.) Teie ringkirjast lugedes seda. Wõib olla on nad niisugused, et neist kümnet moodi aru saab. Aga tähtis on meil tõesti maksustamise külg. Meie teame, et omawalitsuste puudujäägid ulatasid waldades 50 miljonini, maakondades ligi 150 miljonini. Endise walitsuse aegu olid ettepanekud selles asjas kindlad, nagu meie teame, ettepanekud olid niisugused, et kinniswara maksud ja tulumaksud suuremalt osalt peaksid minema omawalitsustele. Sellega järelilikult jääb riigi eelarwesse teataw miinus. Riigi eelarwe ise aga oleks pidanud teistest tuludest wastawas osas kaetama. Nüüd aga kuuleme meie, et mõne koalitsiooni rühma poolt on esitatud maksude wähen-damiseks seaduseelnõud, mis näiteks tulumaksu wähendaksid umbes kunni 50% tema praegusest summast. Ja kui niisugusel seisukorral meie weel kõnele da tahaksime omawalitsustele tulude juurde-andmisest, siis mina tahaksin küll küsida, kas uus walitsus mõtleb maksusid tõsta, wõi ei mõtle ta seda mitte teha, sest see on ühenduses täiesti maksude tõstmise küsimusega. (Wahelhüüe: See on ühenduses kokkuhoidmise küsimusega.) See on ka ühenduses kokkuhoidmise küsimusega, aga ka ühenduses kokkuhoidmise küsimusega ei saa meie mitte nendest wäljaminekutest üle. Kui senni waldadel puudujäägid olid 50 miljonit, siis peame meie waldadele peale selle, et nemad hoogsalt töötada saaksid, weel 100 miljonit juurde andma. (A. Anderkopp, tõer.: Nad ei saa midagi!) Härra Anderkopp, mina esitan Riigikogule seaduseelnõu ja sellega on waldadel peale puudujääkide juba umbes 50 miljonit lisa juurde tulnud, nii et minule on asjatult ette heidetud, et mitte midagi tehtud ei ole. See oli ainult waldadele, peale selle on weel maakondadele. (Wahelhüüe: Pearahaseadus!) Ja see küsimus on tõesti sedawõrd tähtis, et meil selge peab olema, kas on meil oodata maksude kõrgendamist, kui meie omawalitsuste heaks suuremat, enam-wähem tuntawamat summat tahame juurde anda, wõi ei ole seda mitte oodata. Nii et kui omawalitsustele tulusid juurde tahetakse anda, siis wäheneb arusaadawalt ka riigitulude osa. Maksusid tõsta meie ei wõiks. Kui aga maksusid üldiselt wähendatakse, siis arusaadawalt riigi osa aga mitte wähendada ei saa. (Segane wahelhüüe.)

Kolmas wäga tähtis küsimus meie sisepoliitika alal on meie rahwusküsimus. Nii iseäralik kui see ka ei ole, etendab rahwusküsimus meie wäikeses riigis oma teatawat osa ja Eesti riigis wõime isegi kõnele da piirimaade poliitikast ja piirimaade küsimustest. (Wahelhüüe M. Martna, sd. poolt.) Rahwusküsimuses peawad meil teatawad sihtjooned olema, aga uue walitsuse deklaratsioonis ei leia meie muud midagi, kui seda, et „wähemusrahwuste kultuur-autonoomia tuleb seadusandlikul teel lähemal ajal teostada“. Mina jagaksin need sihtjooned rahwusküsimuses õieti kolme järku: 1) kultuur- ja hoolekande-autonoomia, millest siin juba kõneldud, 2) vähemusrahwuste liitumine kodanikutundeliselt Eesti riiklusega ja 3) mis iseäranis tähtis, ja milles meil selgust waja, nimelt et vähemusrahwuste korraldamine omawalitsuslikult nii sünniks, et nemad ei saaks oma wõimu kurjasti tarwitada Eesti enamusrahwuse suhtes. Selles asjas pean üttelema, et meie riigis, praeguse meie teritooriumi jaotuse juures, kõik mitte kõige paremas korras ei ole. (J. Uibo-puu, rhsw.: Aga mis wana walitsus tegi?) On tehtud, reform on läbi wiidud. Mina kordan weel, et meie peame vähemusrahwuse, iseäranis piirimaade omawalitsuse awaliku wõimu korraldama nii, et nemad ei saa seda wõimu kurjasti tarwitada Eesti enamusrahwuse suhtes. Mina mõtlen praegusel korral iseäranis Petserimaad. Petserimaal teatawasti on waldade reform läbi wiidud ja on läbi wiidud hästi, Riigikogu heakskiitmisel. (M. Juhkam, tõer.: Wäga halwasti!) Riigikogu heakskiitmisel on seal waldade reform läbi wiidud, ja selle tagajärjel on meie omawalitsusüksustel wõimalus awalikõigusliku wõimu alt wabastada, praegusel korral wähenlaste wõimu alt wabastada Eesti enamusrahwast, see tähendab setusid. Meie teame, et waldade käes on wäga tähtsad awalikõiguslikud funktsioonid, mis puudutawad keelt, haridust jne. Oleks huwitaw teada, kas mõtleb uus walitsus teisi sihtjooni wõtta piirimaade poliitika ajamisel, kui see senni on olnud, wõi mitte. (Wahelhüüe keskelt: Peaks wõtma, Someri peaks lõpetama.) Ega ükski walitsus ei saa ühtegi seltskonnategelast kuskilt wälja tõrjuda. (A. Anderkopp, tõer.: Kas ta toetust ei saanud?) Mind huwitab õieti Petserimaa küsimus. Meie

teame, et kui Wene vähemusrahvus kultuurautonoomia saab, siis muude omavalitsuste ülesannete täitmine neid iseäranis ei peaks enam huwitama, ja kui meie oma 25.000 eestlast, nimelt setud, tahaksime võtta Wene awalikõigusliku võimu alt wabastamisele, siis peawad teatud abinõud selleks olema. See on aktuaalne, õieti päewaküsimuslik asi, mis väga seotud meie piirimaade poliitikaga.

Teie lubate minul kokku võtta: parlamentliku õige korra järele oleks meie oodanud sennise parempoolse walitsuse asemel pahempoolset walitsust... (M. Martna, sd.: Et oleks rohkem sõimata wõinud.) Lugupeetud Riigikogu liige Martna, ma pole poolt sõnagi sõimu awaldanud. (K. Ast, sd.: Demagoogiat olete teinud õige rohkesti.) Soome ja Läti, isegi Inglismaa eeskujul, kus wiimasel ajal ka vähemuswalitsus riiki juhtimas, ei ole selles midagi iseäralikku. Parlamentliku õige kombe järele oleks pidanud seda aga tegema, ja sotsiaaldemokraadid ei oleks pidanud mitte ainult kõrwalt heatahtliku toetajana kaasa tulema, waid oleksid pidanud aktiivselt osa wõtma, (L. Johanson, sd.: Andke aga siia.) sest muidu poliitilistes wahekordades, niihästi rahwa, kui seltskonna ees, ei ole õiget ettekujutust. Aga pahempoolse enamusega ei saadud walitsust, kuigi põllumeeste käest nõuti, nii nagu awalik arwamine selle kohta awaldas, et nemad oleksid pidanud walitsuse moodustama isegi kunni sotsiaaldemokraatideni. Nüüd oleme meie jõudnud kunni vähemuswalitsuseni ja meie oleksime tahtnud loota, et see walitsus just oma deklaratsiooniga oleks tahtnud ühte wõi teist poolt rohkem siduda, et näidata mingisugust kindlat poliitilist ilmet. (Riigivanem Fr. Akel: Saate warsti kuulda.) Meil ei ole teada, kas tema kaldub paremale wõi pahemale poole. Meeleolu järele wõime öelda, et tema on kalduw rohkem pahemale poole, kuna wõib tähele panna aktiivsemat toetust pahemale poolt. (J. Hünerson, põl.: Johanson kogu aeg kaitseb seal.) Härra minister Kaarna, (J. Piiskar, is.: Jah, tema on, aga härra minister Einbund, see ei ole enam. — Naer. Töö-hoolekandeminister Chr. Kaarna: Sotsiaaldemokraadid olid põllumeeste wastu alati nii terawad, kui täna.) ...Noh, härra Einbund'il on seda au ja hiilgust

küll olnud, soowitaksin seda nüüd ka Teile. (Sõjaminister O. Amberg: Härra Päts oli teisel arwamisel, et iga walitsus wõib niisuguse deklaratsiooniga walmissaada.) Ta ei ole seda aga mitte teinud, aga seda oleks wõinud arwata. Praegusel korral wõiks uus walitsus leida meie toetuse, kui ta teostab meie heaoleku sihte, eriti, kui aga tema teostab meie põllumajanduslikka sihte, mis meie poolt eriti on üles seatud. Meie ei ole mitte erakond, kes tegutsemas on juba aastakümneid kindla ja etteotsustatud programmiga, nii nagu seda sotsiaaldemokraadid ja mõni teine erakond. Iga-aastane põllumeeste kongress, määrab ette töökawa, mis rühm peab läbi wiima. (M. Martna, sd.: Kas Teie ka, wõi olete alles õpilane? — Segane wahelhüüe töö-hoolekandeminister Chr. Kaarna poolt.) Ja sellepärast, minister Kaarna, julgeksime meie loota, et kui uus walitsus teostab meie sihte ja neid abinõusid, leiab ta ka tarwiliku toetuse. Meil ei ole seewõrd tähtis, kes tahtmise täide saadab, kuiwõrd tähtis on, et walijate tahtmine oleks täide wiidud ja täide saadetud. (M. Martna, sd.: Nii kui Preisimaal öeldakse: „Reichstag und der König absolut, wenn er unsern Willen tut.“) Ja sellepärast lõpetades käesolewa kõne Riigivanema dr. Akel'i poolt esitatud deklaratsiooni kohta, tahaksin öelda, et deklaratsioon neid selgeid sihte meie nõuete ja seisukohtade järele ei wäljenda, mis wõimaldaksid juba etteütlemise, et selle deklaratsiooni alusel toetust wõib anda. Küll aga saawad walitsuse tegelikud sammud igal korral näitama ja wõiwad näidata, kas nad meie sihtide ja meie nõuete teostamiseks toetatawad on wõi mitte.

Juhataja J. Tõnisson: Et koosolek ligi kaks ja pool tundi kestnud, kuulutan wiieteistkümmeminutilise waheaja.

Waheaeg algab kell 7.30 min.

Pärast waheaega jätkub koosolek kell 7.50 min.

Koosolekut juhatab esimees **J. Tõnisson.**

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Wain.**

Juhataja J. Tõnisson: Riigikogu koosolek kestab edasi. Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. Martna'l.

M. Martna (sd.): Rkl. härra Einbund, endine siseminister, pidas tarwiliuks siin oma pikas kõnes tähelpanu juhtida selle peale, et sotsiaaldemokraatlik partei ei olewat kommunismi wastu wõitlemiseks mitte midagi teinud. Ma pean ütlemä, et sotsiaaldemokraadid kogu ilmas niisuguste raskete suurtükkidega wõitlemas ei ole, nagu seda kommunistid tarwitawad ja nagu seda siseminister Einbund tarwitas. Meie ei ole töepoolest niisuguseid wõitluswiise heaks kiitnud ja sellepärast oleme meie ka wiimase terrori wastu wõidelnud. Härra Einbund ei oska wististi soomekeelt, muidu oleks tema teadma pidanud, et meie Soome parteiseltsimehed selsamal seisukohal on olnud, sedasama on teinud, mis meie. Just Soome sotsiaaldemokraatide nõudmiste tõttu olid praegu, tunaile ja ületunaile, uued walimised, sellepärast, et Soome sotsiaaldemokraadid nõudsid niisuguse purustatud parlamendi lahkuminekut ja uue parlamendi walimisi, kus jälle 200 liiget oleks. (K. Einbund, põl.: Ega meie selle wastu ei ole!) Teie lõhkusite aga meie parlamendi ära!

Siis tuletaksin ma endise siseministrile, härra Einbund'ile, meelde, see oli Asutawa Kogu wiimastel päewadel, kus kommunistide poolt meie lehed „boikoti“ alla pandi, ja ma tuletaksin härra Einbund'ile meelde, kuidas minu parteisõpru kommunistide poolt nii öelda „linnupriiks“ kuulutati. Ma tuletaksin härra Einbund'ile meelde, sest wististi olid tema agendid ka seal, kui mina mullu ühistegelase, kadunud härra Namsing'i üleskutsel „Walwas“ kõnelesin töölistemajadest, kus mind kommunistide poolt isiklikult häbemataalt sõimati, olgugi et mina mainitud aine üle täitsa erapooletult kõneledes kommuniste ei nimetanudki. Pärast kuulsin, et üks suurematest lärmitsejatest — politseiagent olnud. Wäga sagedatel juhtumistel olen ma ka Riigikogus selle peale tähelpanu juhtinud, missugune seisukoht meie parteil ja meie rühmal kommunistide wastu oli ja on ning missuguses wõitluses meie nendega seisime. Nendest wahekordade selgitamistest oleks ka härra Einbund'ile küllalt pidanud olema, kuidas meie kommunismi wastu wõidelnud oleme. Meie ei wõi aga neid metoode mitte heaks kiita, missuguseid härra Einbund'i poolt riigiwõimu näol on tarwitatud. Meie partei ja mina isiklikult ei ole mitte selles asjas teises arwamises, et riiklikku wõimu igaihe partei ja isiku

wastu tarwitada tuleb, kui partei wõi isikud seaduswastaselt ja riigiwastaselt talitawad; kuid siin tuleb ikkagi seaduslikule alusele jääda ja tuleb kindlasti seadustest kinni pidada. Riigiwõimu tarwitamise wäajadust jaatades oleme aga selles asjas teisel seisukohal ning ei wõi härra Einbund'i riigiwõimu tarwitamiswiisi mitte heaks kiita, nagu me seda ka selgesti küllalt awaldanud oleme, nii et selle asja juurde tagasi tulla waja ei ole. Ma lükkan sellega härra Einbund'i oletused tagasi, meie oleme kommunistide wastu Eesti iseseiswuse algusest saadik wõidelnud ja ma arwan, et wõit meile jääb. (J. Hünerson, põl.: Iga walimise järele kaotate!)

J. Sepp (mo.): Wäga lugupeetud Riigikogu liikmed! (M. Martna, sd.: Kas on neitsikene wõi?) Tähtsamaks küsimuseks meie majanduslikus elus praegusel ajal on korterikitsikuse küsimus. See küsimus puudutab otsekohele suurt osa meie kodanikka, see küsimus on juba rida aastaid kestnud, on wäga akuut olnud ja meie seltskonda närweerunud. Tähtsamaks walitsuse ülesandeks on leida teid ja abinõusid korterikriisi kiires korras lahendamiseks. (M. Martna, sd.: Noh, see on nüüd üks õige sõna!)

Kui meie walitsuse deklaratsiooni silmas peame, siis näeme ka, et walitsus seda küsimust mitte päris ära ei ole unustanud. (M. Martna, sd.: Ja mitte nii ära unustanud, nagu seda tegi endine walitsus.) Endise walitsuse deklaratsioonis leidsime meie natukene enam. Meie loeme walitsuse deklaratsioonist, et korterikriisi tuleb lahendada riikliku ehituslaenu suurendamise, kui ka hüpotekaarlaenude wõimaldamise läbi sel määral, nagu seda wõimaldab riigi rahaline seisukord. Riigil tuleb asuda oma ametnikkudele korterite ehitamisele. Nii siis näeme, et walitsus siin täpsemalt ära on märkinud deklaratsioonis, kui mitmes teises küsimuses, mida tema nimelt korterikriisi lahendamiseks mõtleb teha. Walitsuse arwamise järele on asi korras uute majade juurdehituse läbi hüpotekaarlaenude abil.

Wäga austatud härrad Riigikogu liikmed! Riikliku laenu abil wõimalust mööda, nagu deklaratsioon ise seda tähendab, meie korterikriisi ometi mitte ära ei kaotata, ega seda ka märksal wiisil ei vähendata. Selle laenu abil juurdekas-

wanud majade arw on praegu ja ka tulewikus nii väikene, et see ainult väike- seks täppeks on korterikriisi lahendamisel. Sest summad, mida riik ehituslaenu- deks anda wõib, on meie noore riigi ma- jandusliku seisukorra juures väga piira- tud. Teiselt poolt on aga majaomanik- kude sissetulekud maksma üüriseaduse tagajärjel niiwõrd väikesed, et majaoma- nikud oma majade korralikku remonti ära teha ei ole suutnud, ega praegugi seda ei suuda. Remontide tegemine on seda ras- kem, et liig väiksete sissetulekute tõttu remondid pikemat aega tegemata on, nii et nüüd kapitaalremonte suure osa majade juures tuleb ette wõtta. Nagu teada, on kaugelt suurem osa majadest puust, ena- masti pappkatustega, mis alalist korras- pidamist nõuawad, ja kui neid mitte kor- ras ei peeta, siis häwinewad täiesti. (M. Martna, sd.: Noh, kuulge, see on juba sabotaash, aga mitte läbi- räakimine deklaratsiooni üle!) Kõige selle tagajärjel on meie linnamajade lagunemise protsess niwõrra juba pinda wõtnud, et karta on, et majade lagune- mise protsess kiiremas tempos edasi läheb, kui uute majade juurdeehitamise protsess. Pean tähendama, et Tartu lin- nas ametlikkude teadete järele wiimaste aastate jooksul on 67 maja häwinenud. Nende andmete järele, mis üüriseaduse komisjon on saanud, on andmed Walga linnawalitsuselt, et seal remonteerimata korterid palju tühje on. Kõigest sellest järgneb, et mitte üksnes riiklikkude lae- nude andmine uute majade ehitamiseks ei ole tarwilik, waid weel tähtsam ja tarwi- likum on laenude andmine wanade majade parandamise peale, mis muidugi mitte pikaajaline ei tarwitse olla, waid ka lühi- keseajaline. (M. Martna, sd.: See on ju majaomanikkude ühingu deklaratsioon!) Kuid ka see kõik ei kaota korterikriisi. Nende kahe abinõu waral wõiks praeguste majade arwu enam wõi vähem alal hoida. Korterik- riisi lahendamiseks tulewad mõjuwamad abinõud tarwitusele wõtta ja neid weel kiire korras läbi wiia. Tulewad ära kao- tada üüriseadus, mida Teie nii väga kar- date. (M. Martna, sd.: Kas katus laieneb selle läbi?) Selle küsimuse kohta ei ole praegune walitsus oma dekla- ratsioonis seisukohta wõtnud. Minu wa-

lijad majaomanikud on väga huwitatud sellest, mis seisukoha walitsus ja walit- suse taga seiswad rühmad siin wõtawad.

A. Jürgenstein (rhw.): Lugupee- tud Riigikogu liikmed! Tänased dekla- ratsiooni waidlused on seekord hästi ette walmistatud. Uue walitsuse ametisse kutsumise järele, deklaratsiooni etteluge- mise järele, lükati waidlused edasi, nii et nüüd need kõnelejad täiesti ettewalmista- tult wõisid ette astuda. Kõnewoolu, seda Jumala andi, seda on meile rohkesti an- tud. Mõlemalt tiiwalt, paremalt ja pahe- malt poolt tungiti deklaratsioonile peale. (J. Piiskar, is.: Ega ilma tiiwadeta lennata ei saa!) Kuna pahemalt poolt härra Ast esimesena üles astudes deklaratsiooni aprillilajana esitas, selgus siiski pärast, et tema seda aprillitegemi- seks ei pidanud, waid leidis sealt ühe ja teise joone, mis pahemale tiiwale wastu- wõetaw on. Mina sain isiklikult selle mulje, et pahem tiiw mitte ainult sõnade järele ei otsusta, waid tema nähtawasti ära tahab oodata, kuidas teod ja töö nende sõnade järele tulewad.

Teist moodi astus parema tiiwa esi- mene kõneleja, lugupeetud härra Päts, üles. Tema ja ta kaaskõneleja härra Ein- bund'i kõnest kõlas üks toon, üks ühine toon läbi, see, et see deklaratsioon ei kõlba kuhugi sellepärast, et ta sarnane on, mis neil enne on olnud. Mina tahaksin selle peale tähelpanu juhtida, et programm ei ole üks ja seesama programm, kui teda kahesugused inimesed teostawad. Mina loodan, et kui meie uuele walitsusele aega antakse töötada, siis sellest tööst suure- mat wahet leitakse kui sõnadest, millega mõlema tiiwa kõnelejad sealt leidsid. Mõ- lema tiiwa kõnelejad toonitasid üht ühist joont, et deklaratsioonis ühelt poolt olla mõnest asjast kõneldud, millest kui ise- enesest mõistetawat asjast kõneleda po- leks tarwitsenud, teiselt poolt heideti ette, et seal olla räägitud asjadest rohkem kui tarwis, nimelt põllumajanduse program- mist olla liiga palju kõneldud. Ja kõneleja läks isegi selle peale wälja, et see pikem jutt olla teatawal wiisil matsipiüdmise, demogoogia.

Nüüd töötatawat põllumeestele asju, mille järele neil põrmugi himu ei ole, nen- dele pakutawat kapitaalide toetust ja lu- batawat juhtida seda põllukultuuri sisse. (A. Tupits, põl.: See on ju Wändra- mehe jutt.) Arwati, et põllumeeste toe- tamist olla nüüd enam tarwis, sest häda-

lise ja wiljawaese aasta toetamine on juba teostatud. Arwatakse, kui muru lume alt wälja tuleb, on see küsimus ka lahendatud ja rohkem ei tulla meil selle peale tähelpanu pöörata. Niisama mõeldakse siin, nagu tööpuuduse asjas. Meie maa olla kasina rahwaga maa, ja seda nähtust loodetawasti ei tulewat enam ette, et inimestel jälle tööpuudus on. Samuti arwatakse, et kui nüüd põllumeestel ikaldusaasta möödas, kui on wiljaseeme käes, ei ole talumehel raha ja laenu järele suurt hirmu, sest et wõlad on rasked maksta. Pahempoolne kõneleja, härra Martna näitas selgesti ära, kuidas töötatöölise toetamine ka kõigemoodsamates ja uuema aja riikides, ka seal, kus maa üleliiga rahwaga koormatud ei ole, walitsuse ülesanne on, ja tööpuuduse kõrwaldamiseks kõik abinõud tarwitusele wõetakse. Ja sellepärast ei wõi meie ka seda küsimust likwideerituks pidada, siis kui muru lumest paljas on. Niisama wähe wõime ka öelda, et põllumajandusliku toetuslaenu andmine ülesanne on, millel ikaldusaasta lõppemisega lõpp wõib olla. Ja sellepärast ei ole lause deklaratsioonis, mis tähendab, et uus walitsus juhtida tähelpanu pikaajaliste laenude peale ja et põllumajandusele tuleb esimene tähtsus anda, mitte demagoogia, waid see on küsimus, millest meie nii kergesti mööda ei pääse. Mina pean ütleva, et mina härra Päts'i suust neid etteheiteid, deklaratsiooni pärast suure imestusega kuulsin, sest mul seisab, oma wanast peast hoolimata, weel wäga hästi meeles, missugusel seisukohal härra Päts alles 2—3 aasta eest walitsuse deklaratsiooni suhtes seis. Siis arwas ta nimelt, et walitsuse deklaratsioonil, meie põhiseadust arwesse wõttes, üldse mingit tähtsust ei ole, ja et see isegi ülarune on. Meil ei olla parlamenti, nagu wanades wabariikides, kes walitsuse ametisse kutsub, ja kelle poolt kutsutud walitsuse wastu siis parlament tema deklaratsiooni ära kuulates seisukohta wõtab, kas ta teda usaldab wõi mitte. Meil on walitsuse ametissekutsujaks ülemwõimuks Riigikogu ise. On Riigikogu walitsuse ametisse kutsunud, siis on ta sellega temale juba usalduse awaldanud ja deklaratsioonil ei ole enam mõtet. Ja teiselt poolt ei ole uuel walitsusel wõimalik enne oma ametisse kutsumist Riigikogu ees deklaratsiooniga esineda, sest tema ei ole siis weel walitsus ja ei saa walitsuse nimel esineda. Härra Päts'ile wõis tol korral õigusega wastu waielda ja

öelda, et deklaratsioon mitte ükski Riigikogu, walitsuse kutsuja asi ei ole, waid terwe rahwa asi, kes terawalt oma usaldusmeeste, Riigikogus koondatud rahwasestitajate tegewust jälgib ja omalt poolt luwitatud on, missuguste põhimõtete peale tema mitmes erakonnas olewad esitajad on kokku leppinud. Ja ta tahab ka omalt poolt walitsuse tegewust arwustada, kas see tegewus wastab neile põhimõtetele, mis walitsus oma eeskawas omale on juhtnööriks wõtnud. See tähendab, deklaratsiooni waidlused tema esitamise puhul moodustawad ühe osa rahwa poliitilisest kaswatuses, mis meil wäga tarwilik on. Ma rõõmustan, et lugupeetud rahwasaadik Päts, nüüd, kus ta mitte enam ise deklaratsiooni ettekandja ei ole, deklaratsiooni tähtsuse üle otse wastupidisele arwamisele on tulnud, kui see seisukoht oli, millest ma praegu mõne sõna kõnelesin, aga ma kahetsen ka, et tema nüüd selle deklaratsiooni üksikajalise wäljatöötamise nõudmises liiale läheb. Just temal, kelle omaaegsele deklaratsioonile pahemalt poolt sedasama ette heideti, mis tema nüüd keskriühmade walitsusele ette heidab — nimelt, et selle deklaratsiooni järele üldistes lausetes iga sugune walitsemine wõimalik on, sest see deklaratsioon on libe kui angerjas, kes ikka läbi peo libiseb — just temale sünnib see etteheide kõigewähem. Härra Päts ütleb, et tema oleks wäga heameelega näinud, milles uue walitsuse programm tema omast siis õieti lahku läheb. Olla just majanduspoliitikast ja selle terwendamisest enne kõneldud. Nüüd ei olla uus walitsus sugugi õelnud, milles see terwendamine seisab ja mis haigus sellel endise walitsuse tegewusel siis olnud. Kas soowib härra Päts siis, et uue walitsuse deklaratsioon niisama oma eelkäija walitsuse arwustamiseks peaks muutuma, nagu seda siin mitme kõneleja kõnega on juhtunud? Ma usun, siis oleks paremalt poolt õigusega seletatud, et see kuulmatu ja sündmatu asi on, kui walitsus, kes ise weel midagi ei ole teinud, oma peasihiks peab seda maha kiskuda, mis endine walitsus on teinud? Muidugi, strateegiliselt oleks see härra Päts'ile ja ka teistele parempoolsetele wäga hea olnud, oleks uus walitsus seda teinud, aga ei tohi ometi wastast poolt strateegiliselt ka nii madalalt hinnata, et tema iga liimi peale läheb, mis linnupüüdja temale wälja paneb.

Ma leian siiski uue walitsuse deklaratsioonist, et seal kaudsel teel nii mõndagi

ka selles suhtes on öeldud. Isegi mõista, et uus härra Riihiwanem, kes diplomaat on, mitte teibaga küljekontide wahale ei torka, waid tasapisi sõrmeotsaga kõdistab, sest mõistlik mõistab, arukas saab aru, kui ta aru saada tahab.

Näiteks on seal kohe öeldud, et „walitsus oma tegewuses tahab pidada tiheadat kontakti seadusandliku wõimuga, nähes selles riikliku töowiljakuse aluspanti.“ Kellel ei tuleks selle lause juures meelde kaebtused härra Päts'i juhatusel olewate kabinetide ajal, et Riigikogu tihti tikuti ignoreerima ja õige sagedasti tõusid päewakorrale seadusandliku ja seadustäitwa ülemaeutuse wõimupiiride küsimused. Nähtawalt soowib uus walitsus ära hoida sarnaseid töowiljakust segawaid hõõrumisi, kui ta oma deklaratsioonis weel eriti ütleb: „Teadlik olles oma wastutusest Riigikogu ees, tahab Wabariigi Walitsus kõrgel hoida walitsuse prestiishi, nimelt aga kinni pidada oma wõimuuala piiridest, nagu need ära tähendatud on põhiseaduses ja teistes maksimates seadustes.“ Kes tahab, arwaku neid sõnu üleaarusteks ja iseenesest mõistetawateks. Mina näen neis arusaamatuste kõrwaldamist, mis meie siiaamaalsete riigielu käekäigus teatawal wiisil on kokku kuhjunud.

Edasi lubab uus walitsus, wastawalt Riigikogu soowiawaldustele, esimeses järjekorras seadusi, mis ümber korraldawad „walitsusasutuste ja ametnikkude wõimkonna õiguste ja kohuste kindlaksmääramise.“ Neid „walitsus ja ministerriumide asutusseadusi“ on siiaamaani asjata oodatud. Need on tarwilikud ja kindlad konkretiseeritud eeskawa ülesanded.

Riigikaitse osas ilmuwad otsekohesed kindlad seisukohawõtmised walitsuse tegewuse alal: kulude vähendamine ümberkorraldamise ja teenistusaja lühendamise abil.

Wälispoliitika sihtjoontest on juba selles mõttes kõneldud, et siin walitsuse siht enam üksikasjalisemalt on wäljendatud.

Sisepoliitikas on sihiks wõetud muuseas, kui erakorralised olud seda ei peaks takistama, wiimaste erakorraliste seaduste ärakaotamine, ja korrupsiooni wastu wõitlemine on erakorraliselt ära märgitud. — „Kuritarwitused tulewad awalikuks teha ja karistada kõigi käsutadaolewate abinõudega.“ — Et wiimane iseenesest igale walitsusele kohustaw punkt erilisel eeskawasse on wõetud, ja

et kuritarwitused kõigepealt majanduslikul alal maad leiawad — selles asjaolus näen mina õrna, mittehaawawat kriitikat lähema minewiku kohta, kus sellepeale küllalt tähelpanu ei olnud pööratud. Et see punkt majanduspoliitika terwendamise algnõudmist sisaldab, on minule vähemalt selge.

Kõigis neis punktides, mis uus walitsus põllumajanduslikkudes huwides ette näeb, nagu „rohkemat toetusandmist“ laenude näol „põllumajanduslikkudele huwidele“, ja rahajuhtimises põllukultuuri ja kultuuritehniliste tööde tõstmiseks ja pikaajalist laenude andmises, põllupanga asutamises, näeb härra Päts üsna imelikul kombel ainult demagoogiat uue walitsuse poolt. Tema arwates on endine walitsus siin kõik teinud, mis teha on: ta olla ikaldusaasta nõudmisi, seemnewilja ja muude nõudmistega suhtes rahuldanud ja sellega asi tahe. Põllumehi ei huwitawatki laenud, mis rasked maksta olla. Hädaaasta abi ja tema kõrwaldamine on sellestasemast seisukohast käsitatud, millest käsitas härra Päts tööpuuduse küsimust. Mind huwitab iseäranis, et härra Päts wäga skeptiliselt ja halwakspanewalt waatab selle kawatsuse peale, et tuleb uus põllupank asutada... (A. Tupits, põl.: Ta ütles, et tuleb asutada.) Mina olin ise selles alamkommisjonis, kus läinud walitsuse ajal kõneldi põllupanga asutamisest, ja seal nägin mina, et endine rahaminister härra Westel, keda ma vähemalt niisama kõrgelt meie majanduspoliitikas hindan, nagu härra Päts'i, wäga selle panga asutamise poolt oli ja wisalt seda mõtet kaitses. Mõned arwasid küll, et sellest suurt wälja ei tule. Ka endine rahaminister ei salanud mitte, et panga asutamisel suured raskused ees on, tema oli wäga teadlik sellest, et raske töö ees seisab, kuid ta pidas tingimata tarwilikuks algatust teha ja lootis aegamööda raskustest üle saada. Kuidas leiab siis nüüd sellesama erakonna liider oma lugupeetud kabinetiliikme arwamised korraga tuulised ja kõmuasjad olewat, kui uus walitsus energilisemalt algatud tööd pangaasjus tahab jätkata. See on ju linnapõllumeeste majanduspoliitika, kui meil Eesti pangast kapitaalile juhitakse kõigepealt tööstusettewõtetesse ja äridesse, mõnikord isegi õige kahtlase tulewikuga äridesse. Äridesse on juhitud kapitaalil miljardite kaupa ja põllumajandusse, kui ma ei eksi, ainult weerand miljardit. Ma ei eita tööstuse ja kaubanduse suurt tähtsust meie oludes,

kuid tähtsam neist on igatahes põllumajandus. Sellepärast ei ole sarnane majanduspoliitika õige, kus toetuswahekord tööstus-kaubandusliku ja põllumajanduse wahel nii suur on. Siin peab terwendama, kuigi imelikul kombel põllumeestekogude esitaja sellele wastu on ja sarnast põllumajanduse eelistamist raha juhtimises nii umbes matsidepüüdmise waatewinklist hindab.

Nüüd tahaksin ma paar sõna selle kohta öelda, mis pahemalt poolt deklaratsioonis ülearune ja asjata leitakse olewat.

Lugupeetud esimene kõneleja rkl. Ast leidis, et näiteks sisepoliitika alal täitsa asjata olla üles wõtta deklaratsiooni lauset, mis sisepoliitika esimeses lõikes leidub: „Eesti kodanikkude põhiõigustest, nagu need ette nähtud põhiseaduses, tuleb wankumata kinni hoida, kaitstes kodanikkude õigusi ja wabadusi igasuguste seaduswastaste kitsenduste eest.“

Aga kas seesama lugupeetud rkl. Ast, kes siin paari nädala eest Riigikogu kõnetoolilt deklareeris, et tema selles tegevuses, mis ennast hiljuti awaldas hulgalistes kinniwõtmistes ja sadade organisatsioonide sulgumises, mis muuseas ka inimesi olla tabanud, kes kommunistid ega praeguse riigikorra kukutamistest pole undki näinud, lausa tema põhiseaduse rikkumist ja meie kodanikuõiguse kitsendamist näeb? Mina olen täieliku wastutustundega hääletanud nende üksikute inimeste wahialupidamise poolt, keda kohutu wõimud tarwilikuks on pidanud meile selleks esitada. Aga ma olen ka kuulnud, et sel öösisel noodatõmbamisel ka mõni ilma hammasteta luts on kogemata ühes noota juhtunud hawidega, siia Tallinna saadetud ja siit otsekohe ülekuulamise järele wabaks lastud. Ja nendel ilmsüüta inimestel on teataw õigus pahandada, miks neid parem kohal üle ei kuulatud ja kodunt asjata kaugele on talutatud. Nii-suguseid kohtu ja politsei wigu tuleb ju mitmel pool ette. Miks Teie siis ülearuseks peate, kui meie uus walitsus, nii-sama nagu wanagi, seletab, et tema kodaniku wabadust tahab austada, et kõik kodanikud, kellega wiperusi selles suhtes juhtub, teaksid, et see mitte walitsuse tahtmisel ei juhtu, waid eksituse läbi, nagu need igal tegewusalal juhtuwad. Ja mis peasi, et politsei wõimud teaksid ja mees peaksid, et neil arrefeerimiste ja teiste surweabinõude tarwitamisega äärmiselt ettewaatlik tuleb olla, et mitte oma peale süüdistust koormata kodanikkude

õiguste rikkumises. Meie peame ikka meeles pidama, et meie weel wäga noored oleme riigiwalitsetajena ja riigikodanikudena ja et meil sellepärast nii mõndagi tuleb meelde tuletada, mis wanul mail asjatu oleks.

Ja weel lõpuks nende wanade, kindlasti juba wäljakujunenud riikide wõrdlusest meie riigiga. Meid wõrreldakse tihti kõigeparemate riigikujudega, nagu Inglismaaga, Shweitsiga ja teistega. See wõrdlemine on tarwilik, eeskujule tuleb wõtta. Aga ka siin wõib liialdada ja riigitüdimust ellu kutsuda, kui alatasa toonitatakse, kui hea seal, kui wilts meil. Seda on ka meie deklaratsiooni puhul osalt tehtud. Tuuakse ette, kuidas Inglis deklaratsioon pidada walitsemisülesanded konkreetset spetsialiseerima, kuidas kõneldawat meil liig laialt ja pealiskaudselt. Ärge unustage ära, et Inglise riigi elu on juba aastasadade kestes erinenud, et meil iga haru alles on esimeses arenemis-ajajärgus. Inglise juures minnakse mõnikord parlamendi walimistele ainult ühe erilise asja huwis, nagu hiljuti weel, kus hüüdsõnaks oli peaasjalikult üksainus tähtis asi: „Siin wabakaubandus, siin kaitsetollid!“ Kodanikkude õigustest lugupidamisest ja mitmest muust asjast, mis meil alles wäljakujunemisel, nad ei tarwitse enam oma deklaratsioonides kõnelda. See on seal tõesti iseenesest mõistetaw asi. Kas meil leiduks üks hüüdsõna, mis kõiki meie wallijaid jalule ajaks? Waewalt, sest meil on kõik alles kujunemisel ja poolel. Ma wõrdleksin meie praegust poliitilist aega meie haridusliku ärkamisajaga läinud aastasaja keskel. Kui palju ei ole selle üle tihti noorte poolt naerud, kuidas seal inimesed aladele tööle tükkisid, kus neil annet ega erilist asjatundmist ei olnud. Kuidas keeleteadlane M. Weske Tartus „Linda“ seltsi ülesandel oma lektori ameti kõrwal isegi heeringaid müünud. Jah, ega see õige amet tema jaoks ei olnud, aga meie ärkamisajal puudusid eriteadlased igal alal, aga ometi tahtis ärkamine algatada mitmel põllul. Ja seal sündisid siis tihti asjad, mille üle meie täna muigame, aga ometi pañdi elu liikuma. Ka meile jõuab warsti aeg kätte, kus meie walitsuse deklaratsioonid teise kuju wõiwad wõtta ja wõtawadki. Praegu peame weel asjadest seal kõnelema, mis meil pärast enam tarwis ei ole.

Ühes suunas aga tähendab meie praegune deklaratsioon siiski sammu edasi. Temal on kultuurilisem ilme, kui tema eel-

käijatel. On tunda, et tema taga diplomaat seisab. Temas on asju öeldud wormil, mis jälle ei ole ega pahanda. Kui teda sellel mõttel loetakse, siis langeb nii mõnigi etteheide, kui põhjendamatu, ära.

Mitte sõnades ei ole aga siin pearõhk. Meie saame sõnadega ja kõnedega parlamendis üsna kenasti juba hakkama. Tööga ja teoga oleme maha jäänud. Laseme oma uut walitsust sellel sihil töötada — ja kõneleme siis, kuidas ta sellega walmis saab.

A. Anderkopp (töer.): Austatud Riigikogu liikmed! Meie rühm ei pidanud walitsuse deklaratsiooni puhul mitte sõna wõtma ja sel põhjusel, et meie Wabariigi Walitsuse poolt hääletades ja oma esitajate kaudu sellest walitsusest osa wõttes oma seisukoha juba öelnud oleme. Meie seisukoht oli see, et meie walitsuse tegevust tahaksime hinnata mitte deklaratsiooni järele, sest see on ikkagi niisugune alus, mille peale ei saa tegelikku tööd kunni lõpuni rajada, waid walitsuse töö järele tekib ju terve rida uusi küsimusi, mida deklaratsioon ei puuduta. Tekiwad hoopis teistsugused olud üksikute aladel, mis wõib olla sunniwad sootu teistsugust teed minema, kui deklaratsioon seda ette on arwanud. Meie rühm oli arwamisel, et üksik kaitsekõne, tulgu ta ühe wõi teise rühma poolt, ei ole walitsuse tee äramääraja, waid walitsus ise oma tegelikkude sammudega peab suutma ja tahtma rahwa usaldust ja ühes sellega ka Riigikogu usaldust ära teenida, et omale seal tarwilikku tunnustust leida. Walitsuse töö on talle kõigeparem kaitse. Ja kui tema sammud niisugused on, mida rahwas ega Riigikogu heaks kiita ei saa, siis peab walitsus sellest wastawad järeldused tegema.

Kui mina siiski mõnda lühikest minutit sel töörikkal ajal tahan ära tarwitada, siis ei taha mina sellega põhjust anda pärasliste läbirääkimiste pikendamiseks, sest eelarwe ootab meid ja pühad on ligi ning iga nädal, mis eelarwe arutamiseks ära kulub, maksab riigile kulude mõttes palju. Sellepärast tahaksin mina lühidalt mõne küsimuse juures, mida deklaratsioon esile toonud, peatada, mitte sellepärast, et walitsust kaitsta ja ka mitte sellepärast, et eelkõnelejatele wastuwaidlema hakata üksikutes peensustes, waid minu siht oleks ainult mõne lausega ära märkida üksikuid põhimõtteid, mis praegu waidlustes üles kerkinud ja senniajani meil riigielus mitte kindlaks wälja kujunenud

ei ole. Praegune walitsus, austatud Riigikogu liikmed, on vähemuswalitsus. Tema ei koonda oma seljataha mitte enamust Riigikogus, ja see määrab, minu arwates, nii mõndagi walitsuse deklaratsioonis juba ette ära. Kui enamuswalitsus mõnes küsimuses, wõib olla just suuremates küsimustes, ette ära näeb, misuguse seisukoha Riigikogu ühes wõi teises asjas wõtab ja ta wõib seda ette näha, sest tema selja taga on enamus ning teab teatud kindlaid kawasid kokku seades, kuidas üks wõi teine rühm selle seisukoha peale waatab, siis ei ole praegu seda mitte. Enamuswalitsus wõib öelda, et see, mida mina tahan, on ka Riigikogu tahtmine. Vähemuswalitsusel ei ole kahjuks neid wõimalusi mitte. Tema ei tea anda üksikute küsimuste kohta lõpulikku wastust, ja see on üheks põhjuseks, mikspärast käesolew walitsuse deklaratsioon kõigi küsimuste peale täielikku ja täpipealset wastust ei anna ja seda anda ei saa. Ma ütlen isegi rohkem: kui walitsus tahaks üksikutes küsimustes wiimase peensuseni wälja öelda seda, kuidas tema tahab elu kujunemas näha, siis satuks ta wäga raskesse seisukorda kahest küljest. Kõigepealt annaks walitsus nende sõnadega weksli wälja, mille lunastamise kindlustamist ta oma peale wõtta ei saa, ja teisest küljest peaks walitsus niisuguse sammuga, eriti arwesse wõttes neid soowiawaldusi, mis parem tiib oma arwustuskõnedes ette on toonud, esinema mitte deklaratsiooniga, waid peaaegu sõnasõnaliste seaduseelnõudega. Mina usun, et nende arutamine meid deklaratsiooni arutamisel liiga kaugele minna laseks. Mina lugesin huwitusega täna üksikute wälismaade walitsuste deklaratsioone, niipalju kui mul neid kättesaadawal oli wiimaste aegade kohta. Pean ütleva, et teistel maadel on deklaratsioonide kord sootu teine. Wähemalt kõnede mõttes. Eriti pean kinnitama seda nende kõnede kohta, mis meie parempoolsed härrad siit kõnetoolilt esile tõid. Pean ütleva, et meie mujal maadel näeme ainult lühikest deklaratsiooni ettekannet üldisel kujul, millele järgneb läbirääkimine, ja mille kohta walitsus ka enda poolt selgitawate kõnedega esineb, kui tarwilikku selgitust antakse, tarwilikud alused üles seatakse ja ära seletatakse põhimõtteid, mille põhjal walitsus tegutseda kawatseb ning suudab. Meil on aga deklaratsioonides käidud sootu teist teed. Mina olen isiklikult kõigi walitsuste loomise raskustest Asuta-

wast Kogust alates osa wõtnud, nimelt nende walitsuste loomistest, kus meie rühm esitatud on olnud ja pean ütleva, et ikka ja ikka on läbirääkimised kippunud minema liig üksikasjalisteks, on wiimaste peensusteni küsimuste juures peatama jäänud, mille kohta mitmelt ja mitmelt, eriti aga paremalt poolt etteheiteid on tehtud, et need läbirääkimised wilja ei kannu ning täiesti asjatud on sellepärast, et walitsuse deklaratsiooniga ei suudeta ega wõida ära näha kõiki peensusi seaduseelnõudes ja teistes walitsemise harudes. Kahjuks on meil senni tõesti peensustes liiale mindud. Praegu on nähtawasti walitsus senniste puuduste ja pahede kõrwaldamiseks teist teed käinud ja ainult üldised põhimõtted andnud, sellepärast kannatab ka praeguse walitsuse deklaratsioon peensuste puuduse all. Kahjuks on aga siin meil parempoolsed jälle wastupidi mõtlema hakanud. Paremal pool on aeg kätte jõudnud, kus arwatakse, et üldise deklaratsiooniga enam midagi teha ei saa ja tuleb täiesti üksikasjaliselt anda peaaegu, nagu ma ütlesin, walitsuse töökawa seaduseelnõude kujul. (K. Einbund, põl. h ü ü a b m i d a g i w a h e l e.) Minu seisukoht, härra Einbund, kui Teie teada tahate, on deklaratsioonide esitamises umbes järgmine: Ei saa meie mitte anda kõigi seaduseelnõude üksikasjalist sisu. Olen siis päri ühega eelkõnelejatest, lugupeetud Riigikogu liikme Ast'iga, kes leidis, et walitsus peab tulewikus esineda püüdma ainult nende küsimustega, mis õieti palawad. Nende kawade kohta peaks ta üksikasjaliselt nii palju ütleva, kui walitsuse ettenägemine seda lubab. Kahjuks, härra Einbund, olite Teie teisel arwamisel, Teie tahtsite täiesti üksikasjaliselt deklareerida. See on senniste walitsuste deklaratsiooni wiga olnud. Ma tuletaksin meelde, ma ei taha sealjuures siin härra Ast'ile etteheiteid teha; et kui läinud suwel sotsiaaldemokraadid oma nõudmised walitsuse kujundamise asjus ette tõid, mis ma väga hoolega läbi lugesin, siis leidsin ka seal üldisi nõudmisi, mida nüüd walitsusele süüks pannakse. Ma leidsin seal näiteks lause, ma ei taha mitte pretendeerida, et ma teda täpipealt suudan korrata, kahjuks ei ole mul neid nõudmisi mitte praegu käepärast, kuid mõte oli umbes sarnane, et Eesti wabariik ei pea mitte teiste riikidega niisuguseid lepinguid tegema, mis temale kahjulikud. Harilikult nõutakse deklaratsioonis positiivseid norme, nüüd on tahetud

deklaratsiooni-kawasse sisse wõtta ka negatiivne norm, nimelt see, mida mitte teha ei tohiks. Härra Ast, kordan weel, ma ei taha seda mitte etteheitena tuua, aga meie poliitiliste rühmade soovid töökawa wormuleerimises on väga mitmesugused olnud. Ja kui nüüd parem tee leitakse, siis tuleks ainult rõõmus olla. Ma ei tahaks hakata deklaratsiooni üle polemiseerima, kuid pean ütleva, et peaaegu kõigi walitsuste deklaratsioonid on sisu poolest mitmeti sarnased olnud praegusele. Lugupeetud Riigikogu liige Martna tähendas õieti: waadake, niisugused on enam-wähem meie deklaratsioonid kõik olnud! Ta on nõnda, kuid siis ei tohi wana omanikud ka ette heitma tulla. Mul ei tarwitse kaugemale minna, kuna juhuslikult wõtsin just kätte lugupeetud endise Riigiwanema härra Päts'i walitsuse deklaratsiooni. Wõtame sealt mõned laused wälja just nende küsimuste kohta, mille kohta punktpunktilist Riigikogu enamuse kokkulepet ei olnud ja mille üle nädalate wiisi waieldi, nagu seda oli popside küsimus. Wõtame majanduselu, mis tähtsam muust, seal leiame kas wõi niisuguse lause: „Majandusliku elu aluseks tahab Wabariigi Walitsus kokkuhoidluse ja kawakindluse seada.“

Austatud Riigikogu liikmed! Mida öeldakse sellega ära? Meie näeme, et kokkuhoidmine peab sündima, kuid milles peab ta sündima, kuidas seda teostada tahetakse — seda ei ole tähendatud, aga ometi on ta üks subjektiivne norm, mis õiguse annab Riigikogu liigetele nõuda, et kokkuhoidmise teed käidaks ja mille alusel hinnatakse walitsuse töö. Tal on oma suur wäärtus. Kui teie liig kaugele lähete, öeldakse siis walitsusele, tema töö oli ju teie põhimõte, kokkuhoidmine ja kawakindluse seadmine, siis läheme meie põhimõttest kõrwale. Siin, austatud walitsus, ei ole seda kawakindlust mitte ja sellepärast ei saa Teie tööd walitsuse deklaratsioonile wastawaks pidada. (J. H ü n e r s o n, põl.: H a r i d u s t ö o l g u s i h i t u d!) Siin on weel teisi lauseid maailm, muuseas olete Teie, härra Hünerson, ka hariduskomisjoni liige ja Teid huwitab, nagu näha, haridustöö, see, mis öeldakse hariduse kohta. Loeme siis sealt osast, kust kuuleme: „Haridustöö, mis sihitud selle poole, et igaüks, kel loomulikud waimuanded lubawad, wõiks algkoolist alates ülikoolini edasi jõuda, tahab oma täies ulatuses lõpule wiia.“ Tahetakse lõpule wiia, missugusel kujul

lõpule wiia, missuguses sihis, kas riik appi tuleb. Kellele, kuidas — selle kohta ei kõnele härra Päts'i deklaratsioon midagi. See oli sel ajal. Kui nüüd härra Akel oma deklaratsiooniga välja tuleb, siis on teised ajad ja siis on see riigikord ja riigiasjad parempoolsete arwates hoopis teistsugused. Minu arusamise järele on deklaratsioonide wiga juba see, et nad kannawad 90% ühiseid põhimõtteid ja alles 10%, mis lahku lähewad kahe walitsuse wahel, kus üks walitsus teisest erineb. See oleks muidugi piltlikult öeldud. Kõneldakse meie uuest majanduspoliitikast, seda ei olewat deklaratsioonis näha. Minu härrad, meie oleme enne jõulut nädalate wiisi selle üle kõnelenud, waielnud, tülitseenud ja ette heitnud ja ikka ei ole weel selge. See on igawaks läinud, ei ole mingit mõtet korrata seda siin jälle inimestele, kes sellest aru saawad. Kes sellest aru saada ei taha, see on juba igatihe oma asi. Kas pidi siis deklaratsioon uuesti kõike seda kordama hakkama? Kas on mõtet asja, mis walitsuse lõhki wiis ja mis jõulust peale palawaid päewi on sünnitanud, mida katsuti küll kokku kleepida, aga mis pärast siiski kokku langema pidi, uuesti kordama hakata? (Hulgalised wahelhüüded põllumeeste rühmast.) Teie olete küll wiis wõi kuus kõnelejat välja saatnud, ja nagu näha, on Teie mure wäga suur, härra Hünerson. Üks lugupeetud eelkõnelejatest algas oma waatlust käesolewa deklaratsiooni kohta sellest peale, et endine walitsus ei olewat mitte sellepärast sunnitud olnud minema, et tema kawadega, tema töötamiswiisiga rahul ei oldud, waid sellepärast, et olla olnud mingisugused isiklikud intriigid ja asjad, millega mitte ei tahetud inimesi rahulikult edasi töötada lasta. Mina pean tähendama, et mina ei ole mitte nüisugustel põhjustel walitsusest ära tulnud, aga kui mina seda tegin, siis sellepärast, et mina nende põhimõtetega, millega seal töötati, wõimalikuks ei pidanud walitsuses edasi olla. Sellepärast ei saa eelmise walitsuse lahkunist siduda mingisuguste isiklikkude motiividega, ja ei saa selatada, et arupärimised ja kõned, mis eelmise walitsuse kohta ette toodi, on asjatud olnud selles mõttes, et nemad ei käinud mitte läinud walitsuse kohta, waid et nad seotud on olnud eelmise walitsuse tegewusega, mille eest mitte läinud walitsus wastutada ei wõinud. Mina ei taha üksikasjaliselt nende küsimuste juures

peatada, sest mina olen teisel arwamisel walitsuse deklaratsiooni kohta. Minul oli ka täna raske tulla siia kõnetooli, sest kui üldse inimene hiljuti walitsusest tagasi on astunud, siis peaks tal niipalju arusamist olema, et tema mitte otsekohe pead tulde ei pista, ja ei hakka asju lõhkuma, kust ta hiljuti alles ise tuli. Meil ollakse selles asjas teisel arwamisel, mõni meie hulgast on teisiti talitanud, ja sellepärast ei tahtnud ka mina endale ära keelata, mõne sõnaga nende küsimuste juures peatada. Ma tahan seda aga teisel wiisil teha, kui seda teised härrad on teinud. Kõigepealt tahan ma peatada arupärimise juures. Üks arupärimine, mida meie wõidakse ette heita, oli arupärimine kullafondi tarwitamise asjus. Seda mäletawad Riigikogu liikmed wäga hästi, kuidas see tiib (näitab paremale poole) selle Riigikogu liikme kohta, kes kullafondi tarwitamise asjus julges andmetega välja tulla, kõiksugu isiklikku mustust välja pildus selle kohta, kes julges Riigikogu kõnetoolilt kõnelema tulla, seisukohalt, mida meie õigeks pidasime, ja mida maa on õigeks tunnistanud. (Wahelhüüded põllumeeste rühmast: Kus see maa on?) Teie muidugi seda maad ei kuule, kuigi Teie ennast maa esitajaks peate. Öelge, mis maa ja põllumehe esitajad Teie siis õieti olete. Põllumehi on kolmweerand rahwast, teid on aga 23 sajast. Ainult üks wäike rühm põllumeeste seljataga ja muud ei midagi. Kui teie waatate sellest seisukohast välja minnes selle kullafondi arupärimise saatust, siis wõite teie küll etteheiteid teha, aga et härra Kukk teadis, kuidas härra rahaminister kulda tarwitas, seda teie keegi öelda ei saa. Austatud Riigikogu liikmed, enne jõulut Riigikogu koosolekul, kui härra Strandman oma kõnet pidas, siis küsis tema härra Päts'i käest, kas härra Päts teadis, kas kulda ja kuidas seda kulda tarwitati, aga siis waikis härra Päts, ja on põhjust arwata, et ka härra Päts seda ei teadnud, kuidas selle kulla tarwitamisega lugu oli. Kui aga selle peale waatamata härra Tupits, härra Päts ühes oma kaastöölisega, solidariseeris ennast rahaministri tegewusega ja neile kallale tungis, kes teistsugusel arwamisel olid, siis on täieline õigus öelda, et see walitsus, mis on lahkunud, wastutust peab kandma. Teist teed meie parlamentaarses korras mitte ei ole. (Hulgalised wahelhüüded.) Mina juhiksin selle küsimuse juu-

res tähelpanu veel ühe lahkumineku peale, kuidas waated, mis enne jõulut olid, nüüd sootu teiseks on muutunud. Enne jõulut tuli lugupeetud endine Riigiwanem kõnetoolile ja seletas, et meil on Eesti panga põhikiri jne., mille järele walitsus Eesti panga tegewusse end segada ei saa. Sellepärast on kõik seaduslikult tehtud. Eile lõppes tema lause aga teistmoodi, nimelt, et võib olla ei olnud see samm seaduslik. Nüüd jõuti, tähendab, arusaamisele, et see asi ei olnud seaduslik, ei olnud korras. Enne jõulut oli aga tarwis öelda, et Eesti pank on omaette peremees, keda segada ei saa. (Hulgalised wahelhüüded.) See on wõimalik, et see teile piinlik kuulda on, aga siin ei ole midagi teha.

Teine küsimus, mis meile väga huwitawana eelmistest waidlustest silma paistis, oli etteheide, et praegune walitsus on enesele julguse wõtnud öelda, et tema meie põllumajanduse huwide peale tarwilikuks peab rohkem rõhku panna. (A. Tupits, põl.: Hoopis teist asja on räägitud. — J. Hünerson, põl.: Tarwis noot wälja heita.)

Juhataja **J. Tõnisson**: Ma teen rkl. Hünerson'ile märkuse walitsuse tegewuse kohta kõlbmata sõnade tarwitamise pärast.

A. Anderkopp (töer.): Kui läinud Riigikogu aeg Wabariigi Walitsuse poolt esitati põllumajandusliku laenu andmiseks ja selle korraldamiseks maapanga seaduseelnõu, siis tähendati meie rühma poolt komisjonis, kus see seaduseelnõu arutamisel oli, et niisugusel kujul meie ei saa põllumajanduslikku laenuasutust mitte korraldada. Need põhimõtted, mis seal aluseks olid, ei ole ei meie maaparandusele, ei meie maakultuuri tõstmisele ega ka meie maapidajale wastuwõetawad. Ja kui sisuliselt meie maakultuuri ja maaparandamise küsimust arutada ja waadata, siis peab ütleva, et meie nii ruttu maapanga abil, kes pantkirjade kaudu tegutseda tahab, siin kindlasti mitte appi tulla ei saa. Meil ei tarwitse ju kaugele waatama minna. Wõtame oma naabri Läti, kes niisuguse asutuse ellu kutsus, ja katsus pantkirjade müümise abil maapanka kapitali tuua, et siis sel teel appi tulla maaparanduse ja maakultuuri tööde elluwiiamisele. Tagajärg oli see, mida praegune rahaturg ette kirjutab, et niisuguseid pantkirju ei ostetud. Ja Läti walitsus pidi ise kõik need maapanga pantkirjad ära ostma ja

ikkagi riigikassast otsekohe summasid wälja andma maaparandamiseks. Ja sellepärast, kui meil arwatakse, et meil maaparanduseks on tarwis laenusid wälja anda, siis ärgu olgu keegi niisugune ja uskugu, et selle maapangaga aasta wõi poole pärast suudetakse kõik teha, et see on asutus, mille kaudu suudetakse laenusid anda. Aga kahjuks oli eelmise walitsuse seisukoht see, et maapank on see ainukene asutus, mille kaudu suudetakse laenu anda. Eile kuulsime kahjuks juba lugupeetud Riigikogu liikme härra Päts'i käest teist arwamist. Mul oli isiklikult temaga mõni aeg warem selle küsimuse kohta olnud pikem jutuaamine, ja eile oli tema oma endisest seisukohast awalikult juba taganenud. Tema tähendas Läti pretsendi peale ja arwas juba nüüd, et ega meie maapanga asutamisega midagi praegu teha ei saa, aga et meie peame asutusi selleks looma, et siis, kui normaalajad tulewad, nende asutuste kaudu laenusid anda saaks. Mina arwan, kui walitsus tõsiselt praegu põllumajanduslikkude laenude peale mõelda tahab, siis ei pea ta mitte peale hakkama sellest maapangast, waid ta peab katsuma wõimalusi leida, et Eesti panga kaudu seda teha. (A. Tupits, põl.: Seda ei saa.) Ma tean, Teie olete selle wastu, aga mina arwan, et Eesti pank seda küllalt teha võib. (A. Tupits, põl.: Ei saa, tal on lühikeseajalised laenud.) No kuulge, meil on Eesti pank andnud laenusid, mis on seisnud 3—4 aastat maksmata, on need siis lühikeseajalised laenud? Kui aga mujale antakse, miks siis mitte põllumajandusele. Teie räägite alati sarnaseid asju, et waata, tööstusele on antud ka kullast lühikese aja peale laenu ja et see laen saadakse wäliswaluutas tagasi, aga waadake, ma küsisin eile kahe meie suurema ettewõtja käest, kes sealt laenu on saanud, kes on kohustused andnud, et nemad peawad selle laenu wäliswaluutas tagasi maksuma, mille eest wõimalik kulda osta oleks, ja teate, mida need inimesed ütlevad? Nad ütlevad, meie ei saa seda laenu wäliswaluutas maksta, meie wõime seda ainult Eesti markades teha, ja see on kõik. Samuti on ka Teie laenudega asi. Eesti pank võib väga hästi iseäraliku aparaadi kaudu põllumajandusele laenu anda. Iseküsimus on see, kas meie seda põllumajanduslikku laenu tarwitame, wõi mitte ei tarwita. Härra Päts arwas eile, et meie põllumajandus on saanud ilmasõja läbi

rasked haawad, aga et meie kohaomanikkude seisukord, kes wõlgades olid, on nüüd paranenud selle tõttu, et nemad on saanud nüüd kergemas rahas oma wõlgu ära tasuda, ja wõib olla sellepärast nemad neid laenusid üldse ei tarwita. (Wahelhüüded põllumeeste rühmast: Miks ei tarwita? Tarwitawad küll!) Näete nüüd, seal on nüüd jälle lahkuminek. Härra Päts oli arwamisel, et neid laenusid tarwis ei ole, aga Teie ütlete, et neid tarwis on. Ja täna tähendab weel üks kõneleja põllumeestekogude rühmast, härra Jürman, et laenu on tarwilikud. Kui teie nüüd niiwiisi tulete deklaratsiooni arwustama, üks ühte, teine teist moodi, siis ei saa teiega üldse rääkida, sest teie ei kõnele siit siis mitte ükski publikumile, waid juba liiga kaugele aknast wälja. (J. Soots, põl.: Selleks Teie kõnelete küll.) Mina ei ole kõnelenud selle jaoks. Mina olen ainukene kõneleja meie rühma poolt ja arwatawasti neid rohkem ei tule, teil aga nähtawasti on tarwis aknast wälja rääkida, sest teie hulgast on juba 5 inimest siin läbi käinud. (J. Soots, põl.: Meil on ka suur rühm.) Meie oleme ometi mõlemad matemaatikad õppinud, aga et Teie rühm meie omast wiis korda suurem oleks, seda ei oska wist ka Teie arwuteadus tõendada.

Mina olen küsinud üksikutest maakondadest meie põlluharijatelt, kuidas nemad waatawad selle peale, kas meil on maal tarwis põllukultuuri ja maaparanduse peale laenu, ja kui seda tarwis oleks, kuidas seda siis anda. Ja ma pean ütleva, et ma pole saanud ühtegi niisugust wastust, nagu siit eile öeldi. (A. Tupits, põl.: Kes ütles?) Härra Päts. (Hüüded põllumeeste rühmast: Ei ole õige.) Noh, jälle ei ole õige! Küsige siis tunnistajailt, kes seda kinnitawad. Ma soowitan Teile lugeda seda, nagu Teie seda alati teistele soowitate, stenogrammidest.

Juhataja **J. Tõnisson**: Ma palun kahe- wõi kolmekõne jätta.

A. Anderkopp (tõer.): See on ju loomulik asi, kui öeldakse, et meie põllupidaja seisukord paranenud on, kuid et ta ei tule sugugi laenu järele, kui seda pakutakse, see ei ole õige. Abi on tarwis ja just praegu, kewade algul.

Ega siis maaparandustööd ei tehta talwel, see on ju loomulik, et seda suwel

tehakse. Ja ega siis ühe aastaga see töö ei lõpe, ehk teie küll tahate ühe aastaga terwet Eestimaad roosiaks teha. Kui teie nüüd neid jutte kokku wõtate, mis üksikud inimesed räägiwad, siis leiate mõndagi. Näiteks Pärnumaal on ranna lähedal sõjaajal rikki läinud seal omal ajal olnud kraawituse tööd, ja selle all kannatawad, 300—500 talu, kuna maad wett täis. Nad ütlevad; et see töö tuleks maksma 3—4 miljonit, summa ei ole suur, aga inimesi ei saa ühe mütsi alla panna, et nad selle töö oma kätte wõtaksid. Ja ma tahaksin küsida, kui walitsus tahaks niisuguse laenu wälja anda, kes siis tuleb ütleva, et seda laenu tarwis ei ole. (J. Soots, põl.: Kes seda on öelnud?) Kui Teie oma kõned tagasi wõtate, põllumeestekogude esitajad, siis ma lähen ära siit kohe.

Üheks suuremaks lahkuminekuks eilsetes ja ka tänastes kõnedes oli see, et uus walitsus on julgenud oma deklaratsiooni üles wõtta, et Eesti marga waloriseerimise küsimus tuleb tõsiselt kaalumisele wõtta. Nõuti, miks walitsus kohe ära ei ütle, kas seda kohe teha saab, wõi mitte. Juba eile tähendati wahelhüüetega, et eelmine walitsus see oli, kes lubas seda teha, ja oli lugupeetud härra Päts see, — ma tuletan seda täna meelde, sellest eile ei kõneldud — kes asunikkude rühmaga läbi rääkinud oli selle üle pikemalt. Just härra Päts leidis asunikku- dele wastates, et seda küsimust ühe päewaga ära otsustada ei saa. Mispärast siis nüüd tuldakse ja walitsusele ette heidetakse, et walitsus niisuguse kawa on üles wõtnud, ja kohe lõpulikku wastust ei anna. See on raske küsimus, seda ei saa öö ega päewaga otsustada, seda peab pikemalt järele kaaluma, kuid antagu walitsusele see kaalumiswõimalus ja ärge lõigake enne tiibu ära, kui ta selles küsimuses saab lendama hakata. (Wahelhüüed: Ärge lennake nii.) Kui meie maaparanduse laenude juures ja üldse laenude juures põllumeestele peatume, siis räägiti eile siin seemnewilja laenude andmise, toetuslaenu andmise küsimuse juures, ja küsiti, mis jaoks neid tarwis on? Mina arwan, et meie siin kõigeraskema wea teeme, meie ei tea weel keegi, missugune on tänawu aasta lõikuse poolest, et meil aga tänawu raske on ja raske ka maaharijale, selles on wist kõik kindlad. Ja kas meil ka tulewal talwel ei tuleks mitte wäga tuntawal mõõdul meie maaharijatele appi tulla, see on täiesti küsitaw.

Ja kui walitsus siin üles seab niisugused nõudmised abiandmiseks, mida käesolew raske majandusaasta pakkuda tahab, siis ei tohiks keegi seda ette heita, ega seda pahaks panna. (M. Martinson, põl.: Noh, härra Pätsi kõnest olete Teie tõesti härra Anderkopp'i peaga aru saanud.) Minul on oma pea, annaks Jumal, et Teil ka oma pea oleks.

Juhataja J. Tõnisson: Palun niisugused wähe ilusad, isiklikud wäljastumised kõrwale jätta.

A. Anderkopp (töer.): Wäga terawalt astuti wälja ka walitsuse arwamise kohta, et wõimalust mööda tuleb meil kaitseesisukorra kaotamisele lähemale minna. Mida sellega õieti ette heita suudetakse, ma ei tea mitte. Meie teame, et eelmine walitsus juba algusest peale asus sellel seisukohal, et ta mitte wõimalust ei leia kaitseesisukorda ära kaotada. Aga ometi, ja sellest ei ole palju aega tagasi, leidis walitsus wõimaluse weel tänawu aasta üksikutes maakohtades piiripoolsetes äärtes kaitseesisukorrale piire tõmmata. Ja kui käesolewal walitsusel peaks wõimalus olema kaitseesisukorda weel kokku tõmmata ja elanikkudele neid paremusi luua, loomulikku korda maksima panna, mida igaiüks ihkab, siis ei tohiks keegi siin midagi ette heitma tulla. Üheks suuremaks lahkumiseks, ei tea mispärast tema just eilsel koosolekul eriti härra Pätsi poolt ette toodi, kas sellepärast, et ta päew enne seda borsekomitee esimeheks waliti, mis ju teatawas ühenduses on meie äridega ja meie pankade tegewuse juhtimisega, wõi sellepärast, et see walitsus vähemuswalitsus on ja prille tuleb hõõruda meie sotsiaaldemokraatidele, et seal poolehoidu walitsusele eemale tõmmata, on tööstuse küsimus. Aga see tööstuse käsitamisiwiis, mis põllumeestekogude poolt ette toodi, on minu arwates küll omapärane. Meil on inimesi olnud — mina isiklikult ei saa seda arwamist mitte jagada — kes arwawad, et meie ühe kahest peame walima; kas ainuüksi linna wõi ainuüksi maa. Meil on aga teada, et linn läheb oma rändamisrada ja maa ei jää ka temast maha. Et meil linnad wälja sureksid, selle sisse minul isiklikult usku ei ole, aga kõige selle kõrwal ei tohi meie endale pettepilte luua seal, kus neid katsutakse teha. Meie ei tohi ellu jätta ja ellu kutsuda niisuguseid linatööstuse ettewõtteid, mis

mitte elujõulised ei ole. Parem on, kui algusest peale niisugustele ettewõtetele lõpp peale pannakse, et vähemalt see tööliste hulk, kes selle ettewõtte peale loodab, selgusele jõuaks, mida neil teha tuleks; kui nad ei saa mitte linnas tööd, siis peawad nemad minema maale ja wõiwad seal elada. Mõlemad, linn ja maa peawad elama ja elawad. Härra Pätsi prillide hõõrumine sotsiaaldemokraatidele tööstuse kasuks ei aita siin midagi.

Isiklikult mina pean ütleva, et see wiis, kuidas Tallinnas ühe suurema tehase juures — Wene-Balti tehases — töölised ootawad päewast päewa, nädalast nädalasse, neile öeldakse, et oodake weel, saate tööd — kõigehalwem on. Läheb kuud 2 mööda, neid petetakse ikka sama lubadusega, — et see aga halvemast halb on meie tööliste elus, see on selge. Siis öeldagu temale juba ette: on wist kindel, et see ettewõte lähemal ajal töötada ei saa. Öeldagu siis otsekohe, et neil inimestel ei ole lootust töö saamiseks, et see ettewõte tuleb kas vähemale pinnaile wiia — tuleb teist tööd otsida, meie katsume teile mingisugust teist muretseda, aga nii ennast peita ja töölisi tühja lootustega petta, ei ole kindlasti mingit otstarbet.

Mul tuleb selle tööstusküsimuse juures üks teine juhtumine weel meelde, see on Aseri lugu. Kui see küsimus sügisel üles wõeti ja selleaegsete koalitsiooni rühmade nõupidamine ära peeti, kust ka osa wõttis lugupeetud Riigiwanem härra Päts, siis seletati, et on tarwis Aseri küsimuses käia seda teed, mida käidud. Et raske oli kapitaali leida kodust, selleks et seda ettewõtet käima panna, kuna muidu 1000 töölist oleksid uulitsale wisatud, seletati, et tarwis oli ettewõtet sammudega wäljamaalt raha saada, ja wabriku tulewik on kindlustatud ja suudetakse tööd teha. Siis oli Aseri paanamat waja waigistada. Meie kuulsime eile ajalehest ja siit kõnetoolilt, kuidas selle küsimusega nüüd lugu on. Kuulsime, et nende päewade sees paneb ta oma ukseid kinni ja 1500 inimest otsigu omale uut teenistust. Peawarju wõib olla neile antakse, sest need on ju wabriku hooned, kus nad elawad, aga otsigu leiba, kust nad saawad. Teie teate, missuguse õhinaga need inimesed kokku kutsuti, ka siit kõnetoolilt awaldati arwamist, et see tööstusettewõte saab käima, et tema on elujõuline. Aga nüüd, raba on ümberringi, ei mingisugust wäljawaadet töösaamiseks. Ka

Narwas ei ole mingisugust tööstust, mis inimesi juurde wõtaks, Kreenholmi ja teised wabrikud lonkawad. Ma saan aru, austatud põllumeeste esitajad, et teil wõib süda raske olla, et teid walitsusest eemale jäeti, kuid mina arwan, et teie paremini teeksite, kui teie mitte 5, 6 wõi 8 korda selle deklaratsiooni puhul sõna ei wõtaks. Selle deklaratsiooni alusel walitsus mitte midagi weel näidata ei ole saanud. Peab ütleva, raske on walitsusel tööle hakata. Aga teeb ta hästi, siis hindab seda kogu maa ja Riigikogu, kui ta halwasti teeb, siis mõistame teda koos hukka. Aga niisuguste wäiklaste asjadega wälja tulla, nagu teie seda teete, ei ole mingit mõtet. Kui teil selle walitsuse vastu sisuliselt midagi on, siis öelge seda otsekohe. Meil vähemalt on selle walitsuse sisse usk, et ta tahab midagi teha, tahab sellest sennisest umbkotti läinud poliitikast eemale hoida ja awalikult otsekohe tööd teha, aga mitte tagauste kaudu käia. Kui see walitsus wigu teeb, ütleva meie talle seda, aga oma poolehoidu meie temale praegu keelata ei saa.

Juhataja **J. Tõnisson**: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Einbund'il.

K. Einbund (põl.) kohalt: Ma praegu ei tarwita.

Juhataja **J. Tõnisson**: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Jürman'il.

A. Jürman (põl.): Kahe eelkõneleja poolt, iseäranis aga härra Jürgenstein'i poolt, toonitati, et rkl. härra Päts olla eitanud maapanga ellukutsumist. (A. A n d e r k o p p, t ö e r.: Ma seda ei rääkinud.) Ma rääkisin praegu härra Jürgenstein'ist. (A. A n d e r k o p p, t ö e r.: Teie nimetasite mind ka.) Härra Anderkopp kõneles, et rkl. Päts üldse olla laenude andmist põllumeestele eitanud. Minul on juhuslikult stenogrammid käes härra Päts'i kõne kohta, ja ma loeksin siit ette selle osa, mis käib maapanga kohta. Stenogrammist selgub järgmist: „...kuid asutus — siin on jutt maapangast — peab enese enne sisse töötama. Tema organiseerimine, tema aluse panemine on tarwilik.“ Tähendab, maapanga aluse panemine on tarwilik, see on selgesti wälja öeldud. Seda faktiliseks märkuseks ette kandes, selgub, et härra Päts ei ole eitanud maapanga asutamist ja ellukutsumist, waid on jaatanud. (A. A n d e r k o p p, t ö e r.: E g a m i n a s e d a

ei öelnud.) Ei, härra Jürgenstein ütles seda.

Riigiwanem **Fr. Akel**: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Walitsuse deklaratsiooni arutamisel nii eile, kui ka täna on kuuldawale tulnud osalt wäga terawaid arwamisi, mis minule põhjust annawad sõna wõtta selleks, et, olgugi lühidalt, seletust anda deklaratsiooni sisu kohta ja siis wastata ettetoodud arwustuste ja nendega ühenduses olewate küsimuste peale, mis minule on esitatud.

Kui kõigepealt üles seada küsimus, mis õieti peaks sisaldama Wabariigi Walitsuse deklaratsioon, ja missugune ulatus peab olema sellel deklaratsioonil eriti meie juures, kus walitsus ametisse kutstakse Riigikogu enese poolt ja kus sellele ametissekutsutud walitsusele sõna antakse pärast seda, kui ta ametisse kutsutud on, siis tuleb minu arwates selle küsimuse peale wastata, et wäljakujunenud uususe järele walitsuse deklaratsiooni aluseks õieti on kompromiss-kokkulepe koaleerinud rühmade ja nõndanimetatud „nõudmistest“, mis üksikud rühmad koalitsiooni astudes tingimustena üles seadsid. Wiimased nõudmised ei ole aga midagi muud, kui üksikud juhtlased riigielu üksikute tegewusalade kohta, mis wastawalt üksikute rühmade poliitilistele seisukohtadele fikseeritud. Koalitsiooni astuwad rühmad annawad need juhtlased selle kätte, kelle kätte on usaldatud walitsuse moodustamine. Ja need juhtlased märgiwad ära tee, mida mööda iga üksik rühm walmis on oma esitajaid saatma walitsusse, kes siis oma asumisel seab tulewase koostöötamise aluseks just need juhtlased. Äratähendatud wiisil kokkuseatud tegewuskawa, kas nüüd see kokkulepe ise, nagu eelwiimase walitsuse moodustamise puhul, wõi aga selle kokkuleppe järele tehtud kokkuwõtte, nagu see sündis wiimase walitsuse moodustamise ajal, see ongi tawalises mõttes meie walitsuse deklaratsioon ja mitte midagi muud. Ei ole iialgi mõeldud deklaratsioonis pikemalt esineda mingisuguste seaduste sisudega, wõi üksikute deklaratsioonis äratähendatud põhilauseste pikemate seletustega. Pean ütleva, et endise walitsuse deklaratsioon on see eraldi ära tähendatud, et sarnane teguwiis mõttetü oleks. Wiimase walitsuse deklaratsioon on seisab: Tähtsamate seaduste sisu aga ei oleks mõtet deklareerimata hakata. Walitsus toeneb tähtsamates

küsimustes kokkuleppe alusel jne. Edasi on tähendatud selle peale, et sel puhul, kui walitsus mitte loomulikku, nagu siin tähendati, surma ei sure, kui walitsuse lahkumine ei tule mitte sellepärast, et Riigikogu oma wolitused kaotab, waid kui walitsus on sunnitud lahkuma sellepärast, et tema wastu on tekkinud opositsioon ja awaldatakse temale umbusaldust, et üks wõi teine rühm, wõi mitmed rühmad kokku walitsuse kukutawad, et siis see walitsus, kes ametisse astub, peab eriti pika ja üksikasjalise deklaratsiooniga esinema. Seda seletas härra Päts eile, ja sedasama arwan mina ka tänä herra Einbundi kõnest kuulnud olevat. Kui seda mõtet õigustatuks pidada, mille üle muidugi waielda wõib, ka siis ei ole põhjust seda nõudmist praegusele walitsusele esitada, sest endine Wabariigi Walitsus lahkus omal soowil, ilma et tema umbusalduse teel kukutatud oleks olnud, igal tingimisel aga mitte rühma poolt, kes praegu on andnud walitsuse juhi. Kui nüüd küsida, kas sarnasel deklaratsioonil, nagu eespool seletatud, üldse mingit tähtsust on, kas selle järele üldse mingit tõsist tarwidust on, siis peab ilmtingimata jaatawalt wastama. Pealegi wastab see meie Riigikogu kodukorrale. Deklaratsiooni tähtsus ja tarwidus on vähemal määral mõjuw Riigikogu sise- mistes piirides; seal on ta pakt koaleeri- wate rühmade wahel, pakt, mille põhjal on kokku lepitud ja mida wastastikku pi- dada tuleb nii kaua kui koalitsioon püsib. Wäljaspool koalitsiooni wõi opositsioonis seiswatele rühmadele on deklaratsioon dokumendiks, mida igal parajal wõi mitteparajal juhusel oma erisihiks tarwi- tada wõib. Meie walitsuse deklaratsiooni tähtsam külg on aga see, et iga uus wa- litsus Riigikogule ja rahwale ära ütleb seda, mis tema teha mõtleb ja ära teha tahab, tehes seda lühidalt ja selgelt, min- gil tingimisel aga mitte selle tagamõttega, et „laiemaid rahwahulke“ omal wiisil „rahuldada“.

Kui see, mis siin öeldud, õige on ja mina arwan, et see nii on, siis on arusaadaw, et walitsuse deklaratsiooni poliitiline tähtsus ei olene mitte nii palju selle wormist, tema redaktsioonilisest kujust, wõi tema ulatusest üksikasjade suhtes, waid hoopis suuremal määral tema taga seiswast koalitsioonist, tema taga seis- watest rühmadest ja nende poolehoidja- test. Tähtsam on siis selles erilises mõttes koaleeriwate rühmade kogu ja

nende poliitilised waated, kes walitsuse taga seisawad, kui deklaratsioon ise oma wormi ja sisu poolest. Sest inimesed teewad ometi tööd ja ka riiklikku tööd oma ilmawaatele, oma südametunnistusele ja oskusele wastawalt, ja elu ei lase ennast mitte kinni naelutada lehekülgede külge. Sellepärast on minul arwamine, et praegused ägedad waidlused, mis õieti vähemal arwul on keerlenud Wabariigi Walitsuse deklaratsiooni enese ümber, kui üksikute rühmade wahekordade üm- ber, on wälja kutsutud opositsiooni poolt opositsiooni enese pärast. Minul ei ole vähematki tahtmist neile, kes selles asjas teisel arwamisel on, selgeks teha, et praeguse walitsuse poolt esitatud dekla- ratsioon parem on, kui kõik tema eelkäi- jate omad olid, kuid läbi waadates endiste walitsuste deklaratsioone ja nendele järg- newaid läbirääkimisi, pean tunnistama, et tema ka mitte halvem ei ole; waidlu- sed selle üle on muidugi wõimalikud. Kui aga Riigikogu pahem ja parem tiib oma äraproowitud jõud nähtawa pingutusega esile saatis selleks, et praeguse walitsuse deklaratsiooni waese omaks teha, siis tuli minule tundmus, et meie deklaratsiooniga lugu nii halb ei olegi. Ei taha ka mitte pikemalt peatada selle juures, et endine Riigiwanem ja põllumeestekogude Riigi- kogu rühma liider härra Päts palju aega ära kulutas selle peale, et oma isik- likka asju siin Riigikogu ees deklaratsiooni arutamise puhul õiendada. Kui aga sellejuures katsuti uuele walitsusele mit- tewääriliselt kallale tungida, siis waban- datagu, kui meie selle peale wääriliselt reageerime. Ilma vähemagi aluseta astub endine Riigiwanem awalikult üles ja püüab uue walitsuse autoriteeti kõigu- tada. Kui seda oleks teinud inimene, kes ei ole seisnud walitsemise wõimu teosta- misele ligidal, siis — jumal temaga. (N a e r.) Kui aga härra Päts weel praegu tundes enese kallal „ülekohut“ tehtud olewat, ruttab walitsuse kallale, kes ainult mõned päewad ametis, pealegi isikute kallale, kes hiljuti tema kaastööli- sed olid... (M. Martna, sd.: W ä g a õ i g e l — K. Ast, sd.: E g a p e a l e h ä r r a E i n b u n d i ü k s k i e n n a s t n i i w ä g a e i p i n g u t a n u d.) ...siis tuleb seda pahaks panna.

Härra Päts lubas enesele tähendada, et praeguse walitsuse programm kalduda kord paremale, kord pahemale poole ni- melt selleks, et aga tarwilikku usaldust saada. Niiwiisi muidugi wõiwat kaua

walitseda, peab ainult osawust olema. Selle walitsuse siht ja programm on kui wanjka-wstanjka — nii kui soowite. Selle sõna wõib härra Päts põrandalt üles wõtta ja tasku panna oma koduseks tarwitamiseks. (K ä t e p l a g i n k e s k e l. — H ü ü d e d p a r e m a l t p o o l t: E i o l e õ i g e l!)

Juhataja **J. Tõnisson**: Palun rahu!

Riigiwanem **Fr. Akel**: Midagi ei ole mul selle wastu, et arwustatakse, kui aga insinueerima tullakse, nagu katsumaks praegune walitsus usaldust wõita sihilikkude abinõudega, siis on... (J. Hünerson, põl.: Kes insinueerib? — Segased wahelhüüded paremalt poolt.)

Juhataja **J. Tõnisson**: Rkl. Hünerson, palun ilma ärewuseta. Palun rahu!

Riigiwanem **Fr. Akel**: ...siis on minu kohus seda Wabariigi Walitsuse nimel kõigekindlamalt tagasi tõrjuda. Praegune walitsus, kui keskrühmade walitsus, kui vähemuse walitsus, ei taha kellegi, — kõigewähem aga härra Päts'i armust — ühte päewagi püsida ja ei ole ei paremal ega pahemal pool käinud omale iga juurde muretsemas. Senni kui meie Riigikogu usaldusel ametis oleme, tegutseme meie oma parema tahtmise ja teadmise järele koalitsiooni sihis, kõrgel hoides walitsuse prestiisli. Minu härrad, praegune walitsus on keskrühmade walitsus, kuid kõik praeguse walitsuse moodustamiseks koaleerinud rühmad moodustasid ka endise walitsuse enamuse. See on tähtis tähelepanemiseks. See on tõsiasi. Kristlik rahwaerakond, rahwaerakond ja tööerakond andsid koalitsiooni rühmadena endise walitsuse toetamiseks 32 häält Riigikogus, kuna parem tiiw ainult 25 häälega esitatud oli: tähendab kolm keskrühma ühe parentiiwa rühma wastu. See oli endise koalitsiooni arwuline wahékord. Kuid, kui waadata ja mina palun seda teha, endise walitsuse „kawa ja tööplaan“, mis kokkuleppe aluseks oli ja terwelt 32 punkti sisaldas ja wõrrelda seda üksikute rühmade „nõudmistega“, mis olid walitsuse moodustajatele kätte antud, siis paistab selgesti silma, et endise koalitsiooni aluseks, ja ühtlasi ka selle walitsuse deklaratsiooni aluseks, olid õige wäheste erandiga, just keskrühmade juhtlased. Tähendab, põllumeeste liider

härä Päts seadis kokku oma endise walitsuse kawa neil andmetel, mis tulid keskrühmadelt ja hakkas walitsema keskrühmade sihtjoones. Kuid nääw on tulla nüüd, kus puhtkeskrühmade walitsus etableerunud on ja küsida, kus on teie deklaratsioonis „uus kurs“, mis uue walitsuse olemasolu õigustaks; kui teil uut kursi ei ole, miks oli siis walitsuse kriisi ülepea tarwis, jne? Minu härrad, need küsimused, miks walitsus minema pidi, ei ole uue walitsuse otsustada. Et uus walitsus tuli, see oli Riigikogu tahtmine, kes uue walitsuse ametisse kutsus. Ja see uus walitsus, mis moodustatud Riigikogu keskrühmitustest, mõtleb keskrühmade senniseid riiklikka ja majanduslikka poliitika sihtjooni kindlal käel edasi wiia. Ja kui sellejuures on tarwis olnud endise koalitsiooni kokkuleppes ja deklaratsioonis parandusi teha, siis ei tarwitse see weel parentiiwa meestele keskrühmade „uue kursi“ hirmu peale ajada, millega katsutakse, ma ütlen, demagoogiat teha. (Wahelhüüe põllumeeste poolt: Peenike stiil.) Ei, keskrühmade walitsus ei too „uut kursi“ neile, kes seda ootawad, mitte oma senniste poliitiliste nõuete ja lubaduste muutmise näol, waid eesrinnas selle läbi, et Riigikogu usaldus uued mehed ametisse on kutsunud, kes ämblikupoliitikat ei aja ja orawatikat ei pea. (K ä t e p l a g i n. — W a h e l h ü ü d e d p õ l l u m e e s t e p o o l t.) Lubatagu mind rääkida. Mina olen teid 10 tundi kuulanud, nüüd kuulake teie mind ½ tundi. Selles kõiges ei tohiks midagi paha olla, eriti weel kui neil, kes riiklikka asju ja nende arenemist oma waatekohalt teisiti näha soowiwad, igal silmapilgul wõimalus käepärast on praegust walitsust kui vähemuswalitsust kukutada ja ühenduses sellega nõndanimetatud „uuele kursile“ oma wana kursi asemele panna.

Üle minnes deklaratsiooni sisu juurde pean tähendama, et tõepoolest riiklikus elus ja walitsuse tegewuses terwe rida tähtsaid asju leidub, mida oleks wõidud esitada deklaratsioonis, ilma et sellest mingit kahju wõi kasu asjale oleks olnud. Elu ei lase ennast mitte suruda kunstlikkudesse raamidesse ja kõigeümmargusem deklaratsioon on ikka see, mis ta on. Nii oleks wõidud deklaratsioonis nimetada, mina oleksin seda eesrinnas teinud, kui minu soow oleks wastuwõtmist leidnud, — et langenud sõdurite mälestuse wääriline jäädwustamine seltskonna abil läbi wiia, ja sõjainwaliidide eest hoo-

litsemine paremale järjele seatakse. Üks kui teine on seltskonna kui ka walitsuse aukohus. Majanduse alal ei ole rõhutatud suur- ja väiketoöstuse erilise toetamise tarwidust. Kuid sellest ei tarwitse nii suure hooga — nagu seda tehti — järeldada, et ametisseastunud walitsus tootuse tähtsust ignoreeriks. Just wastuoks. Meie näeme, et tootusest elatab end suur hulk kodanikka, et tootusel riigimajanduses oma tähtis koht on, samuti kaubandus ja transiit.

Ei ole eriti peatatud karjakaswatuse kui põllumajanduse tähtsa haru juures, mis meile ekspordisaadusi annab. Ei kalasajanduse juures, mida tingimata edendada tuleb riiklikul toetusel. Ei ole sõnagi lausunud meie kõrgema hariduse keskkohast, ülikoolist jne. Leiti puuduwat lähem kawa meie rahaasjanduse ümberkorraldamiseks, samuti maksustamise seaduses. Wiimaste etteheidete kohta, millejuures heameelega pikemalt peatati, wõin mina ainult seda tähendada, et uus walitsus rahaasjandusse puutuwaid korraldusi lähemalt fikseerida wõib alles siis, kui tal täpselt teada on, missugused ressursid riigil praegu kasutada on, ja missugused wäljawaated selleks olemas, et wäliskapitaali meie juures interesseerida. See töö ei sünni aga mitte üle öö, ja mina arwan, et Riigikogul selles asjas ka nüüd kannatust olema peab; waremalt on tal seda õige palju olnud.

Ja nüüd põllumajanduslikkude laenude küsimus! Huwitaw on konstateerida, et põllumeestekogude Riigikogu rühma liider härra Päts eile kindlal sõnal deklareeris, et põllumehed riiklikku laenu ei tarwita. Hea küll, teatame sellest põllumeestele, kui nemad laenu otsima tulewad. Igatahes on walitsusel kergem, kui tal nende laenude eest hoolitseda ei tule.

Mitte põllumeeste hingede püüdmi-seks, nagu härra Päts eile arwas, waid ikaldusaasta raskustest ülesaamiseks mõtleb walitsus neile, kes seda ise soowiwad, põllumajanduslikka laenusid ajutiselt wõimaldada. Ega see ometi kuri-tegu ei ole, härra Päts? Härra Jürman leppis juba rohkem laenudega, kuid kurtis, et deklaratsioon jätwat lahtiseks küsimuse, kuidas walitsus mõtleb juhtida mõeldud laene põllumajandusse? Walitsus ei ole sellest mõelnud saladust teha ja härra põllutööminister wõiks teid sellest igakülgselt informeerida. Kuid deklaratsiooni need üksikasjad tõepoolest ei mahu.

Samasugune lugu on maapangaga, mille kohta seaduseelnõu juba Riigikogus on.

Edasi nõuab härra Jürman walitsuse deklaratsioonis: programmi põllumajanduse kriisi lahendamiseks!

Tuleb küsida, mis tegi siis endine walitsus, kelle eesotsas ometi seisis põllumeeste liider härra Päts, kui ta õige aja lasi mööda minna põllumajandusliku kriisi lahendamise kawa wäljatöötamiseks. Sest ega's 1. aprillil enam õige ja soodne aeg pole kriisi lahendama hakata, mille terawus — nagu loomatoidu ja muul alal — juba warsti mööda minemas on.

Kuid praegune walitsus katsub siiski weel kõik teha, et seda wiga parandada — aga mitte deklaratsiooni kaudu, waid teoga.

Samuti kurdab härra Jürman, et walitsus peaks ometi samme astuma, et kõrwaldada takistusi, mis raskendawad meie karjasaaduste turulepääsemist.

Tuleb küsida, kas arwab härra Jürman, et uuel walitsusel käepärast on nõiakepp, millega tema silmapilkselt saab awada turge, kui endine walitsuse juht, kes peaministrina wastutaw oli walitsuse sihtide eest, seda aegsasti ei teinud. Mina arwan, et kõik see, mis sellel alal tehtud, mitte nii paha ei olegi, et uut walitsust tarwitseks endise walitsuse patuoinaks teha.

Wälispoliitika alal ei leidnud deklaratsioon härra Päts'i poolehoidu — liig palju ilusaid sõnu Wenemaa aadressil. Kui see arutamine selleks mõeldud oli, et uuele walitsusele hõlbustusi teha, siis aktsepteerin selle suurema heameelega. Wastasel korral — tuleb seda wõtet tõsiselt hinnata.

Erilist huwi pakkusid minule härra Laidoner'i seletused riigikaitse kohta. Oma kõne algul rääkis kõneleja midagi geniusest ja jätkas siis selles mõttes, et tema ei suuda aru saada, kuidas wõib jälle midagi hakata ümber korraldama, kuna kõik juba korraldatud on. Tulla takistus õppuses jne.

Walitsuse deklaratsioon räägib ümberkorraldamise jätkamisest — tähendab, on midagi sellesarnast käimas, mis weel pole wiidud lõpule. Ja tõepoolest asi ongi nii.

Mõne aja eest, kui kaitsewäe kokkuseade walitsuses arutamisel oli, esitati Wabariigi Walitsuse istungil üks skeem, kus ära näha oli praeguse kaitsewäe

ümberkorraldamine. Endine sõjaministri kohustetäitja mäletab seda, et isegi wõhikutele paistis silma, et seal puuduwad paljud küsimused. Tähendab, teatud korraldused on käimas, seda ütleb ka praegune sõjaminister, ja sellepärast ei tohiks see kedagi imestama panna, vähemalt endist sõjawäelast mitte, kui seda ümberkorraldamise tööd jätkata mõeldakse.

Kui walitsus ütleb, et tema tahab riigikaitse ümberkorraldamist jätkata, siis on see nii. Mis aga mulle weel päris arusaamatuks jäi ja paradoksina paistis, oli see, et härra Laidoner kuidagi ei suutnud aru saada, kuidas wõib wägi teguwõimuline olla ja kuidas wõib selleks teenistusaega lühendada. Mina arwan, et need kaks asja hästi ühendatud wõiwad olla, ja et neid meie wäikse riigi kandejõule wastawalt kooskõlastada tarwilik on. Et neid wõimalik on kooskõlasse wiia, seda ei saa mulle keegi ebatõeks teha. Edasi on siin deklareeritud, et kaitsewäelaste ulualuseid, tähendab kasarmute ehitamist ja nende sisseseadete korraldamist, tuleb kõigeenergilisemalt korraldada, tuleb sõjawäelaste eluruumide paremale järjele seadmise eest hoolitseda. Sõjaministerrüümi eelarwes tulewad need tarwilikud wäljaminekud etteotsa seada. Kõike seda wõime meie kokkuhoidlikult teha. Kui minul on tarwis kuube osta, siis wõin ma selle juures kokkuhoidlik olla. Aga kõik see aeg, kui kindral Laidoner meie riigikaitse kohta käiwast deklaratsiooni osast rääkis, tehti seda nii halwakspanewalt, ja ma ütlen: see ei ole mitte õiglane! (Segased wahelhüüed põllumeeste rühmast. K. Einbund, põl.: Jumal hoidku, kõigewiisakamalt kõneles.) Härra Laidoner ütles, et see, mis lubatud deklaratsioon on tehtud täiesti ilma süsteemita, on ainult lubadused! Mina palun lugupeetud Riigikogu liikmeid weel kord kätte wõtta ja waadata, mis on nendes lubadustes süsteemiwastast; wõib olla, et ka teie seda enestele ära seletada ei wõi nagu minagi. (Wahelhüüed.)

Juhataja **J. Tõnisson**: Palun rahu.

Riigiwanem **Fr. Akel**: Edasi. Üks kõnelejatest, nimelt härra Ast, awaldas rahulolematust selle üle, et deklaratsioonis, nimelt selle sissejuhatawas osas, mitte palju uudist, küll aga igaihele iseenesest mõistetawaid asju leidub. Minule paistis, et just neil üldistel aladel kõige rohkem

arupärimisi Riigikogule esitatakse, et sellepärast need asjad mitte üleaarused ei ole. Siis seab härra Ast üles weel terwe rea „aktuaalseid küsimusi“, mille kohta, tema arwates, walitsus walitsema asudes peaks seisukohta wõtma, näiteks pensioniküsimus, hoolekande küsimus, eluaseme küsimus, tööpuuduse wastu wõitlemise küsimus, põlise maatarwitamise küsimus, korterikriisi lahendamise küsimus, jne. Mina arwan, et seda teab ka Riigikogu liige härra Ast, et osa nendest küsimustest on juba käimas, on endise walitsuse poolt Riigikogule edasi antud, näiteks on riigi- ja omawalitsusteenijate pensioniseadus, hoolekande-seadus, jne., on juba läinud aastal Riigikogule esitatud. Tähendab, et walitsuse poolt on pind ettevalmistatud nende küsimuste lahendamiseks.

Peale selle esitas härra Ast weel walitsusele kaks küsimist. Et need kokku langewad härra Martna poolt esitatud küsimistega, üks käis Washington'i konwentsioonidega ühinemise kohta, ja teine — tööpuuduse wastu kindlustamise kohta siis lubatagu, et ma nende küsimiste peale üheskoos wastan.

Just härra Martna poolt esitati uuele walitsusele wiis küsimist, ja pean ütleva, niisugusel kategooriilisel wiisil, et walitsus öelgu enne, kui läbirääkimised deklaratsiooni puhul lõpewad, kas ja millal walitsus üht wõi teist küsimust lahendada mõtleb. Mina arwan, et niisuguseid suureulatusega küsimusi ei saaks praegu ametisseastunud walitsusele nii kergel käel esitada. Esimene küsimine, mis härra Martna poolt ette pandi, on järgmine: Kas ja mis aja jooksul kawatseb Wabariigi Walitsus tööpuuduse wastu kindlustamise seadust wälja töötada ja esitada? Lugu on tõepoolest niisugune, et kui meie rahwamajandus ka kõigeparemasse seisukorda seataks siiski teatawatel aasta-aegadel, nimelt talwekuudel, tööpuudust konstateerida wõidakse. Selle nähtuse kõrwaldamiseks ei saa mitte nii kerge käega abinõusid leida, ja niisuguse seaduse, nagu tööpuuduse wastu kindlustamise seadus, maksmapanemine, ei ole mitte ühe päewa töö. Minu arwates ei wõi siin mingisugust tähtaega kindlaks määrata, seda enam, et tähendatud seaduse wäljatöötamiseks senni tarwilikka eeltõidki ei ole tehtud, ja teiseks tuleb enne mitmete wäga laiaulatuslikkude ja tähtsate seaduste läbiwiimisele asuda nende seas hoolekande- ja haiguskindlustuse seadus. Pealegi, nagu kord juba tähenda-

sin, oleme meie vähemuswalitsus, ja sellepärast ei saa meie pikema aja peale ettekawatsusi teha. Küsimisi võib küll kergel käel esitada, kuid nii ruttu lahendada ei saa neid mitte, ja mina arwan, et ka Teie, härra Ast, siin waewalt võite teid näidata, kuidas neid seadusi kiires korras teostada. (M. Martna, sd.: Mina kuulen sellest seletusest, et siin tahtmine puudub.) Teie, härra Martna, wist tahaksite, et ma kerge käeliigutusega ütleksin, waat', meie teeme seda ja seda. (M. Martna, sd.: Jah, kui uuel walitsusel tahtmist on.) Aga kui riik majanduslikult selle läbi kannatab? Mina ei saa Teile mitte kergel käel mingisuguseid lubadusi anda. (M. Martna, sd.: Seda nõuab töölisklass.) Seda ei wõi Teie ometi nõuda, et meie need seadused täna-homme maksma paneksime. Mina wõin öelda, et ei enne ega ka nüüd ei karda walitsus mingisuguseid sotsiaalreforme teostada ega sotsiaalküsimusi lahendada. Mina olen rääkinud töö-hoolekandeministriga ja võite julgesti loota, et Teie poolt esitatud küsimused ei jäeta kõrwale, waid wõetakse arwesse. (M. Martna, sd.: Noh, siis matõmban lootuse lipu ülesse. A. Tupits, põl.: Aga kõrgele ülesse, mitte poolde masti!)

Järgmine küsimine, mis deklaratsioon on puudutatud, on: Mil wiisil kawatseb Wabariigi Walitsus korterikriisi lahendada?

See on küsimus, mis mitte eile, ega täna pole päewakorda tekkinud, kuid see on küsimus, mis mitte nii kerge lahendada ei ole. Meie oleme oma deklaratsioonis tähendanud selle küsimuse lahendamiseks kahe tee peale. Esiteks, võimaldada riikliku chituslaenu ja hüpotekaarlaenu ja teiseks, et riigivalitsus omalt poolt riigiametnikkude jaoks korterid ehitaks, mis omalt poolt kaasa aitaks korterikriisi lahendamisele. Tingimata tuleb ka teisi teid otsida ja Wabariigi Walitsuse arwamise järele oleks käidaw see tee, et linnawalitsused uute majade ehitajatele suuremaid soodustusi annaksid, nagu kergedel tingimistel ehituskruntide saamine, pikemaks ajaks maksude ärajätmine, wõi vähemalt tuntawalt vähendamine, ehitusmaterjaali kättesaamise kergendamine. Need oleksid võimalused, mis praegune walitsus selle küsimuse lahendamiseks ette näeb.

Siis kolmas küsimine. Kas ja mis aja jooksul mõtleb ühineda Wabariigi Walitsus 1919 aastal Washingtonis wastuwõetud 8-tunnilise tööpäewa konwentsiooniga?

Mina sain aru, et härra Ast'i küsimine oli, kas tahetakse kaheksatunnilist tööpäewa maksma panna. Mina isiklikult olen sellel arwamisel, et kaheksatunnilise tööpäewa maksmapanemine ja Washingtoni konwentsiooni ratifitseerimine ei olene mitte Wabariigi Walitsuse tahtmisest, waid rahwaesitusest enesest. On ju kõigil teada, et kaheksatunniline tööpäew üks palawamatest küsimustest on, mille üle on wäga palju kõneldud ja waieldud, nii meil kui ka mujal. (M. Martna, sd.: See peaks ju wäga kerge olema läbi wiia, sest ta meil maksab o salt.) Lugu on aga nii, et teie ise seletate, härra Martna, oma kõne puhul, et meie oleme geograafiliselt asetatud põhja poole, kus teatud aastaag niisugune on, mil tööd wähe teha saab ja järelikult on siis lühem osa ajast niisugune, kus tööd palju tuleb teha. Sellepärast arwan mina... (M. Martna, sd.: Teie kui arst teate muidugi paremini, kui meie, et inimene pikkade päewade jaoks ette magada ei saa.) Mina ei räägi mitte sellest, ja teie tahate meelega minust walesti aru saada. Mina konstateerin ainult fakti, ja selle wastu teie waielda ei saa, et meil on pikk tali lühikeste päewadega ja lühike suwi pikkade päewadega. Mina räägin sellest, mis praegune Wabariigi Walitsus kaheksatunnilise tööpäewa kohta arwab. Kui isegi tugewamas ilmariigis, Inglismaal, riigivalitsus alles neil päewil tööministri Shaw suu läbi parlamendile on teatanud, et seal tahetakse kaheksatunnilise tööpäewa konwentsiooni kinnitamist nüüd üles wõtta, siis tohiks küll arusaadaw olla, mispärast Eestis, kelle ette wõtted ja tehnilised abinõud nende wanade, nii tugewate riikide omadega ometi wõistelda ei saa, konwentsiooni ratifitseerimisega äraootawale seisukohale on jäädud. (Hulgalised wahelhüüded pahemalt poolt.) Muidugi, Wabariigi Walitsusel on see wäga lihtne ja kerge asi esitada Washingtoni konwentsiooniga ühinemise seaduseelnõu Riigikogule, ja siis võib Riigikogu otsustada, kas tema wastu wõtab niisuguse konwentsiooniga ühinemise, wõi mitte.

Edasi, kuidas mõtleb Wabariigi Walitsus elukalliduse wastu woidelda? Mina

arwan, et ka see küsimus ei leia lihtsate lubaduste näol lahendamist. Mina isiklikult arwan, et elukallidus peab vähenema, kui margakurs paraneb. Selles oleme wist küll ühel arwamisel. Kuidas aga seda teha, see on pikk ja keeruline küsimus. Wäga tähtis on, et wäljaweo saaduste hulka suurendada, ning neile turgu otsida, sest elukalliduse küsimus on lähedalt seotud õieti kõigi riiklikkude majandusküsimustega. Elukallidus ei ole seotud mitte ainult wäljaweoaga, waid ka produktiooni tõusuga tööstuses. Asi oma ette ja üks lihtsatest abinõudest on, nagu härra Martna tähendas, fikseerida järk-järgult iga lühema aja järele, iga kahe nädala pärast, elukalliduse indeksi. See annaks ülewaate. Elukallidus on tuntaw kõigerohkem muidugi nendele kihtidele, kel sissetulek kõigewäiksem ja palgaolud kõige wiletsemad, ja mulle paistis esialgu nii, et Teie neid kahte asja ühendatult wõtate. Kui töölistel palgad küllalt kõrged oleksid, siis saaksid nemad ka praeguwalitsewast elukallidusest üle. (M. Martna, sd.: Ma ei rääkinud otsekohe palkadest, waid palgapoliitikast.) Siin on küsimus, kuidas mõtleb Wabariigi Walitsus tööliste palkasid tõsta. (M. Martna, sd.: Igatahes ei ole see minu mõtte mitte, aga walitsusel peab mingisugune palgapoliitika olema.) Ma ütlen, et sunniabinõudega ja surweabinõudega elukalliduse indeksi järgi palkasid kõrgendada meie ei saa. Ei saa ju homsest peale igat palgamaksajat kohustada, et nüüd peate seda ja seda palka maksma. Mina ei tea, kas Wabariigi Walitsus Riigikogu kaudu niisuguseid seadusi maksma panna saab wõi mitte. Üks on aga tõsiasi, et Wabariigi Walitsus, oma praeguses koosseisus, seisukohal on, et mida vähem rahulolematuid riigis on, seda parem ja kindlam on riigikord. Mina isiklikult asun sellel seisukohal, et Wabariigi Walitsus oma praeguses koosseisus peab tõsiselt mõtlema ka niisuguste küsimuste peale, kui tööliste palkade tõstmine jne.

Peale selle on lugupeetud kõnelejate poolt puudutatud terve rida teisi küsimusi. Härra Piiskar puudutas popside küsimust. Mina wõin öelda, nagu mulle härra põllutöominister teatas, on selle küsimuse lahendamiseks seaduseelnõu põllutöoministeriumis walms, wõi walms saamas ja esitatakse Riigikogule. Lähe-

malt selle seaduseelnõuga siin teid tutvustada, wiiks meid liiga kaugele.

Edasi, kas tööstust mõeldakse weel edasi toetada ja kuidas on lugu palgakõrgendamiseega riigiametnikkudele ja kuidas on lugu demokraatliku korra õonestamisega. Samuti puudutati küsimusi ka kiriku asjus ja toodi ette niisugune wäide, et kogudustele nende otsekohesteks ülesanneteks maid tarwis ei lähe, ja et on kogudusi, kel maad ei ole aga siiski oma kohut täidawad. Mina arwan, et kui meie kirikute seisukorda lähemalt waadata, siis paistab mulle, et see õige samm ei ole, kui kogudustelt tahetakse ära wõtta maad, wõi maad tahetakse jätta alla miinimumi, see on alla ühe normaaltalu suuruse. Tuleb tähendada seda, et need rühmad, kes endist walitsust toetasid ja kes ka praegust walitsust toetawad, on sellel arwamisel, et kirikutele tuleb nende endistest kirikumaaadest kunni ühe normaaltalu suuruseni maad anda. Pean ütleva, et praegune walitsus on sellel arwamisel, et kirikule wastu tulla tuleb. Mis nüüd puutus wäga pikasse kõnesse, mida härra rkl. Einbund ette kandis, siis on need küsimused osalt juba, arwan mina, ära wastatud. Nii see wäide, et endine walitsus on kukutatud ja sellepärast peaks praegune walitsus esinema oma deklaratsioonis pikemate seletustega isesuguste küsimuste kohta. Terwe rida teisi küsimusi, mis suuremalt jaolt olid sennise siseministri tegewuse alalt wõetud, ja mis otsekohe walitsuse deklaratsiooni pihta ei käinudki, olid sisuliselt enam-wähem rühmadewahelised waidlused. Osalt keerlesid need küsimused kardinaal-küsimuste ümber; nagu meie rahaasjandus, meie maksusüsteem, riigi ja omawalitsuste wahekorid ja muud, mida meil suuremalt jaolt nagu endise walitsuse head pärandust tuleks üle wõtta. (K. Ast, sd.: Seda tuleb igatahes kontroleerida. — A. Tupits, põl.: Ärge lippu maha laske!) Kui see kõik kõigeparemas seisukorras oleks, siis ei oleks praegusel walitsusel muud, kui headmeelt awaldada selle üle. Suuremaks puuduseks deklaratsioonis leiti, et ei ole ära tähendatud meie maksustamissüsteemi muutmist wõi selle wajadust. Ma pean ütleva, et minu käes on endise walitsuse, kuhu hulka kuulus ka härra Einbund, deklaratsioon, ja selles deklaratsioonis ei leia meie mitte ühte sõna selle maksustamise üle. — Ma arwan, et need, kes siin sõna on wõtnud ja terawalt on arwustanud

Wabariigi Walitsuse deklaratsiooni, ei saaks mitte nõuda, et ma kõigi ettetoodud arwamiste peale wastaksin, sest räägitud on kaks päewa, umbes kümnekond tundi. Kuid seda kõike ära kuulates ja seda, mis räägitud, tõsiselt wõttes, tähendaksin mina, et deklaratsiooni, mida kui niisugust terawalt on arwustatud, ikkagi ainult deklaratsiooniks jääb ja nagu eelpool tähendasin, selle elluwiiimine kõike tähendab. Mina wõin Wabariigi Walitsuse nimel kinnitada, et praeguse walitsuse tahtmine on, oma paremat jõudu ja oskust rakkesse panna, et teostada katsuma seda, mis on lubatud. Ja kui walitsus selles suhtes leiab usaldust ja toetust Riigikogu poolt, siis paistab minule, on suurem osa eile ja täna siin awaldatud kahtlustest vähemalt enneaegne.

Juhataja J. Tõnisson: Koosolek on üle 2 tunni kestnud, kuulutan 10.-minutilise waheaaja.

Waheaeg algab kell 10 õhtul.

Pärast waheaega jätkub koosolek kell 10.15 min.

Koosolekut juhatab esimees **J. Tõnisson**.

Sekretäri kohal abisekretäär **J. Wain**.

Juhataja J. Tõnisson: Riigikogu koosolek kestab edasi. Sõna on korra kohta rkl. Wirma'l.

3. Tulewal nädalal ärapeetawate koosolekute kindlaksmääramine.

K. Wirma (sd.): Teen ettepaneku määrata järõmise nädala peale Riigikogu koosolekud kindlaks. Ettepanek oleks: esmaspäewal, teisipäewal, kesknädalal, neljapäewal ja reedel pärast lõunat kell 5 koosolekuid pidada, päewakorras oleks riigi 1924 a. eelarwe. Sellejuures jääks neljapäewa hommikune koosolek Riigikogu juhatusel määrata ja kokku kutsuda, teistel päewadel wõiks siis nädala sees wastawad täiendawad otsused teha, kui peaks tarwis olema, teisi koosolekuid pidada.

Juhataja J. Tõnisson: Korra kohta on sõna rkl. Ast'il.

K. Ast (sd.): Mina tahtsin ettepaneku teha praeguse koosoleku kohta. Eilise otsuse järele kestab tänane koosolek kella 11-ni. Meie ei tea, kas saame kella 11-ks

läbirääkimised lõpetada wõi mitte, sellepärast teen ettepaneku, eilne otsus tühistada ja otsustada tänast koosolekut pidada kunni päewakorra esimene punkt läbi on.

Juhataja J. Tõnisson: Niisugust otsust tänase koosoleku kohta ei ole tehtud. See oli eilse koosoleku kohta.

K. Ast (sd.): Siis ma wabandan ja wõtan oma ettepaneku tagasi.

Juhataja J. Tõnisson: Rkl. Wirma poolt tehtud ettepanek on Riigikogu liigetele tuttav? Ette lugeda ei ole tarwis? (W a h e l h ü ü d e d: E i!) Siis ma asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawana murega on ettepanek wastu wõetud.

4. Läbirääkimiste jätkamine Wabariigi Walitsuse deklaratsiooni kohta ja ülemineku-wormeli wastuwõtmine.

K. Einbund (põl.): Austatud Riigikogu liikmed! Meil on kombeks saanud, et pärast Riigiwanema kõnet walitsuse deklaratsiooni arutamisel harilikult mitte enam sõna ei wõeta. Ma pean ütlemä, et see on meil alati nii olnud. Aga härra Riigiwanema tänane wäljaastumine ja tema poolt tehtud awaldused, eriti meie rühma liikme härra Päts'i wastu, sundisid mind ometi sõna wõtma. Pean otsekohe ütlemä, et mina täies lugupidamises olen meie praeguse Riigiwanema härra dr. Akel'i wastu, kui üldse Eesti Riigiwanema wastu. Aga oma tänases esinemises Riigiwanemana, tundus tema kõne esimese poole osas mitte ainult endise wälisministri omana, weel vähem Eesti Riigiwanema omana.

Juhataja J. Tõnisson: Rkl. Einbund, mina ei saanud mitte kõike Teie sõnu kuulda, aga niipalju, kui ma Teie sõnadest järeldada wõin, tahate Teie lugupidamatust meie Riigiwanema wastu awaldada. Ma teen Teile niisuguste sõnade eest märkuse.

K. Einbund (põl.): Ma pean õien-duseks, austatud Riigikogu liikmed, ette tooma, et meie rühma liige härra Päts, ei andnud põhjust härrale Riigiwanemale arwamiseks, nagu tema sõnad wõiksid olla insinuatsioon, nagu seda tähendas härra Riigiwanem, mis tähendab Eesti keeles — inetu kahtlustamine. (E. We-

berman, rhsw.: Prillide sissehõõrumine ja wanjka-wstanjka — mis see on?) Ma pean õiendama, austatud härrad, nagu see selgub stenogrammidest, ei ole härra Päts tarwitanud sõna wanjka-wstanjka walitsuse kohta. Meie rühma liige härra Päts ei ole seda tarwitanud mitte walitsuse kohta, waid, lubage ma loen teile stenogrammi ette, ja siit selgub, mille kohta see on tarwitatud. Siin on nii öeldud: „Nüüd on sellele teistsugune alus pandud, on nii, nagu wenelastel on üks mänguriist, mida nad nimetawad „wanjka-wstanjka“, mis, kui teda ühelt poolt lükati, tõusis püsti ja kui teda teiselt poolt lükati, tõusis ka üles.“ Kui teie wõtate selle stenogrammi ja härra Päts'i eilse wäljaastumise, siis on selge, et wõrdlus „wanjka-wstanjkaga“ on tehtud teie poolt esitatud deklaratsiooni iseloomu kohta, mitte aga Wabariigi Walitsuse kohta, ega mitte ka Riigiwanema kohta. Sest deklaratsioonis, millest ka kogu aeg jutt on olnud, ja deklaratsioon oma iseloomu poolest on niisugune, et tema paindub siia, paindub sinna, ja seda wõib wõrrelda selle riistapuuga, mida wenelased nimetawad „wanjka-wstanjkaks“. Waadake, selles on asja tuum ja sisu, ja kui nüüd peale selle austatud härra Riigiwanem tuleb ja sellest loeb wälja inetu kahtlustamise, insinuatsiooni, nii olid härra Riigiwanema sõnad, siis ei wasta see mitte asjaoludele. Mina peaksin tähendama, et meie, olles lugupidamises härrast Riigiwanemast, oleksime siiski oodanud terawmeelsemat wäljaastumist selle paraliseerimiseks. (L. Johanson, sd.: Mis on Teie ja Reesen'i wahel? — Töö-hoolekandeminister Chr. Kaarna: Reesen tegi seda paremini.) Ühtlasi peaksin tähendama, et see ämbliku-poliitika, millest kõneles härra Riigiwanem, kui see nii on, ma rõhutan, kui see nii on, wõiks olla oletatav ka meie endise wälisministri dr. Akel'i kohta. (L. Johanson, sd.: Iseäranis siis, kui ta teie konfliktit Wenemaaga pidi lahendamata.) Meie ei tahaks aga sellest wäljaastumisest vähematki tagajärgé teha, waid waatasime selle wäljaastumise kui härra Riigiwanema dr. Akel'i esimese wäljaastumise peale Riigiwanemana Riigikogus. (Töö-hoolekandeminister Chr. Kaarna: Awaldage umbusaldust.) Ühtlasi peaksin weel mõne wastuwäite tegema, mis roh-

kem asja sisusse puutuwad. Kõneledes deklaratsioonist ei ole meie mitte nõudnud, et deklaratsioon oma iseloomu poolest pikk peaks olema, waid just wastuokska — kogu aeg oleme nõudnud, et deklaratsioon peaks olema lühikene ja sisaldama eneses need punktid, milles on lahkumineku endisest, lahkunud walitsusest. Et aga deklaratsioon on esitatud meile pikemalt, siis oleme julgenud selgust küsida ühes teises küsimuses, mis deklaratsioonis puudutatud. Ei ole aga mitte seda nõudnud, et deklaratsioon peaks pikk olema. (Töö-hoolekandeminister Chr. Kaarna: Programmid ja paragrahwid!) Samuti peaksin weel õiendama, et härra Päts ei ole mitte eile kõnelenud, nagu ei nõuaks ega tarwitaks põllumehed riiklikku laenu. Härra Päts kõneles sellest, et wekslilaenu on raske tarwitada. Nii oli siis wekslilaenust jutt. Edasi peaksin õiendama, et juba läinud sügisest peale algas ikaldusaasta tagajärgede kõrwaldamine, ja sellepärast eelmisele walitsusele ette heita, et ta mitte midagi teinud ei ole, ei oleks õige, waid just wastupidi. Härra põllutööminister hakkas juba sügisest peale, kui ikaldusaasta tagajärjed awal-duma hakkasid, sel alal tegutsema. Samuti peaksin ma tagasi tõrjuma härra Riigiwanema oletused, et meie rühma liige, lugupeetud härra Laidoner, halwakspanewalt olla kõnelenud riigikaitse osa juures. Ma kuulasin kogu see aeg härra Laidoner'i kõnet, mis nii rahulikult ja kõige tagasihoidlikumas toonis oli peetud. (J. Piiskar, is.: Maitse üle ei waielda.) Seda ei wõi seal mitte leida. Kui meie wõtame siin riigikaitse osas awaldatud mõtted, siis wõiks härra Laidoner küll oma wäidetele aluse leida, sest ühelt poolt nõuate teie kõigesuuremat kulude kokkutõmbamist, aga teiselt poolt kõnelete kasarmute ehitamisest, kõnelete täielikust riigikaitsest. Need kaks on teatawas wastolus. Kui meie eelarwes kõigesuuremast kokkulooidmisest kõneleme, siis ei wõi meie ometi nõuda kasarmute ehitamist, sest meie teame, et kasarmute ehitamine wäga suuri summasid nõuab. (Riigiwanem Fr. Akel: Kas soldat peab puusa peal magama?) Ei pea, just wastupidi: ta peab wäga heades kasarmutes elama. Weel peaksin mina õiendama härra Anderkopp'i oletust, nagu oleks kullafondi tarwitamine sündinud seaduswastaselt. (J. Kukke, tõer.: Just nii!) Eelmine Riigikogu waatas

läbi seletused, mis sel korral ette kanti ning tuli otsusele, et ei olnud seadusewastast olekut. Seaduslik alus leidub renteide üleandmise seaduses. (J. Kukk, tõer.: Ei ole, seda teewad aktid kindlaks. — E. Weberman, rhsw.: See asi tuleb veel päewakorda!) Ja see oleks kõik, mis ma tahtsin öelda.

M. Martna (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Ma ei pea küll oma ülesandeks meie austatud Riigiwanemat kaitsta, aga härra Einbund astus nii wäljakutsuwalt üles, mis mind ühte kohta tema enese lehest ette lugema sunnib. (J. Jaanis, rhw.: „Kaja'st“ ette lugeda, siis saab ise ka aru.) See on järgmine: „Kõike kokku wõttes wõis kõneleja täie õigusega tunnistada, et uus walitsus oma deklaratsioonis küll palju sõnu ja palju ilusaid käeliigutusi, samuti sügawaid kummardusi on teinud, küll põllumeestele ja pahempoolsele tiiwale, aga kindel baas, kindel, selge seisukoht puudub temal“... — see on walitsusel — (Wahelhüie põllumeeste hulgas: See on deklaratsioon)... „sellepärast ei saa ka temal wõimalikuks, riigis kindlat, selgejoonelist poliitikat ajada.“ Kas deklaratsioon ajab poliitikat? (Naer.) „Tema peab meeoludega ja tujudega arwestama, on nagu wenelaste „wanjka-wstanjka“, mis laste mängitamisel siia ja sinnapoole hüppama peab.“ Härra Einbund, see on Teie oma täna-hommikus „Kajas“ lugeda! (Saalis müra. Juhataja helistab.)

Juhataja **J. Tõnisson**: Palun rahu. (Segased wahelhüüded. L. Johanson, sd.: Ja niisugused inimesed ajasid meie sisepoliitikat. — Töö-hoolekandeminister Chr. Kaarna: Noh, küll on abinõud härradel käes. — Müra põllumeeste kohtadel. Juhataja helistab.) Palun rahu!

Wälisminister **O. Strandman**: (Segane wahelhüie J. Hüneron'i, põl. poolt.) Mis Teie ütlesite, ehk ütlete kõwemini. (L. Johanson, sd.: Ega igarumalust ei wõi kõwasti korrata.)

Inglased elawad palju kauemini poliitilist ja seltskondlikku elu kui meie, aga seal on seltskondlikus elus inimestega läbikäimises ka teatawad reeglid maksma

pandud, mida meil mitte ilmaaegne ei oleks maksma panna. Ka spordi alal, ka seal teie näete, et on teatawad reeglid maksma pandud. Kui keegi wõitluse reeglid rikub, siis heidetakse tema sportlaste hulgast wälja. Meie leiame tihti ajalehtedest, et see ja see on wälja heidetud, ja läheb wäga palju aega kui temale andeks antakse. Seda nimetawad inglased „fair play“, see on aus mäng. See sõna on ka tarwitusel Inglise poliitikas, ka Inglise poliitika nõuab ausat mängu. Ja kui kaks gladiaatorit areenil wõitlewad ja kui üks teise selja peale paneb, siis tõusewad nad üles ja annawad teine teisele kätt, siis nad on õigelt wõidelnud. Aga meie nägime, kui meil Riigikogu esimehe walimised olid, siis juhatas endine esimees ja oli ise ka kandidaat, aga kui tema kandidatuur läbi kukkus, siis pööras ta teisele, kes walitud oli, selja ja läks uksest wälja. Mu härrad, öelge, on see aus mäng, mida iga poliitikategelane austama peab! (J. Hüneron, põl.: Kuidas Teie Riigikogu juhatus asju ajate.) Ma arwan, härra Hüneron, niisugust juhtumist ei tunne ajalugu. Poliitikategelane ei tohi kunagi oma tasakaalu kaotada. (A. Tupits, põl.: Teie oleksite oma naabrile täna wõinud seda öelda.) Ma ütlen Teile kohe, mis mina öelda tahan ja ma tahan ka Teile öelda, et see, kes meie hulgas primus on, on Eesti riigi au ja eriti Riigikogu ja walitsuse au kaitsnud ja selle eest aplodeerime temale ja tunnistame tema sammud täiesti õigeks. Aga Teile ütlen ma seda, et ei ole pruugiks, et kukkunud walitsuse pea uue walitsuse deklaratsiooni puhul oma poliitikat kaitsma läheb ja tulewat poliitikat maha läheb tegema, see on see Eesti fair play.

Siis veel mõni sõna rahapoliitikast. Mis oli härra Päts'i kõne sisu eile rahapoliitikas? Meie oleme 2 miljonit kulda saanud, ja seda Teile terwelt üle andnud. Ei mu härrad, Teie majandusministrid on 10 miljonit kulda wõtnud. See mida teie meile annate, see on 20% sellest, mis teie olete ära tarwitanud. Ühe miljardi Eesti marga eest olete ühe aasta jooksul wäliswaluutat ära tarwitanud. Teie ütlete, et teie annate meile kulla kätte, millega meie wõime poliitikat teha, aga need kotid on tühjad, ja meil tuleb nende tühjade kottidega tegewust alata. Waadake, seda peate teie õigeks tunnistama ja sellepärast saate teie närwiliseks, kui sellest

räägitakse. See on tõsi, ei warja seda ei „Kaja“ ei „Päewaleht“, see on fakt, et nende tühjade kottidega tuleb uuel walitsusel oma poliitikat ajada. Ja kui teie tulete seda poliitikat nõudma, siis teadke, et seda enne ei saa rajada, kui on täielik selgus, missugused ressursid temal tarwitada. Kui keegi on hakanud näiteks maja ehitama ja on kõik oma raha sinna sisse pannud, siis ei saa ta enne midagi uut ette wõtta, kui ta wana pole likwideerinud. Ka riik ei ole mitte mingisugune asutus, kelle raha kotis seisab. Tema raha on wälja laenatud. Ja et uut majanduspoliitikat rajada, selleks kulub aega, selleks tulewad ressursid selgeks teha, tuleb raha kätte saada, et teda mujale paigutada. See peaks kõigile selge olema, kes sellest aru saada tahawad.

Juhataja J. Tõnisson: Rkl. Aleksander Tamm'e poolt on esitatud järgmine ülemineku-wormel: „Riigikogu, ära kuulates Wabariigi Walitsuse deklaratsiooni, läheb päewakorras edasi.“

Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Einbund'il.

K. Einbund (põl.): Härra wälisministri wiimane seletus 10. miljoni kohta, ma wõin kindlasti öelda, ei wõi olla tõsioludele wastaw. (Naer.) See ei wõi tõsioludele wastaw olla juba sellepärast, et minu teada 1920 a., sel ajal, kui peaministriks oli praegune lugupeetud Riigikogu esimees, algas esimest korda kulla realiseerimine. Mis selles ühendust peab olema eelmise walitsusega, seda ei tea mina mitte. Kui niisuguse wäljaastumise õigustas enesele praegusel korral wälisminister, siis oletab härra wälisminister siin asju, mida raske oletada on.

(Koosolekut hakkab juhutama abiesimees **K. Wirma.**)

Juhataja K. Wirma: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Tõnisson'il.

J. Tõnisson (rhw.): Aulikud Riigikogu liikmed! Rkl. härra Einbund'i wiimase seletuse puhul wõin mina kinnitada, nagu ma seda olen juba läinud aasta eelarwe arutamise puhul kindlate andmetega põhjendanud, et 15. oktoobril 1920 a., see on, ainult mõni päew enne seda, kui minu juhatusel olew walitsus ametist tagasi astus, oli riigikassa wäliswaluutana olemas umbes 544 tuhat naelsterlingit,

1 miljon 117 tuhat Soome marka, 2 miljonit 553 tuhat Prantsuse franki, siis oli weel 9 miljonit Saksa marka, 38.000 Daani krooni ja 19.000 Rootsi krooni. See oli selle 5 miljoni kulla arwel, mis Wabariigi Walitsus oli ümber wahetanud, ilma et selle juures oleks kullatagawara wähenenud. (K. Einbund, põl.: Millest see jutt siis on?) Ei ole kulla mitte ära tarwitatud, nagu rkl. Einbund seda ütles. (K. Einbund, põl.: Ma ütlesin realiseeritud!) Ümber wahetatud oli tema, aga seisis riigikassa arwel, nagu kogu kuldki.

Juhataja K. Wirma: Esitatud on liht ülemineku-wormel. Sõna on hääletamise motiwide kohta rkl. Baranin'il.

P. Baranin (wh.): Господа депутаты! Русская фракция, не вдаваясь в пространные суждения правительственной декларации, из которой можно сделать выводы самых широких законодательных предположений и, наоборот, ничего не дающих обещаний, сознавая, что осуществление всех перечисленных в декларации предположений, в конечном итоге зависит не столько от правительства, сколько от большинства Государственного Собрания и не желая чинить ни малейших препятствий деятельности настоящего правительства, будет голосовать за предложенную центром формулу перехода к очередным делам.

Однако, это не значит, что декларация правительства целиком приемлема для русской фракции. По некоторым вопросам русской фракции придется защищать свою точку зрения, как например по вопросу о культурной автономии национальных меньшинств и об отделении церкви от государства. Точно также русская фракция будет всеми силами бороться против внутренней, окраинной политики, рекомендуемой бывшим министром внутренних дел, ныне уважаемым депутатом господином Эйнбунд.

Поэтому, голосуя за предложенную переходную формулу и тем оказывая поддержку правительству доктора Акеля, личность которого внушает уважение и доверие, русская фракция по отдельным вопросам все-же оставляет за собой свободу действий.

Juhataja K. Wirma: Hääletamisele tuleb järgmine ülemineku-wormel: „Riigikogu, ära kuulates Wabariigi Walit-

suse deklaratsiooni, läheb päewakorras edasi." (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ülemineku-wormel wastu wõetud.

On ettepanek tehtud koosolekut lõpetada. Panen lõpetamis-ettepaneku hääle-

tamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 10.50 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **J. Tõnisson.**

Abiesimees **K. Wirma.**

Abisekretäär **Osk. Köster.**

Abisekretäär **J. Wain.**

1. *Adipositas* (F. W. Wain)
 2. *Adipositas* (F. W. Wain)
 3. *Adipositas* (F. W. Wain)
 4. *Adipositas* (F. W. Wain)
 5. *Adipositas* (F. W. Wain)

6. *Adipositas* (F. W. Wain)
 7. *Adipositas* (F. W. Wain)
 8. *Adipositas* (F. W. Wain)
 9. *Adipositas* (F. W. Wain)
 10. *Adipositas* (F. W. Wain)

11. *Adipositas* (F. W. Wain)
 12. *Adipositas* (F. W. Wain)
 13. *Adipositas* (F. W. Wain)
 14. *Adipositas* (F. W. Wain)
 15. *Adipositas* (F. W. Wain)

16. *Adipositas* (F. W. Wain)
 17. *Adipositas* (F. W. Wain)
 18. *Adipositas* (F. W. Wain)
 19. *Adipositas* (F. W. Wain)
 20. *Adipositas* (F. W. Wain)

21. *Adipositas* (F. W. Wain)
 22. *Adipositas* (F. W. Wain)
 23. *Adipositas* (F. W. Wain)
 24. *Adipositas* (F. W. Wain)
 25. *Adipositas* (F. W. Wain)

26. *Adipositas* (F. W. Wain)
 27. *Adipositas* (F. W. Wain)
 28. *Adipositas* (F. W. Wain)
 29. *Adipositas* (F. W. Wain)
 30. *Adipositas* (F. W. Wain)

31. *Adipositas* (F. W. Wain)
 32. *Adipositas* (F. W. Wain)
 33. *Adipositas* (F. W. Wain)
 34. *Adipositas* (F. W. Wain)
 35. *Adipositas* (F. W. Wain)

36. *Adipositas* (F. W. Wain)
 37. *Adipositas* (F. W. Wain)
 38. *Adipositas* (F. W. Wain)
 39. *Adipositas* (F. W. Wain)
 40. *Adipositas* (F. W. Wain)

41. *Adipositas* (F. W. Wain)
 42. *Adipositas* (F. W. Wain)
 43. *Adipositas* (F. W. Wain)
 44. *Adipositas* (F. W. Wain)
 45. *Adipositas* (F. W. Wain)

46. *Adipositas* (F. W. Wain)
 47. *Adipositas* (F. W. Wain)
 48. *Adipositas* (F. W. Wain)
 49. *Adipositas* (F. W. Wain)
 50. *Adipositas* (F. W. Wain)

51. *Adipositas* (F. W. Wain)
 52. *Adipositas* (F. W. Wain)
 53. *Adipositas* (F. W. Wain)
 54. *Adipositas* (F. W. Wain)
 55. *Adipositas* (F. W. Wain)

56. *Adipositas* (F. W. Wain)
 57. *Adipositas* (F. W. Wain)
 58. *Adipositas* (F. W. Wain)
 59. *Adipositas* (F. W. Wain)
 60. *Adipositas* (F. W. Wain)

61. *Adipositas* (F. W. Wain)
 62. *Adipositas* (F. W. Wain)
 63. *Adipositas* (F. W. Wain)
 64. *Adipositas* (F. W. Wain)
 65. *Adipositas* (F. W. Wain)

66. *Adipositas* (F. W. Wain)
 67. *Adipositas* (F. W. Wain)
 68. *Adipositas* (F. W. Wain)
 69. *Adipositas* (F. W. Wain)
 70. *Adipositas* (F. W. Wain)